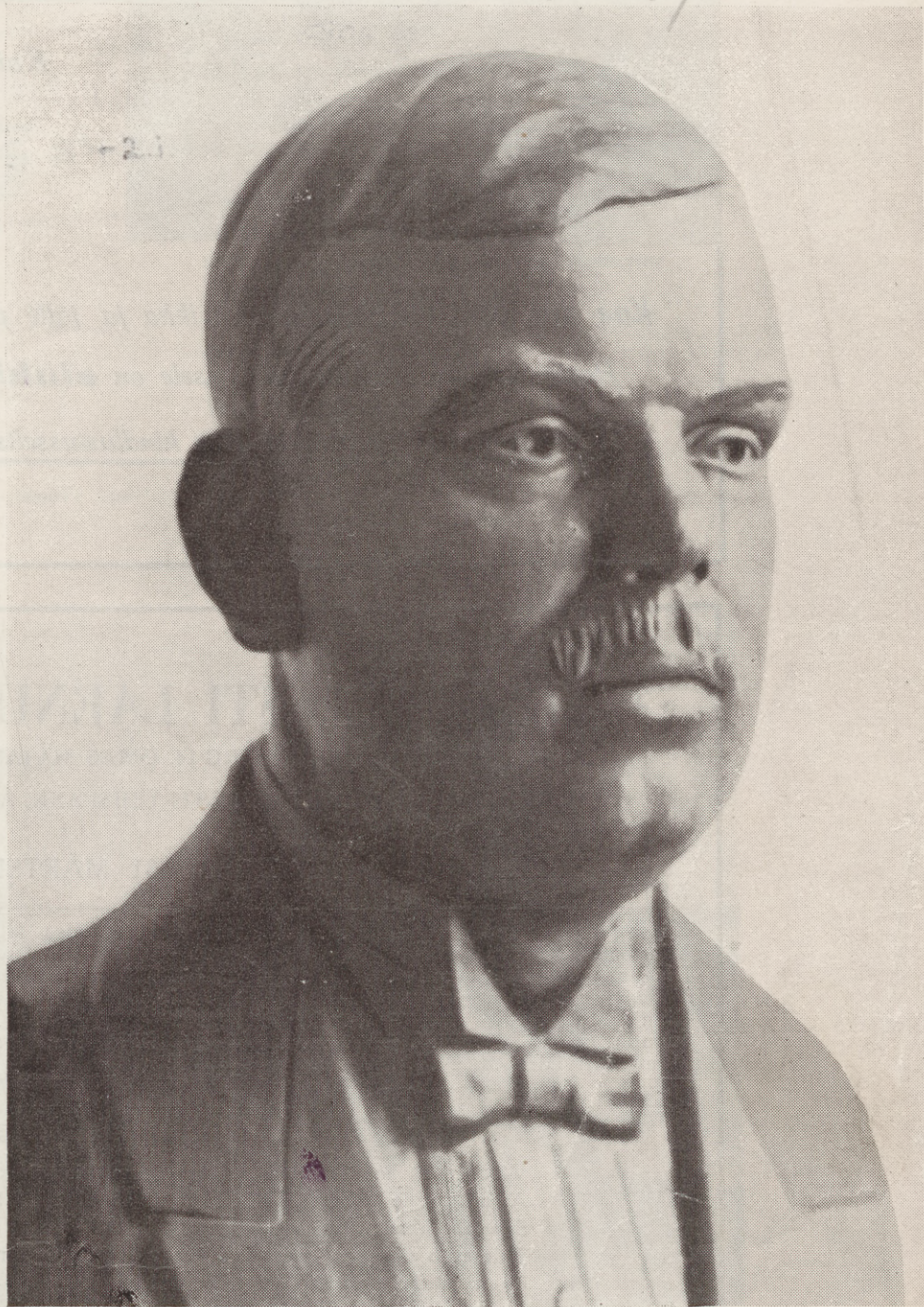

S 542119

Linnoteeritud

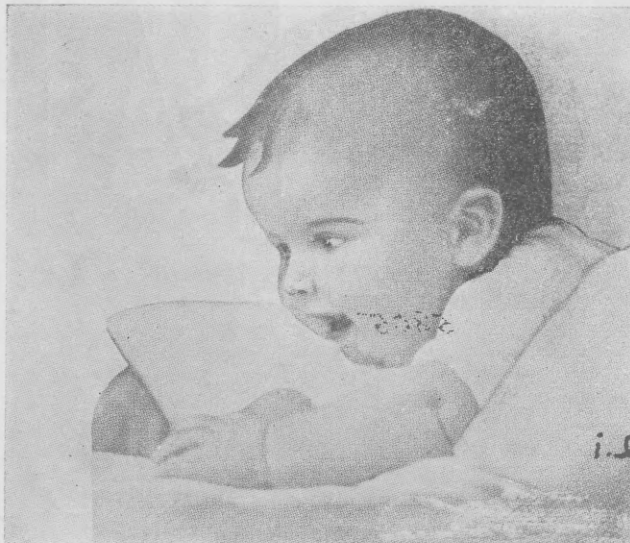
JÜRIPÄEV

Sf 5805

NOOR-EESTI

KEVADEALBUM

Palju pikki aastaid

vajab laps isa ja ema
hoolitsevat kätt.

Kui aga isa elutee peaks
varakult lõppema, kes
aitab siis muretseda
lastele toitu, kehakatet
ja peavarju?

Kas see pole küsimus, mis ikka ja jälle peaks kerkima pereisa silme ette?

Parim lahendus sellele küsimusele on **elukindlustuse poliis.**

Kõige vanem ja suurimaid eesti kindlustusseltse on

„EKS-MAJA“

Ü/p. TARTU EESTI LAENU- & HOIUÜHISUS

TARTUS, SUURTURG 14, OMAS MAJAS. TELEFON 177, 700

ESIMENE EESTI ÜHISPANK, ASUT. 1902. a.

ARVETESEIS 31. MÄRTSIL 1938. A.

AKTIVA

Kassa ja hoiarved	527 602,87
Väärtpaberid ja väärtused	324 391,80
Diskont. vekslid ja laenud	2.814 520,08
Vallasvara	40 870,50
Kinnisvara	161 346,46
Kulud	18 519,28
Muud aktivad	490 825,39

Kr. 4.378 076,38

PASSIVA

Osa- ja tagavarakapitalid	280 401,25
Amortisatsioonikapital	99 328,31
Hoiusunnmad	3.657 302,82
Võlad teistes krediidiasutistes	125 801,30
Tulud	81 753,13
Muud passivad	133 489,57

Kr. 4.378 076,38

Võtab raha **hoiule** ja maksab kõrgemat ajakohast intressi.

Annab laene obligatsioonide, väärtpaberite ja käemeeste kindlustusel.

Saadab raha kõikidesse kodumaa linnadesse ja rahvarikkamatesse kohtadesse.

Toimetab sissenõudmisi vekslite, veokirjade ja muude dokumentide järele.

Pank ostab ja müüb väärtpabereid.

Saadaval **seifid** panga moodsas tulekindlas hoiuruumis.

Pank on avatud kella 9-2, laupäeviti kella 9-1.

JUHATUS

J Ü R I P Ä E V

NOOR-EESTI KEVADEALBUM 1938

A. Püip: Jüripäev 1918

J. Tõnisson: 23. aprill

P. J.: Jüriöö võitlused ja Euroopa sündmused

R. Perman: Pietistlik

E. Laaman: Jüri Vilms rahvajuhina

Wait: „Ärgu segatagu Põhjala rahu!”

R. Perman: Palve

A. Hanko: Poliitiliste vastuolude areng

K. Vanik: Häda haridusega

A. Riebeling: Kas hävib üks maailm?

B. Linde: Matkamärkmeid lõunast

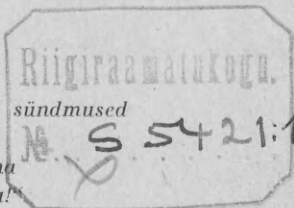
R. Tiitus: Härra Võhma

N. Kõstner: Ühe hea aruande puhul

M. K.: Kinkimise psühholoogia

Kirjandus

Helene Mugasto: Tammsaare populaarsus avalike raamatukogude lugejaskonnas

Sf 5805

Criticus: Orgudest ja tippudest

J. Vahtra: Kunst ja hinnang

M. P.: Aleksander Amfiteatrov ja Andres Dido

Ringvaade

Osto: Varemetselinn Narva

O. Tooming: Rakvere kodanik on edumeelne

JoKa: Paide-Tapa-Türi

JoKa: Kultuurikiri Põltsamaalt

Pärnakas: Pärnu aprillikiri

Päaru Pendo: Mured Mulgimaa südames

Veli: Muredelinn — Valga

V. Pekomäe: Otepää valulaps

E. Kippel: Tõravere möldrid

L. Mõtus: Elu raudses rõngas

Jüripäeval algab kevadine künd

Hinto contax-foto

Jüripäev 1918

Aegade kestel on jüripäev olnud eesti rahva elus tähtis ühiskondlikult ja majanduslikult. Saatus ei ole aga olnud kitsi sellele päevale kuhjast sündmusi, millest on suurim ajalooline tähtsus. Säärastest olgu vaid mainitud Jüripäeva mäss 1343 ja Asutava Kogu kokkustumine 1919.

Teatud määral on oma ajalooline ilme ka jüripäeval 1918, mil Eesti vabariigi saadikuid ametlikult võttis vastu Briti välisminister Arthur James Balfour. Tõeliselt tuleks seda lugeda üldse esimeseks ametlikuks vastuvõtuks välisriikide välisministrite poolt Eesti esindajatele, sest 16. märtsil 1918. a. Rootsi välisministri Hellneri vastuvõtt oli pigem eralaadiline, ilma et sellega oleks tahetud ära märkida uue riigi tekkimist. Briti välisministri audients selle vastu kandis otsustavat ilmet Briti, seega koos ka kõikide liitlaste ja erapooletute suhtumises Eesti vabariigisse.

Nagu teada, jõudsid Eesti delegaadid Pusta, Virgo ja nende ridade kirjutaja juba 7. apr. 1918. a. Inglismaale. Nende sihiks oli paluda Briti Majesteedi valitsuselt: 1) tunnustada Eesti demokraatliku vabariigi iseseisvust Eesti etnograafilistes piirides, ühes arvatud Muhu väina saared; 2) tunnustada Eesti Maanõukogu poolt volitatud Ajutist valitsust kui ainust seaduslikku võimu Eestis ja 3) anda Eestile õigus osa võtta üldisest rahukonverentsist, et olla võimeline kaitsema oma huvisid, ja seada üles küsimus Eesti alatisest erapooletusest ja selle rahvusvahelisest tagamisest.¹⁾

Kõiksugustele eeltöödele ja sidemete loomisele kulus Londonis üle kahe nädala, nii et alles 23. aprillil 1918. a. võeti delegaadid vastu Briti välispoliitika juhi poolt. Sellel vastuvõtul andis delegatsioon üle oma 24. jaanuaril 1918. a. Maanõukogu juhatusel ja Maavalitsuse juhatusel allakirjutatud volitused ja „Memorandumi poliitilise seisukorra üle Eestis“ ning lisamemorandumi sellele järgnenud sündmuste kohta ühes delegatsiooni palvega Eesti iseseisvuse tunnustamise kohta. Kohal viibis ka Briti välisministri alaline abi lord Hardinge, end. India asekingas, varem suursaadik Peterburis.

Esitamistele ja dokumentide üleandmisele järgnes pikem jutuaamine, kus Mr. Balfour'i huvitas esmalt Saksa okupatsioonivõimude ja kohaliku aadli tegevus Eestis, kuna samal hommikul „The Times“ teatas, et Saksa kantsler krahv Hertling olla „Eestimaa ja Liivimaa delegatsioonile“, kes parun Dellingshauseni juhatusel tema jutul viibis, ütelnud, et Baltimaade soov personaaluniooniks Preisi krooniga saavat leidma Saksa-keisri poolt armulikkude tähelepanu. Sel puhul teatasid Eesti delegaadid, et 95% Eestimaa elanikkonda ei soovi ühineda Saksamaaga. Mr. Balfouri huvitab ka Eesti suhtumine

Venesse, eriti, kas meid ei rahuldaks autonoomia uuen-datud Vene impeeriumi föderatsioonis, millele Eesti delegaadid vastavad ka eitavalt. Mr. Balfouri huvitavad ka andmed Eesti suuruse kohta, küsib, kas meid ei rahulda senine Briti ametlik seisukoht, nagu see väljendatud Briti Peterburi asjaajaja Mr. Lindley vastuses jaanuaris 1918 ja Stokholmi saatkonna noodis J. Tõnissonile 20. märtsil 1918, kus Briti lubab tunnustada Eesti Asutavat Kogu. Eesti delegaadid vastavad, et see vastus ei saa meid rahuldada, kuna enamlased katkestasid Asutava Kogu valimise. Seega oleks vaja Eesti kõrgema võimu kandjaks lugeda Eesti Maanõukogu ja Eesti valitsuseks — Eesti Ajutist Valitsust peaminister K. Pätsiga eesotsas.

Mr. Balfour lubab asja kaaluda ja anda meile ligemal ajal prof. J. Y. Simpsoni, selle äärmiselt õiglase ja sümpaatse „Eesti ristiisa“ kaudu vastuse, kes oli tol ajal Briti välisministeeriumi nõunikuks Venesse (laiemas mõttes) puutuvate asjade alal.

Tõesti kümne päeva pärast, 3. mail 1918 saabuski Briti valitsuse vastus, kus tunnustatakse de facto Eesti Vabariigi iseseisvust ja selle ajutist valitsust, kelle esindajat (nende ridade kirjutajat) loeti Eesti diplomaatiliseks informaalseks esindajaks.

Mõni kuu hiljem (jaan. 1919) Londonis asetleidnud kohtuprotsessis a/l. „Kajak'u“ asjus seletas Briti kohus 3. mail 1918 akti suurt tähtsust, sest selle läbi tunnustanud Briti Eesti riigi suveräänsust.

Eks ole siis jüripäev 1918 ka tõesti uue ajajärgu alguseks, vähemalt tagasihoidlikul kujul.

Ja seda ajal, kus Eesti vabariiklik võim tegelikult maal ei saanud ennast maksuma panna, kus Ajutine Valitsuski oli sunnitud minema pöranda alla, kus Eesti diviis oli desarmeeritud ja kus „elutargad“ kõnelesid ainult ühendusest Saksamaaga kui aina õigest poliitikast Eesti rahvale. Kui palju, veel meie päevil silmapaistvaid isikuid ei pidanud targemaks töötada koos Saksa okupatsiooni võimudega nõunikudena ehk „Beirat'idenal!“ Eks palunud ju Balti Landesrati esindajad mainitud vastuvõtul Saksa riigikantsleri juures 21. apr. 1918, et Saksa sõjaväed jääksid püsivalt Eesti- ja Liivimaale, et Eestimaast, Liivimaast, Kuramaast ja Riia linnast ning Eesti saartest loodaks monarhiline riik, seotud Saksa riigi külge personaaluniooni kaudu Preisiga? Ja eks toonitanud parun Dellingshausen, et „lätlased ja eestlased on kindlas veendumuses, et Saksa riigi külge liitumisega jalale seatakse kindlustatud õiguslik seisukord meie kodumaaal, mis neile võimaldab oma rahvusliku elu arendada rahulikus töös ja Euroopa kultuuri vaimus... Hohenzollernite valitsussaua ja vägeva kaitse all.“¹⁾

Kui „armuliselt“ kõlab Saksa välisministri abi von

¹⁾ Üksikasjaline dokumenteeritud ülevaade leidub selle kohta raamatus: Piip, Tormine aasta, 1934, lk. 244—250.

¹⁾ Vt. „Tormine aasta“, lk. 166.

Aprilliilmad

Hinto contax-foto

Radwitz'i poolt ettelõetud Saksa keisri ametlik vastus delegatsioonile, kus lausutakse muu seas, et „Tema Majesteet laseb maa esindustele üle anda oma keiserlikku tervitust ja soovida rikkalikku õnnistust edasiseks tööks nende poolt esindatud maa-alade arenemiseks“.

Ajalugu õigustas jüripäeval 1918. a. Britile avaldatud Maanõukogu palvet ja heitis kõrvale Eestimaa suhtes kaks päeva varem, 21. aprillil 1918, Saksa keisri ees taotletud Landesrat'i oma.

A. Piip

23. aprill

Jüripäev tuleb kõigepealt meelde, kui kuuled 23. aprilli. Silme ette kerkivad maanteel liikuvad kooramad igasugust kolu: pingikesed, vigased toolid, katkised voodid, logisevad kapid; panged, pajad; nende vahel puntrad riideid narmendavate voodivaipadega — kõik kehva vara natuke. Üleval põhukoti otsas istuvad aga lapsekesed vähekasitud näokestega, kuid seda erksamate silmadega. See on suur elamus väikeste rändurite mälestuses.

Isa juhib hobust, ema ajab kondist lehmakorjust, kes vankri järel lõa otsas ikka veel ei taha leppida saatusliku ohelikuga, mis sind tõmbab sinna, kuhu meel ei mõtlegi...

Jüripäev tähendab sügavat murrangut vanade kui

noorte elus. Ja isegi vana Riimik näikse tundvat, et sa tead, kust sa tuled; kuhu aga viib tee ja kuidas ta lõpeb, ei mõista kindlasti aimatagi.

Kui 23. aprillil 1919 kokku astus Eesti Asutav Kogu, siis sündis see selle aja valik osalt just jüripäeva sümbolise tähenduse mõjul. Üldise, salajase, ühtaolise proportsionaalse valimisõiguse alusel vabalt valitud Asutava Kogu kokkutulek iseseisva Eesti riigi põhiseadusliku korra kindlaksmääramiseks oli ajalooliseks murranguks meie rahva elus: võõra võimu käsutuse, sunni ja surve alt rahvuslikule vabadusele ja rippumatusele pidi viima tee.

Tersitese tõu targutused tahaksid meie rahvast tagantjärele uskuma panna, nagu oleks Asutav Kogu ja

tema demokraatlik põhiseadus olnud suur eksimus, — liiga kaugele mindud demokraatlikkude vabaduste poolt. Kes aga on Eesti iseseisvuse ja rahvavabaduse mõtte valmimise raskusi ja sünnivalusid vabadusvõitluse kannatuste ja lootustega puhtast südamest ja õiglasest meelest kaasa elanud, see ei lase varju heita meie rahvusliku arengu murrangu-päevade suurtele sündmustele ega nende saavutustele. Kes tõsiselt armastab vabadust ja hindab meie rahvuslikku uuestisündi iseseisva rahvusriikluse õhkkonnas, see oskab lugu pidada meie rahvahinge eneseavaldusest täieliku vabaduse suunas Asutava Kogu kaudu: küllalt oli rahvas pidanud turja painutama võõra võimu üksikisiku meelevalla ees, — nüüd tahtis tema ennast jälle sirgu ajada. Mitte üksikute heaksarvamine või ülemate ning vanemate omavoli, vaid rahva tahe rahvaesinduse avaldusel pidi maksma vabas Eestis!

Kui parlamentaarne demokraatia esimese kahmuga natuke liialdaks ja vabaduse mõistega ei osataks kohe siduda korra ning enesekitsenduse mõtet, — mis sellest siis nii suurt häda, eks rahvas ise võinud vabalt otsustada, kuidas õigemini maksma panna oma tahet ja korraldada oma elu oma paremat arusaamist mööda! Eksimused vabas arengus on rahvale ühtlasi suureks õr-puseks, mis teda seesmiselt valmistavad ja eneseuuen-dusele viivad. Välise sünni tarkuste vastu tõmbab aga rahvahing ennast kokku nagu õielehed külma vastu.

Nõnda jääb 23. aprill Asutava Kogu kokkuastumise päevana Eesti rahva teadvusesse vabadusearmastuse leegi paistel tulekirjas särama.

23. aprill manab aga meie mälestuses esile veel suure ajaloolise sündmuse, mis ka meie rahva poliitilise arengule on jätnud sügavad jäljed: Esimese Vene riigivolikogu ehk riigiduuma kokkuastumine 23. aprillil 1906. a. Venemaa poliitilise uuestisünni vool, mis 17. oktoobri 1905. a. manifesti järel paisus harikõrgusele esimese Vene riigiduuma avamisega, lõppes kahjuks Maaailmasõja vapustuste järel kommunistliku diktatuuri õudsustega. Siiski ei olnud alusetud suured lootused ja ülevad püüded Venemaa maailmariigi rahvaste juhtimiseks kultuurse arengu ja vabaduse teele konstitutsioonilise riigivõimu abil parlamentliku kontrolli all. Sest Venemaa maailmariigil ei puudunud tõelikult mitte eeldused mõõduka konstitutsionalismi suunas. Eriti muurahvaste mõju oleks võinud etendada tasakaalustavat osa Kogu-Venemaa riiklikus elus, kui see paratamatult oleks nihkunud föderalistlikule alusele, nagu seda esimeses riigiduumas ühes teiste muurahvaste esindajatega kaitsesid ka Eesti saadikud.

Eesti Riigikogu, mis pidi hiljemalt 23. aprillil 1938 kokku astuma, on nüüd kokku kutsutud kaks päeva varem.

Võib-olla peaks sellega olema rõhutatud, et sellele sündmusele ei tule anda murrangulist tähendust Eesti riiklikus arengus.

Ometi jääb tõsiasjaks, et ka Riigikogu uue põhiseaduse alusel ikkagi kokku tuleb 23. aprilli paiku.

Jaani Tõnisson

Jüriöö võitlused ja Euroopa sündmused

Kroonika kirjutab: „Aastal 1343 Püha Jüri ööl sündis suur tapmine Harjus, sest eestlased Harjus tahtsid endile omi kuningaid saada ja hakkasid asjaga nii peale. Ühel mäekünkal asus maja; selle tahtsid nad Püha Jüri ööl põlema süüdata; siis tahtsid nad samal ajal kallale tungida ja hukata kõik sakslased ühes naiste ja lastega. Nii see siis ka sündis, sest nad hakkasid maha tapma neitsisid, naisi, sulaseid, ümmardajaid, aadlist ja mitte-aadlist, noori ja vanu. Kõik, kes olid saksa verest, pidid surema. Padise kloostriis löid nad maha 28 munki ja süütasid kloostri põlema. Nad põletasid maha kõikide aadlike mõisad, käisid maa risti-rästi läbi ja hukkasid kõik sakslased, keda kätte said.“

Siis valisid nad 4 eesti talupoega kuningaks. Nad ehtisid neid kullatud kannustega ja kirjude kuubedega, panid pähe neitsikroonid (kullatud, nagu see tol ajal pruugiks oli), mis nad olid röövinud, ja tõmbasid kullatud võõd ümber keha: See oli nende kuninglik ehe. Kes naistest ja lastest meeste käest pääsis, neid löid mitte-saksa naised surnuks, põletasid maha kirikud ja mõisad.“

Nii Liivi noorem Riimikroonika.

Siis järgnes maarahvale ikka nii omane saadikute saatmine Rootsi, Soome, Pihkva jne. abijõudude saamiseks.

Sarnaseid talupoegade vastuhakkamisi puhkes Eu-

roopas mitmel pool 14. sajandil. Näiteks aastal 1358 puhkes Prantsusmaal talupoegade sõda Stephan Marcel'i juhtimisel, tuntud Jacquesie nime all, sest rüütlid kutsusid talupoegi pilkenimega „Jacques Bonhomme“.

Aastal 1381 puhkes Richard II ajal Wat Tyler'i juhtimisel talupoegade vastuhakkamine Inglismaal. Hüüdsõnaks oli: „Kui Adam maad kaevas ja Eeva ketras, kes olid siis aadlimeesteks“? Kõigil nendel talupoegade sõdadel on üks iseloomulik joon ühine meie 1343. a. jüriöö sündmustega: kõigi nende vastuhakkamiste juhid ilmuvad läbirääkimistele vastaspoole juhtidega ja saavad seejuures surma, nii Jüriöö mässu juhid Paides — läbirääkimistel ordumeistriga, Stephan Marcel — Dauphin Karl'iga ja Wat Tyler läbirääkimistel Richard II-ga ning siis surutakse talupoegade vastuhakkamine kõikjal rüütlite poolt veriselt maha.

On seniajani jäänud mõistatuseks, mis jüriöö sündmuste kuningad läksid Paidesse läbirääkimistele. Seda enam, et oli juba ammu teada Saksa ordu püüded Taani kuninga maa-ala Eestis oma valdusse saada. See oli nagu toleaeagne Berchtesgaden, läbirääkimised ei andnud tulemusi ja orduväed marssisid Harjusse ja Räävelisse. „Selle järel surmati eestlaste pealikud ja mässu ninamehed“, nagu ütleb kroonika.

Erandi moodustavad Šveitsi talupojad, kes 15. novembril 1315. a. Morgarteni ja 9. juulil 1386. a. Sempachi

Need „teised“ ehk Öhtu enne jüripäeva

*Esimene rida vasakult: Peedok (otsib lehest ridadevahelist lugemist), Piip.
Teine rida: Kurg, Arnover, Aben, Johanson, Tõnisson, Jalak, Lõvi (selgitab Tõnissonile moodsat strateegiat). Tsänk, Penno, Köster (demonstreerib uut saagimise stiili).
Kolmas rida: Unt, Riives, Ossipov, Jalakas, Voolaid, Roslavlev, Kendra.
Neljas rida: Kaliste, Gustavson, Kaups (valgustab rahvast), Vain, Metslang, Ruus.*

lahingus võidavad rüütli väed (ja seega aluse panevad Šveitsi vabariigile), osavasti valides lahinguväljaks soo ja raba, kus ratsarüütliel võimatu tegutseda; ei kuule meie ka mingisugustest läbirääkimistest vastastega lahingu eel. Jüriöö võitluste ajal valiti ka Konnovere ja Sõjamäe raba lahinguväljaks. Aga maarahva sõjaväe juhid pidasid ikka õnnetuid läbirääkimisi lahingu eel ja sünnitasid seega segadusi võitlejate ridades.

1919. a. õnnestus maarahva talupoegadel see võitlus, mis 1343. a. äpardus (kuigi oli katse lahingu eel läbirääkimisi alustada) ja rüütliid löödi maalt välja. Aga 1933. a. rahvaliidkumises oleks nagu kahtlus tekkinud, kas on võimalik talupoegade riik, kõlasid hüüded: parunid tagasi ja haritlased maha. Oleks nagu 1934. a. oodata olnud uut Jüriööd, mis oleks nagu likvideerinud 1919. a. võitluste tulemusel!

Kuidas sündmused edasi arenevad Maarjamaal, seda jälgivad need põnevusega kel silmad on näha ja kõrvad — kuulda.

Leidub meil juba isikuid ja ajaloolasi, kes Jüriöö võitluste kirjeldust kardetavaks peavad korrale ja rahule, ning kes orduriigi korraldustes näevad — tulevikuriiki. Kes elab, see näeb.

P. J.

Ralf Perman

Pietistlik

*Kui löövad valla jälle sügisrajad
ja looka painutavad nõmmepajud,
teed ahenduvad tihedasse mutta,
siis tahan haliseda ma ja nutta.*

*Kui puude ladvast irdub kollast udu,
veel lägemat kui konna lige kudu,
ja lookleb alla halli vihmapiela —
siis palves longutan ma oma kaela.*

*Siis palun Tegijat ma võimsat, loovat,
Suurvürsti, Ducet, Führerit — Jehoovat;
ma halan oma ahtas ärklis
ja kõri pigistab mu kraede tärkliis.*

Jüri Vilms rahvajuhina

20 aasta eest — 13. aprillil 1918. a. lasksid Saksa väed Helsingis maha Eesti Ajutise Valitsuse peaministri asetäitja Jüri Vilmsi ühes selle kaaslastega, kes Eesti välissaadikutena olid teel Rootsisse.

Jüri Vilms oli meie 1917. a. revolutsiooni kesksem tegelane, selles pole vist kellelgi kahtlust. Ta oli sündinud rahvajuht: määratu temperamendiga, harukordselt julge, dünaamilise iseloomuga, raugematu tahtega, sealjuures väga selge peaga ja realistliku mõttelaadiga, — läbi ja läbi võitlusinimene. Juba tema tüse kujugi kõneles trotsist ja teinnust.

Inimese tõeliku suuruse avastab alles aeg. Ühed hakkavad peagi ununema, teised jätavad enda järel tühja koha, mida ikka enam tähele pannakse. Siis hakkab ka minevikust kerkima lahkunu kuju nagu mägi taevakaarel, kui sellest eemalduda.

Esiotsa olid mõnedki, kes lugesid Jüri Vilmsi ainult revolutsioonisangariks: heaks kõnemeheks, innukaks hooandjaks ja miitingumeheks, osavaks demagoogiks, kes segastel aegadel suuri asju võib ära teha, tavalistel rahulikel päevil aga paratamatult tagasi oleks pidanud astuma riigimeeste ja parlamenditegelaste eest.

Meie parlamentarism pidi madalikule jooksma, et see vaade muutuma hakkas. Siis tuli ilmsiks parlamenditegelaste ja poliitiliste kombinaatorite küündimatus: nad said endile kahtlase aunime: „tegelinskiid“. See tähendas, et tegutsemas on nad küll, aga tegu sellest ei tule, sest et vajalisel hetkel ei jaksa nad hulkasid juhtida ega kaasa tõmmata.

Kaua aega oleme ses suhtes end lohutanud pettekujutustega: meie ei võivat ju, ilma rahva toetuseta jääda, sest oleme ise rahvast pärit, rahvapojad sõna otsemas mõttes — esimese põlve haritlased, talulapsed. Sugulus rahvaga on meil alles kõige otsesem veresugulus — perekonnaside.

Ometi on see eksitus. Siin vahetatakse ruumiline lähedus ära psühholoogilisega. Esimese põlve haritlane seisab ruumiliselt küll üsna lähedal rahvale, ta on ise vast praegu sealt tulnud. Sootuks teine on aga küsimus psühholoogiliselt.

Operett „Lõbus talupoeg“ pole kogemata võitnud meil ennenägematut lavamenu. Tema sisuks on — psühholoogiline lõhe, mis käib meil läbi kõigi rahvapekkondade, kus lapsed lähevad esimese põlve haritlasteks. Ainult opereti komism varjab olukorra tõelist kurbloolust. Üksteisest võõrdumine on nii täielik, nagu oleks tegemist kahe eri maailmaga.

Olla ise rahvast väljas ja siiski rahvast kaasa tõmmata suuta — seks on vaja palju rohkemat kui ruumiline lähedus. Seks on vaja rahva psühholoogilist tundmist ja tajumist, erandlikke hingelisi võimeid, mis avaldusid Jüri Vilmsil juba tema omapäraselt jõulises megafoni stiiliski.

Kui mitmel korral on viimaste riigikriisi aastate jooksul pähe kerkinud mõte: Mis oleks olnud, kui veel Jüri Vilms oleks võinud siin kaasa lüüa?

Kui vähe oli tarvis, et 1932. a. rahvahääletuse puhul ajaloo kaaluks meie parlamentarismi päästmisele kal-

lutada! Meie tegelinskitel puudus aga seks niihästi poliitiline instinkt kui ka poliitiline temperament. Nende tollekordses oimetus „üitskiik“-meeleolus ei oleks Jüri Vilms kuidagi ettekujutatav olnud.

Seal näibki aga viga seisvat: meie ajaloota rahval näib alles väga haruldane olevat mitte üksnes poliitiline taip, vaid ka poliitiline temperament.

*

Üht suurt poliitilist temperamenti tunneme oma avalikus elus, keda vahel võrreldud koguni Narva kosega, — Jaan Tõnisson. Kuid see polnud vististi ainult vanaduse ja nooruse vahe, mis teda 1917. aastal kippus Jüri Vilmsi varju jätma. Vahe oli vististi ka Vilmsi suuremas „eluläheduses“ ja „ajaläheduses“.

J. Tõnisson on Eesti rahvusliku ärkamisaja laps. Selle õhkkond on oma pitseri surunud tema vaimsele ilmele, kus kohtuvad C. R. Jakobsoni rahvuslik iseteadvus ja Hegeli abstraktne idealism. Tema kõnede pseudoklassiline paatos oma pika periodisatsiooniga on vististi lähemal kombel pärit meie protestantlikelt jutlustajailt, kuid selle kaugemad juured tulevad kahtlemata, kuigi vist iseteadmatult — Prantsuse revolutsiooni inimõiguste deklaratsioonilt.

Jüri Vilms on selle vastu — meie sotsiaal-poliitilise ärkamisaja, see on 1905. aasta laps. Hegel etendab siin ainult niivõrd osa, kuipalju tema dialektikale oli rajatud marksistlik sotsialism. Sealt koolist on Vilmsi sotsiaalne mõtlemine. Kuid ka C. R. Jakobsoni järeelmõjud ei puudunud: „õigeusklikest“ marksistidest kaldus Vilms varsti, nagu paljud teisedki selle põlve haritlased — Otto Baueri ja Renneri kaudu — rahvusliku revisjonismi teele, millele seltsisid veel Bernstein-Davidi sotsiaalpoliitiline, eriti agraarne revisjonism. Nii sai temast vene radikaalsete „narodnikute“ kaasmõjustusel eestvõitleja poliitilises voolus, kelle peatähisteks — Eesti autonoomne enesemääramine ja radikaalne maauuendus.

1905. aasta revolutsioonis pöördus J. Tõnisson oma senise apoliitilise kultuurvõitluse seisukohast — poliitilisele koostööle vene liberalismiga. Jüri Vilms juba oma 1905. aasta lähtekoha tõttu seisis lähedas koostöös vene radikalismiga. Tema isiklik tutvus Kerenskiga tõigi kriitilisel hetkel meile Peterburist välja I Eesti polgu kinnituse. Vilms oli esimene, kes juba 1916. aastal Eesti talurahva vabastamise juubeli pidustusel avalikult püstitas Eesti autonoomianõude. Kuid ta oli ka üks viimastest, kes enamlaste riigipöörde järel 1917. a. sügisel Vene revolutsioonist lahku läi: ta oli sama palju vene kultuuri mõjustustes üles kasvanud nagu J. Tõnisson — saksa kultuuris.

C. R. Jakobsoni traditsioone jätkates oli J. Tõnisson kuni Maailmasõjani olnud Eesti taluperemeeskonna juht ning maakultuuri kuulutaja. Seepärast oli tal revolutsioonikeerises raskem ümber orienteeruda ka teiste rahvakihtide poole.

Jüri Vilms oli üles kasvanudki, silmad laiadel rahvahulkadel. Nende vaimulaadi ja mõtteilma arvestamine oli tal enesestmõistetav.

J. Tõnisson oli ajalt üks esimestest eesti juristidest, — enamuse eesti haritlasi oli siis veel kas usuteadlased või arstid. Võib-olla osalt sellest ka protestantliku homileetika nii suur mõju J. Tõnissoni stiilisegi.

Jüri Vilms oli advokaat. Ta oli juba poisikesena unistanud õiguse eest võitleja kutsest — eesti rahva advokaadiks pidi ta saama. Ta oli kardetav vaidleja ja peen dialektik. Kuid ka otseses frontaalrünnakus, kui ta kogu oma temperamendi välja pani, oli tema löögijõud võrratu. Ta polnud jutlustaja, vaid ründaja, kihutaja. Tema 1917. aasta juhtkirjad manavad praegugi ette revolutsioonipäevade kuuma õhkkonda kõigi määratute pinevustega, mis siis lahendusele tunglesid. Ei oleks ülearune, kui vähemalt valimik neist uuesti välja antaks.

*

Mis Jüri Vilmsi juures kõige üllatavam, see on, et olles revolutsiooni laps oli ta ühtlasi suur realist, — ei mitte olupoliitilise paindlikkusega, vaid olukordade kaine arvestamise ja ettenägemise mõttes.

1916. aastal, kui Läti pataljoni eeskujul Eestiski tahteti asutada omi rahvuslikke väeosi, oli peamiselt Jüri Vilms, kes selle mõtte nurja ajas, leides selle olevat tsaari aegu enneaegse. Tõepoolest: lätlased, kes oma ahavast pataljonest nii palju lootnud, pidid varsti ahasusega nägema, kuidas need, tsaariaegsete hoolimata vene ülemuste all verest tühjaks joosnud, revolutsiooni tulles enamlisteks muutusid.

1917. aasta revolutsiooni järel oli aga Vilms Eesti polkude tähtsam eestvõitleja.

Et vene demokraatiat mitte haavata, seisis ta 1917. a. suvel kindlasti vastu ettepanekutele Venemaad „konföderaliseerida“, s. o. suveräänseiks osariikideks tükeldada. Kuid 1917. a. augustis, Riia langemise järel toetab ta kohe J. Tõnissoni ettepanekut — moodustada Eesti välisdelegatsioon, ja Saaremaa langemise järel juhib juba omalt poolt tähelepanu, et Eesti küsimus on saanud rahvusvaheliseks, mispärast Eesti peaks samme astuma, et temagi asi rahukonverentsil arutusele tuleks.

Kuna J. Tõnisson oma abstraktse mõttelennuga teeb suuri plaane Eesti tulevase rahvusvahelise orientatsiooni kohta, eriti Põhja liidu suunas, on Vilms neis asjus skeptik. Kuid Saksa vägede sissemarsimise järel on ta üks esimestest, kes otsusele jõuab, et vähemalt osa Eesti Ajutisest Valitsusest peab üle kolima välismaale.

*

Vilmsi saatuslikku lahkumist on mõnelt poolt põhjendatud seega, et tema teoinimese iseloom pole välja kannatanud kestva tegevusetust Saksa okupatsiooni surve all. Siin on väike eksitus: tegevusetu polnud Vilms ei need mõned nädalad, mis tal okupatsiooniaegses Eestis tuli olla, ega oleks ta kahtlemata jäänud siin tegevusetuks ka edaspidi. Kuid ta jõudis kindlale otsusele, et temal kui kõigile tuntud võitlusmehel seks põrandaaluseks tegevuseks eestlaste passiivse vastupanu korraldamise alal, milleks ta ise 6. märtsil 1918 Ajutise Valitsuse esimese salaringkirja andnud, kõige vähem võimalusi jääb. Palju parema eduga võisid seda konspiraatiivtööd teha teised — vähem silmatorkavad mehed.

Teiselt poolt jõudis ta täie õigusega arusaamisele, et

palju tähtsam oleks tal kui valitsuse aseesimehel see aeg tegutseda välismaal. Ses suhtes, peab tunnustama, tegi Ajutine Valitsus okupatsiooni tulekul vea, mis kergesti seletatav sellega, et ta ise just okupatsiooni tulekul ilmale sündiski — mis aga siiski Eestile kaunis kalliks maksma läks.

Kui Saksa sõjavõimu loojenemisel liberaalsemad baltlased Peterburis Eesti esindajatega kokkusaamist otsisid ja neilt kuulda said, et Eesti Ajutine Valitsus asub okupeeritud kodumaal, ei tahtnud nad oma kõrvu uskuda. Lugu kujunes ka tõesti nii, et Ajutisel Valitsusel jäi okupatsiooni surve all võrdlemisi vähe teha, — pärast peaminister K. Pätsi vangistamist 11. juunil käis ta üsna harva veel kooski. Seda enam oleks aga teha olnud välismaal, — juba sidemekorraldamisegi alal kodumaal ja õige informatsiooni vahetamisel, mis eriti viimastel okupatsioonikuudel väga lonkas, mille otseseks tulemuseks aga oli, et okupatsiooni kokkuvarisemisel eesti rahvas oli nagu pimedast kotist välja puistatud, kes ei teadnud, kuhu minna, mis peale hakata, mida oodata ja mida mitte. Isegi Tartu kergelt langemist enamlaste kätte seletas selle esindaja maapäeval seega, et linnas olla inglaste okupatsiooni oodatud ja kui see tulemata jäänud, siis meelt heidetud.

Ka Vilmsi lahkumine üle Soome oli puuduliku informatsiooni vili. Tallinnast alustas Vilms oma viimast teekonda 24. märtsil 1918 ja läks Viru rannast Soome lahe jääle 27. märtsil, kui Soomes teati kodusõda pidavat ainult Soome enda punased ja valged, kelle mõlemate jaoks Vilmsil mõnesugused paberid kaasa olid võetud. Sakslastega kohtamise võimalust arvestati rohkem ainult Eesti ranna läheduses.

Just samal ajal toimus aga Saksa vahelesegamine Soome kodusõtta: 3. aprillil maandusid kindral von der Goltzi väed Hankoniemis ja vallutasid 12—13. aprillil Helsingi. Tallinnast maabus aga ooberst von Brandensteini väeosa 6. aprillil Loviisasse, s. o. just samasse kohta, mida Vilms oma jäärännakul oli sihiks võtnud. Selle väeosa sõdurid nähtavasti olidki, kes Vilmsi ja tema kaaslased vangistasid ning siis Helsingisse toimetasid, kus nad 13. aprillil ühes vangistatud punastega maha lasti.

Vilms sattus Soome seega just kodusõja lõpetamisel Saksa vahelesegamise kaudu, — kõige halvem aeg, mis läbipääsemiseks üldse olla võis. Kuna ta sõidu Venemaa kaudu Eesti enamlaste pärast kõrvale jättis, oleks neis olukordades vististi siiski vähem riskantne olnud — mereteel Saaremaalt Gotlandi, mida isegi Saksa dessandi aegu 1917. a. sügisel paljud Saaremaa kaitsjad kasutanud.

*

Eesti rahvajuhtide seas jääb Jüri Vilmsi nimi erilisele aukohale: ta oskas võidelda, oskas ka väärikalt surra kui esimene vereohver Eesti iseseisvuse eest. Ta suri nagu C. R. Jakobsongi enneaegselt. C. R. Jakobsonist on aga öeldud, et ta suri siiski õigel ajal, kui venestuse laviin juba kogu tema tööd oli kinni matmas. Jüri Vilmsi surmast seda öelda aga ei või. Teda oleks meil veel praegugi vaja olnud.

Ed. Laaman

„Ärgu segatagu Põhjala rahu!“

Rahutul ajal toimus Oslos 5—6. aprillil see poliitiline rahukonverents, mida esindasid põhjariikide välisministrid. Konverentsil koos olid Norra, Taani, Rootsi, Soome. Nagu Skandinaavia ajalehtedest näha, arvestatakse veel ka Islandi osavõtmist järgnevaist nõupidamistest ja juba vastuvõetud otsustest.

Kas pole Island väiksem ja kõrvalisem ja Taani lõunapoolsem põhjariik kui Eesti? On ratifitseeritud Soome-Eesti kultuurkonventsioon. Mitmes sõnavõtus on meie poolt ihaldatavaks seletatud põhja-läänepoolne kontakt ka Eesti julgeoleku küsimustes. Aga mingeid aktiivseid samme — või vähemalt diplomaatilisi katseid — Eesti välispoliitika ligendamiseks Skandinaavia ja Soome poliitilisele orientatsioonile pole avalikult näha ega kuulda.

Ometi on ju ka Eesti suurriikidesse suhtlemise põhjoneks korduvalt deklareeritud sama iseseisvuse ja erapooletuse hoidmisele sihitud soov, mis kajas Rootsi välisministri Sandleri raadiokõnest: „Ärgu segatagu Põhjala rahu!“ Oslost tagasitulnud Soome välisminister Holsti oli optimistlik küllalt, et ajakirjanikele ütelda: „Äsjane koosolek oli tulemusrikkamaid, mis Põhjamaade välisministrite vahel peetud.“ On olnud viljakas mõttevahetus praegusest rahvusvahelisest seisukorrast, on täpsemalt kindlaks määratud nelja põhjariigi koostöö ja julgeoleku jume, seletas Holsti. On loota, et need neli riiki varsti jõusse saadavad ühised erapooletuse reeglid. On otsustatud ühisel nõul ja jõul välja andma hakata „Le Nord“ nimelist lehte, mis prantsuse-, inglise- ja saksakeelseis artiklis osa võtaks rahvusvaheliste probleemide käsitlesest, maailmale tutvustaks põhjariikide vaimseid ja majanduslikke saavutusi. („Helsingin Sanomat“, 9. aprillil s. a.)

Pessimistlikumaid noote tõi kõnesoleval kohtumisel kuuldavale küll Norra välisminister Koht. Ta meenutas, kuidas põhjariikide välispoliitika juhtide esimesel konverentsil 1920 usuti, et rahvusvahelise koostöö abil võiks tõesti positiivseid tulemusi saavutada. Tänapäev tundub, nagu oleks õiguse ja õigluse usk kokku varisenud igas kandis. Rõõmustab teadmine, et Põhjamaade rahvad seisavad kokku hoides oma õigusemõtte ümber. („Stockholms-Tidningen“, 6. apr.)

Mida dikteeris siis lähemalt öeldes see õigusemõiste? Võeti ühiselt otsuseks teatavaks teha: „Põhjamaad peavad eemale hoiduma igasugustest Euroopa suurriikide koalitsioonidest, et sõja juhul mitte kistud olla nende tülidesse.“

See otsus ei tähenda vähemalt esialgselt mitte Rahvasteliidust loobumist. Küll aga reservatsioonide sääraste liikmeksolemise vastu, mis praegu pole suuteline tagama ei üldist kollektiivset rahu ega väikeriikide kaitset. Kindlustuse asemel lisandavad suurriikide huvides tõlgitsetud liikmekohustused pealegi vähemate julgeoleku riske. Aga põhjariikide koordineeritud seisukoha kujundamine Rahvasteliitu suhtumises järgneb alles sügisel — Põhjala kvarteti järgmisel kokkutulekul.

Ei saa salata, et Rahvasteliidu vastased tendentsid kõikjal pead tõstavad. Profasistliku kallakuga parempoolsed ringid agiteerivad Rootsiki ägedalt Genfi „sõjakoalitsioonist“ lahkumisele, ei jõua ära oodata „seikluskardetavast paktist“ loobumist. Need ringid püüavad ühtlasi valitsuse peamehele Hanssonile ja välisminister Sandlerile varju heita väidetega, et katsutakse aga edasi manööverdada Rahvasteliitu juhtivate riikide ja rahvade poliitika vahel, ilma et oleks tahtet teostada „tõelist neutraliteeti“. („Nationell Tidning“, 8. apr.)

Põhjamaade demokraatia ei lase end nende etteheidete ja peibutuste läbi eksiteele viia. Isoleeritud omaabi korraldamisest potentsiaalsete vaenlaste vastu pole ühelegi väikeriigile küllalt. Koos töötada reaalsete võimaluste ja vahendite piirides, neid võimalusi ja vahendeid liialdamata, seda tahtis ja tõendas äsjane Oslo konverents. Solidaarsuse kinnitus Rootsi, Soome, Norra, Taani vahel ei tähenda veel nende maade relvastusjõudude tehnilist ühtlustamist ega lepinguga sidumist. See koostöö ei pane oma liikmeile peale sõjaliseks liiduks sõlmitud kohustusi. Aga uueks momendiks Skandinaavia-Soome ministrite nõupidamisel oli igatahes sõjaväelist laadi küsimuste arutlemine, mille üksikasjad on ümbrisetud saladuse linikuga. Niipalju on Rootsi ja Taani välisministrite avaldustest selge, et arutlused liikusid sõjaahvarduste vastu valmisoleku suunas.

Tugevamaks hääleks selles Põhjala kvartetis on kahtlemata Rootsi oma, ja Rootsi pole mitte ainult sõna, vaid ka teoga rõhku pannud oma riigikaitse kõvendamisele. Sellega kaasas on käinud Rootsi aktiivsus põhjariikide enesekaitset kindlustavate jõudude kogumiseks. Kõik see on nüüd viimati tõuke andnud ka Taani pat-sifistliku lõtvuse lõpetamisele ohtlikus olukorras. Üht-aegu Oslo konverentsiga esitas Taani rahaminister oma Folketingetile (parlamendile) riigilaenu tegemise 50 miljoni krooni ulatuses riigikaitse tarbeiks. Nagu informeeritud allikaist kuulda, näeb Skandinaavia-Soome poliitilise sõpruse konsolideerimine ette ka Taani rahanduslikku abistamist, et see sõprusmaa oma majanduslikes raskustes ja ohtlikumas geopoliitilises asendis mitte ei jääks liiga sõltuvaks mõne suurriigi survest.

Kuigi Eesti geopoliitilisel asendil ja riiklikul struktuuril on oma iseärasused ning skandinavism meie haridusel pole samuti harjumuspäraseks elemendiks, nagu Soomes, ei saaks meie välisorientatsioonile soovitada aupaklikus kauguses püsimumist Skandinaavia-Soome poliitilise bloki kujunemisest.

Wait

Ralf Perman

PALVE

*Ma tunnen kurgus surma mõrkjat maitset
ja abisaamaks tõstnud aralt käe,
ma otsin halisedes kaitset
selt, kes on Suur ja Keda me ei näe.*

— Suur valitseja, oma abi säästa
me õnnetute kaitseks veel,
siit hallaööst ja viletsusist päästa
me vaakuv hing ja haige meel.

Poliitiliste vastuolude areng

Õieti võiks kõnelda poliitiliste vastuolude vähenemisest maailmas.

Kõik valitsused kinnitavad ühel meelel, et nad ei ihka midagi muud nii kangesti ja täiest hingest kui rahu alal hoida. Ja õieti valitsebki rahvusvahelisel kõikjal rahu.

Tõsi küll, Hispaanias on käimas Euroopa suurriikide heatahtlikul kaasabil kaunis vihane ja ohvririkas kodusõda, aga see on ikkagi vaid hispaanlaste seesmine asi. Mõned Euroopa suurriigid käivad ainult seal oma uusimaid sõjariistu katsetamas ja Hispaania on nendele peamiselt vaid „Prüfungsplatz Südwest“. Küll on siin suurriikidel muidki huvisid, aga need ei anna põhjust karta, et nad viiksid vastuolude kasvamisele üksikute riikide vahel.

Niisamuti lahendavad jaapanlased ja hiinlased oma „vahejuhtumit“ — nagu jaapanlased ütlevad — sõjariistade abil, ja nad teevad seda niisuguse innuga, et inimesed kipuvad vägisi Hiina-Jaapani sõjast kõnelema. Ometi ei ole ka siin märgata mingit erilist rahvusvaheliste vastuolude arengut. Et selgusele jõuda, kuidas tähendatud „vahejuhtumit“ lahendamise võiks Ida-Aasiast kõige enam huvitatud suurriikidele mõjuda, katsus Jaapan nende „usku“.

Kõigepealt laskis ta Vene suurtükilaeva Amuri jõel põhja. Venelased vaikisid, pärast seda muidugi, kui nad olid hariliku protesti esitanud.

Siis pommitasid jaapanlased Inglise saadiku autot. Loomulikult tõstsid inglased protesti ja — vaikisid seejärel.

Nüüd tahtsid jaapanlased näha, mis ameeriklased ütlevad, ja nad pommitasid Ühendriikide suurtükilaeva põhja. Ameeriklased talitasid täpselt niisamuti nagu venelased ja inglased enne neid — avaldasid Jaapani valitsuse ees teravat protesti ja — vaikisid.

Muidugi olid jaapanlastel kõik need äpardused täiesti kogemata juhtunud. Nad tegid sügava kummarduse vabandamiseks ja lubasid süüdlasi karistada. Peale selle maksid nad ameeriklastele nende suurtükilaeva „Panay“ eest üle 2 miljoni dollari. Kuid ühtlasi veendusid nad valge rassi tõepoolest erakordselt suures rahuarmastuses. Siingi ei ole siis vähimatki märki näha poliitiliste vastuolude kasvamisest.

Austria ühendamine Saksamaaga ei võinud kellelegi üllatusena tulla, kes Saksa valitsuse poliitikat jälgis. Seda sammu oleks võidud isegi loomulikult pidada, kui ta oleks teisel viisil sündinud. Ei tea ainult, kas ta oleks siis üldse sündinud, sest võib ju kahelda, kas keelesugulusest, mis peamiseks ühendajaks austerlaste ja sakslaste vahel on, jätkub kahe riigi vabatahtlikuks ühendamiseks täielikult. Rasiliselt ja ajaloolise saatuse poolest on mõlemate rahvaste vahel mõndki erinevust.

Kuid ka see sündmus ei ole selline, et ta võiks poliitilisi vastuolusid maailmas teravamaks ajada, eriti kui Saksa valitsus kinnitas, et tal Tšehhoslovakkia suhtes mingeid kurje mõtteid ei ole.

Leidub ju neid, kes ütlevad, et poliitikas on mõndagi kinnitatud, millest hiljem ei ole midagi hoolitud, ja kes väidavad, et Saksa natsid omakeskel Tšehhoslovakkia kohta hoopis teist juttu ajavad. Aga need on pessimistid, kes kõike liiga mustalt näevad, ja nende kartustele ei tule mingit rõhku panna, seda enam et Inglise peaministri Chamberlaini sõnade järgi ei saa Inglismaa siiski päris külmaks jääda selle vastu, mis Euroopas võiks sündida, kuigi Inglismaa ei või enda peale kohustusi võtta Tšehhoslovakkiale häda korral appi astuda.

Niisiis, kuna ka Austria riigi kadumine ei ole suurriikide seisukohalt mingi eriline halb, mis võiks poliitilisi vastuolusid suurendada, siis olid nad varsti pärast esimest kohmetust, mis protestis väljendus, valmis Austria ühendamisest Saksamaaga tunnustama. Siin sai siis Saksamaa ruttu „de jure“ kätte Austria ühendamise suhtes, veel enne, kui Austrias rahvahääletus läbi viidi, millele aga teistes Euroopa maades nüüdsetel oludel enam tähendust ei antud.

Läbirääkimised Inglismaa ja Itaalia vahel üteldakse nii soodsalt arenevat, et kaunis varsti võivat täielist kokkulepet mõlemate maade vahel oodata. Kokkuleppe tingimusi kõneldakse mõndagi, kuid see ei ole isendast praegu nii oluline. Peaasi on, et lõpeb olukord, mis oleks võinud Chamberlaini sõnade järgi, mis ta Edeni lahkumise puhul lausus, kergesti sõjale viia. Siingi siis tuleb täielik pinevuse lõdvenemine.

Mis puutub Saksa ja Vene vahekorrasse, siis ei ole see küll paremaks muutunud, aga ei ole ka midagi olemas, millest saaks arvata, et see võiks lähematel aegadel vastuolusid teravamaks ajada.

Niisiis, kõikjal vaid rahunemise ja rahu tunnuseid. Ei ole mingit alust näha hädaohtu Euroopa rahule, kuna ju kõik valitsused töötavad hoolega rahu heaks. Loodetakse isegi, et kui Inglise ja Itaalia leping on sõlmitud, siis järgneb sellele Inglise-Saksa leping, mis võib viia ka Saksa-Prantsuse kokkuleppele.

Ainult, kui teaks, milleks on maailmas selline relvastumine käimas, mida varem ial ei ole nähtud?

Võib-olla põhjendatakse seda nähtust vana tõega: „Kui tahad rahu, valmista sõda.“ Kindlasti on selles väites omajagu tõtt. Aga kui nüüd otse palavikuliselt sõda valmistatakse, kas siis viimaks ometi kõik need rahu-kokkulepped teatud määral vaid näilised ei ole? Kas rahvaste vahel ei valitse siiski nii suur vastastikkune umbusaldus ja võistlus — majanduslikkude kasude kui ka ülevõimu pärast, mis muide teineteisega üldiselt seoses seisavad —, et sõda võib viimaks kõigist rahupüüetest hoolimata tõsiseks ähvarduseks saada?

Kui juba sõbrad üksteise tuju rikuvad, mis siis veel nendest kõnelda, kelle vahekord kõige parem ei ole!

Nii olevat Mussolini viimane suur sõjakõne Gö-

ringile omajagu tuska teinud. Väitis ju Mussolini, et maailmas ei leiduvat teist nii head lennuväge ja teisi nii häid lendureid nagu Itaalias. Göring arvavat sedasama sakslaste kohta. Niisamuti võis sakslastele vaevalt meeldida, kui Mussolini kutsus Napoleoni appi tunnistama, et itaallased on parimad sõdurid maailmas. Igatahes on avalik saladus, et saksa ohvitserid kogemuste põhjal, mis Maailmasõjas saadud, niisamuti ka Hispaania kodusõja kogemuste alusel, itaallase kui sõjamehe kohta vaid õlgu kehitavad.

Muide, see suur kõne, milles juhiti tähelepanu hiiglatööle, mida Itaalia praegu oma sõjajõu suurendamiseks teeb, oli mõeldud eeskätt seesmiseks tarvituseks. Ei saa salata, et sakslaste ilmumine Brenneri juurde itaalia seltskonnas omajagu rahutust tekitas. „Piiride üle ei vaielda, neid kaitstakse,“ ütles siis Mussolini. Ja hiljem seletas ta avalikult, kui võimas Itaalia sõjajõud on ning kuidas see jõud järjest tugevneb. Ühtlasi tahetakse kõik mäestiku läbikäigud kõvasti kindlustada, kuigi teisel pool piiri nüüd sõber asub, kellega ühine telg on. Aga nende telgedega on lugu nii, et nad ei ole iialgi igavesed ega püsivad. Kui juba maakerat telgi täiesti paigal ei seisa, mis siis veel poliitiliselt teljest kõnelda! Itaallased ja sakslased olid näiteks enne Maailmasõda liitlased, tähendab, nendel pidid ühised huvid olema, aga sõdisid siiski vastastikku.

Saksamaa jõud on Austria ühendamise läbi kahtlemata palju kasvanud, kuigi seegi esiotsa mitmekesisel muresid toob. Ühtlasi kasvab ka Saksa mõju Balkanite ja tungib sealt edasi Vahemere ning Väike-Aasia suunas. Isegi kui sakslased ei kavatse mingit sellist „muhameedlaste sõbra“ poliitikat ajada ja sihikindlalt Väike-Aasiasse tungida — Bagdadi raudtee —, nagu seda Wilhelm II mõtlematult tegi, seega inglasi pahandades, tuleb nende majanduslik laiutamine iseendast, ja sellele võib kergesti järgneda poliitiline laiutamine. Ei seisa Inglise, kuid ka mitte Itaalia huvides, kui Saksamaa liiga suure mõju Vahemere äärses riikides saab. See kalduvus tuleb sakslastel nüüdses olukorras — pärast Austria ühendamist — paratamatult, kuigi ehk mitte nii ruttu. Inglismaa valvab oma India teid otse kirgliku armukadedusega. On aga hoopis ise-asi, kas tal on seejuures tegemist jõuliselt siiski tagasihoidliku Itaaliaga või Saksamaaga, mis oma haruldast seesmist jõudu Maailmasõjas selgesti näitas. Kui Saksamaa hakkab oma kätt pikapeale Vahemere suunas välja sirutama, olgugi kaudselt, siis ei saa see inglastele põrmugi meeldida. Sellist tulevikku on aga karta.

Ja siis asumaad.

Sakslased seletavad nüüd juba lausa, et asumaad ei ole nendele tähtsad oma inimeste juurdekasvu mahutamiseks, nagu nad varem väitsid, vaid auküsimus. Inimestest tundub Saksamaal puuduski olevat, sest ega nad midugi hulka põllutöölisi väljast sisse ei veaks. Mida tugevamaks aga Saksamaa kasvab, seda valusamaks läheb tal auküsimus. Ja siis tekitab see sakslasil inglastega, osalt ka prantslastega rohkesti sekeldusi ning meeletuska.

Inglased ei taha naljalt sõdida, vaid püüavad võimalikult kõiki huvide vastuolusid ja tüliküsimusi rahulikult teel lahendada. Aga kui nad välja kutsutakse — nagu seda tegid Napoleon ja ka Wilhelm II —, siis koondavad nad kõik oma maailmariigi hiigeljõu selleks, et tüliküsimust sõjariistaga lahendada. Seni on nad alati võitjaks jäänud; et mitte tulevikus kaotada, relvastuvad nad nüüd suure hooga.

Kuigi Itaalias vahel kõva kõnet kõneldakse, ei usu inglased seda juttu hästi. Nad püüavad temaga parem kokku leppida, vähemalt seniseks, kui ei ole põhjust teisiti talitada. Arusaamised inglise poliitikameeste keskel on lahuks läinud vaid ses suhtes, kuidas seda teha.

Muidugi on inglased valmis otsima kokkuleppe võimalusi ka sakslastega. Kuid ometi on saksa rahva nüüdsete arusaamiste juures vähe lootust, et selline kokkulepe, isegi kui ta teostuks, tooks mõlemate rahvaste vahele usaldusvähekorra ja teeks seeläbi relvastumise võistlusele lõpu. Kahtlemata kõnelevad sakslased siiralt, et nendel ei ole lääne suunas mingeid nõudmisi. Aga lai maailm on nüüdisajal nii kitsas, et poliitilised vastuolud kahe suurriigi vahel võivad tekkida mujalgi kui otse kõige lähemas naabruses.

On teadmata, kuidas lõpeb „vahejuhtumi“ lahendamine Hiinas. Kuid vähe tõenäolikkud on nende lootused, kes arvavad, et Jaapan enda seal nii ära väsitab, et ta lautuspoliitika pikemaks ajaks seisma jääb. Seda ei näi ka Inglismaa ega Ameerika uskuvat. Isegi kui veel arvata, et Inglismaad sunnib oma sõjalaevastikku tugevasti suurendama peamiselt teiste Euroopa rahvaste võistlusel alal, siis on kindel, et Ameerika mõtleb sessamas tegevuses eeskätt ikkagi võimu säilitamisele Vaiksel ookeanil. Selle sihiga ehitab ta peale muu kõige suurema lennusaada maailmas Hawai saartele ja niisamuti lennubaasi Aleudi saartele ning suurendab tunduvalt oma sõja- ja õhulaevastikku. Siingi ei ole seoses Jaapani jõu kasvamisega loota poliitiliste vastuolude vähenemist — igatahes kehtvalt mitte —, vaid ennem suurenemist.

Kokkuleppeid sõbralikkude suhete loomiseks ja isegi huvipiirkondade jaotamiseks võidakse küll sõlmida, aga ekslik oleks nendes juba rahukindlustust näha, seni kui jäävad püsima jõud, mis vastuolusid tekitavad.

Huvitav on, nagu mingi saatuse pilkena, ära märkida asjaolu, et selsamal päeval, mil Austria saatis Serbiale enne Maailmasõja tekkimist ultimaatum, seletas Inglise alamkojas minister Lloyd George, et Inglise ja Saksamaa suhted ei olevat iial nii head olnud nagu nüüd ja et seepärast loodab ta järgmisel aastal kulude eelarvet vähendada.

Ei ole kahtlust, et see tark riigimees uskus, mis ta kõneles. Kuid umbes kuu aega hiljem oli Inglismaa ja Saksamaa vahel vihane võitlus käimas.

On hea seegi, et suudetakse päevast päeva rahu elada ja seda rahu veel kindlamaks teha. Kuid ei ole näha poliitiliste vastuolude vähenemist, millised vastuolud rahvastele lakkamatult tegemist annavad, et sõda mitte liiga lähedale ei pääseks.

A. Hanko

HÄDA HARIDUSEGA

Pärast viimast koolireformi on meil kooli- ja haridusküsimused teatud määral avalikkuse huvi tulipunktist kõrvale nihkuma hakanud. Tegeldakse nendega küllaltki intensiivselt kooli- ja haridustegelaste endi peres. Lai publik on aga kuidagi nagu resigneerunud ja kohanenud uue olukorraga.

Läinud kevadel asetati esimest korda filter keskkooli ja uue gümnaasiumi vahele. Surve oli aga niivõrd suur, et läbi pressisid endid sellest filtrist küll vist kõik, kel vähegi püsivust ja ka raha igasuguste repetiitorite palkamiseks.

Niiviisi üldhariduslikkude koolide alal.

Mitmesuguste kutsekoolide avamise ja korraldamise kaudu on loodud õpimulistele kanaliseerumisvõimalusi ka teisale. Ja otse loodusseaduste põhjal on voolav ja pealesuruv mass kasustanud ka neid „vähema vastupanu kohti“ ja kallakuid, et edasi pääseda hariduse poole, oli see haridus siis nimelt ja sisult milline tahes!

Ja nüüd hakkab ajakirjanduses juba vilksatama mõtteid, et võivat saabuda üleproduktisioon kutseharidusegi alal. See olevat kardetavamgi kui üldharidusliku ala oma, sest ümberorienteerumine siin olevat kutsealade suurema kitsapiirilise tõttu raskem.

Loomulikult tekib nüüd vahest mõnel tahe teha lapidaarne konklusioon: kui üld- kui ka kutsehariduse alal haritlasi üleliia, siis igasuguse hariduse omandamise võimalusi üldse piirata!

Selline konklusioon lõhnab aga obskurantismi järele ja sellepärast seda mingi hinna eest ei väljendata, vaid peidetakse ta kuskileaju salajasimasse soppi, kust ta oma mõju aga siiski välja hõngab mõne hariduspoliitilise fraasi näol.

Üks selline sageli kuuludud fraas on: haridus — ükskõik millise suunaline — elulähedasemaks! Sama sageli on aga võimalik olnud tähele panna, et kui seda elulähedust tõsiselt saavutada püüti, siis resultaatiks oli kooli kasvatusliku ja õpetusliku külje lihtsustamine, elementaaristamine, naiivistamine. On ju tänapäeva Euroopa mitme suurrahva elulähedase kooli ja hariduse tippsaavutistena sirged read, ühtlane munder, ühtlane julge jah ja aamen juhile. Kõik muu on kõrvaline, vaid vaht ja „Überbau“.

Sellise elementaaristamisega saavutatakse niisiis see, et massile tehakse veelgi kergemaks nn. hariduse omandamine. Aetakse segamini tõelise vaimu- ja südamehariduse mõisted mingi pseudohariduse omaga. Mass harjub nägema, et moesoleva hariduse omandamine on imekerge. Pooleldi alateadlikult taipab ta ka sellise hariduse väärtusetust ning pole siis imestada, et ta teda ja — loogilise järeldamisagaruse tõttu — haridust kui seesugust üldse hakkab alahindama.

Ülalmainitud obskurantismi-konklusioon paneb end niisiis kaudselt ikkagi maksma.

Kui tahetakse hariduspoliitikaga massile otse tegelikult ta „liistud“ kätte näidata, siis pole kahtlust, et varsti läheb mass omi teid ja see ülakiht, kellele mass on vaid *profanum vulgus*, jääb eeterlikku üksindusse.

Kuidas nõudagi seal mingit vastastikust mõistmist, kui kumbki pool teab, et tal teisega midagi ühist pole. Ja lõpuks — kes määrab ühe või teise indiviidi kuuluvuse massi või jälle „ülema kümne tuhande“ ridadesse?

Õieti ütelda on ju minevikus selliseid aegu ka olnudki, kus mass oli „liistude juures“ ja ülakiht lõi ja nautis kultuuri oma palge järgi. Sellist korda nimetas mass lihtsalt „sakste viguriks“ ja läks oma pool-animaalses päevakorras edasi.

Praegu on ajad muutunud. Mass on vaba ja surub peale. Mass tahab, kogemuste varal, ise oma „liistud“ leida. Ja siis tulebki — häda haridusega!

Seda häda me võiksimme teise sõnaga nimetada ka üheks demokraatia lastehaiguseks. Ja kes usub demokraatia püsivusse, peab uskuma samuti, et see haigus pole surmav.

Väga palju on kõneldud meil haritlaste üleproduktisioonist. Haritlased olevat sageli kohata-leivata, muutuvat kardetavaks poliitiliseltki. Edasi — maa päritoluga haritlased valguvat linnadesse, töötavat kantsleides näljapalga eest, kuna samal ajal isatalus töökätest puudus. Üteldakse samuti, et me noored haritlased ei oska ega tahagi töösse süveneda ja oludega kohaneda. Ja lõpuks — ei abiellu ning kui abielluvadki, siis pole neil järeltulijaid. Rahvas degenereerub ja haritlased sammuvad seal koguni esirinnas.

Samal ajal kuulduv mõnelt poolt ka kurtmist, et meil mitmelgi alal pole veel sobivaid haritud tööjõude. Siit veel kord etteheide: miks haritlased ei oska endile töövõimalusi leida ja luua?

Vaatame nüüd, kui võrd need etteheited on paikapidavad. Ja siin tuleb küll kõigepealt ära märkida, et tööta ja leivata haritlaste seisundi pärast on harilikult kella helistanud teised, mitte niivõrd nemad ise. Nemad ise on mõnelgi puhul, nagu iga töötu, kannatanud, aga vaikides, oodates, lootes ja otsides. Jääb mulje, et tööta haritlased on oma eluraskusi vahest uhkemat ja iseteadlikumalt kandnud kui tööta mitteharitlased. Nad on oma kannatuste põhjusi sageli vist üleliiaga kaldunud otsima just endi juurest.

Mis puutub nende hädaohlikkusesse poliitiliselt, siis võiks meil sellest „hädaohust“ küll kõnet olla vaid seal, kus otsekuji mingi *vis maior* sunnil ministeriumikooli haridusega isik on kantsleileülem, kuna üliskooliharidusega isik on praktikant, kuigi kõrvaltvaatajale töövõimete jne. seisukohalt tunduks normaalsena ümberpöörduv olukord.

Kui vaadelda üldse maalt linna valgujaid, siis — kui siin natukenegi laiemalt statistikat teha — selguks, et suhteliselt suurem protsent linnasiirdujaid on taluslaste ja tüdrukute perest. Tallinna lähikonnast on teada juhtumeid, kus koguni taluperemehedki vahetasid endi talu autode vastu ja läksid linna „kergema elu peale“ — autojuhtideks. — Niisiis, siiani vaadeldud etteheidetest pole ükski selline, mis tabaks ainuüksi haritlasi.

Ei ole siin häda haridusega, vaid pigemini häda va-

banenud, demokraatliku rahva noorpõlvega, kes energiliselt otsib uusi tegutsemisvõimalusi ja -alasid ega lepi enam omaaegsete kivinenud eluvormidega ning seisusliku ühiskonna võimalustepiiridega.

Ühes suhtes aga on küll haritlased teistest otsijatest ja, ütleme, nurisejatestki erinevad: — nad on endist ja oma elupüüetest teadlikumad. Nendel on oma elutuleviku kujundamisvõimalusi rohkem ja nad näevad neid selgemini. Madala südame- ja vaimuharidusega ning ka väheste teadmistega inimene elab eeskätt animaalselt. Ka tema otsib ja väänleb, kui on viletsus, aga ta teeb seda rohkem instinkti najal.

Tõesti, kui haritlane, ütleme, restorani kelnerina tegutseb, siis ta igakord sugugi veel ei arva, et see siin on ta elu ülesanne ja lõppjaam ja et midagi muud enam ei tule ega saagi tulla. Kui haritlane tegutseb madrusena, siis mõtiskleb ta, kui ta on noor, kapteni, võibolla laevaäri juhi või omaniku kohast. Ta katsetab sageli iseenese ja oludega. Nii katsetavad ju ka mitteharitlased, aga haritlased küll kaugelt rohkem. Haridus on viimaseid nagu vabastanud. Haridus on neile näidanud, et on olemas isik, mina, selle võimed ning väärtus ja siis edasi välismaailm olusuhete ja kaasinimestega. Ja nüüd tahetakse mängida, võistelda, tabada oma šanssi. Ma mõtlen siin muidugi ausat mängu ja võistlust.

Kui aga võistlejaid, mängijaid on palju, siis loomulikult mäng on põnev. Paljud on kaotajaid, aga need asendatakse ikka jälle uutega.

Sellise ausa ja vaba võistluse ning mängu produkt ongi demokraatlik kultuur. Riigivõimul jääb vaid silmas pidada, et mäng tõesti oleks aus ja et võistlustel start toimuks võimalikult suurele hulgale võimalikult ühesugustes tingimustes.

Ja kui haritu ka perekonna soetamisel ettevaatlikum on, siis on see täitsa loomulik. Ta näeb tulevase raskusi ja hädaohete hoopis selgemini kui animaalne, vähearenenu. On üldtuntud tõsiasi, et kõrge kultuuriga demokraatlikkudes maaes rahvaarvu juurdekasv toimub tigusammul või teda paiguti ja ajutiselt polegi.

Ei tundugi eriti kultuursena rahvaarvu kiire kasvamise õhutamise sel juhul, kui see juurdekasv siis varsti ässitatakse mõne naaberriigi kallale endale „elamisruumi“ tegema. Ei saa senikaua olla vist isegi maailmarahu ega tõelist demokraatiat, kui selleski küsimuses ei valitse asjalikkus, oludest tingitud ratsionaalsus. Isegi desarmeerimisprobleem on lõppeks rahvaarvu stabiliseerimisprobleem.

Muide, on vist ülearune ära märkida, et ülaltoodud vead ei käi kõigis üksikasjus Eesti kohta. Meil on veel elamisruumi küllalt ja me loodame, et ta ka peatselt täidetakse, kui me noor demokraatia ja eriti ka noor haritlaskond oma võimaluste piirid on kogunud. Kakskümmend aastat riiklikku iseseisvust ja demokraatlikku isetegevust on selleks liiga lühike aeg, et võistluses juba koguneks enamvähem kindlaimeline kiht „geimide“ võitjaid, kes siis endile juba ka juured alla kasvataksid ja kes aegamööda, loomuliku võistluse ja ka surma vahetlitsusel, omakorda asenduksid uute „võitjatega“.

Eespooltoodust nähtub, et ka need viimased etteheited ei suuda haritlastele ja haridusele varju heita. Need haritlaste näilikud vead on hea tahtmise juures vägagi mõistetavad ja, ütleksin, vabandatavad. Eriti aga siis, kui vabaneme mineviku eelarvamustest.

Ja nendest eelarvamustest olulisemad on järgmised: 1) haridus peab andma nn. kõrge koha ja puhta ameti, 2) tõeline haritlane on mingi valgekandiline pooljumal, kellel massiga pole tegemist, 3) haridus määrab konkreetselt, otse üksikasjus, isiku tuleviku ja 4) kui haritlane „puhast ametit“ pole saavutanud, siis — kui ta ise ei virise, vaid näiteks adraga põllule läheb, siis tuleb vähemalt teistel tema saatust kahetseda.

Nende eelarvamuste vastu tuleb seada järgmised tõekspidamised: 1) haridus ei anna iseenesest veel mingit puhast ametit ega kõrget kohta. Demokraatlikus vaimus pakutud hariduse ülesanne on inimest vabaks teha, temale maksimaalne arv võimalusi kätte näidata. 2) Tõeline, demokraatlik haritlane peab mõistma ja teadma seda, mis või kes on temast alamal, samuti nagu seda, mis või kes on üleval, olles luu nende luust ja liha nende lihast. 3) Haridus ei määra ühegi tšiidemokraatliku ühiskonna liikme tuleviku konkreetseid üksikasju, vaid on vahendiks tema tuleviku kujundamisel. 4) Kui haritlane on oma šansside otsimisel viimaks adrakäsi puuni välja jõudnud ja seal enesega ja kogu maailmaga väga rahul on, siis ei maksa tema üle pisaraid valada ega samuti ka teda ülistada, sest muidu toodaks jällegi lagedale see legend puhtast ja mustast ametist. Demokraatlikus haritud ühiskonnas ei tohi olla puhta ja musta ameti vastakutiseadmist. Demokraatlikus ühiskonnas austatagu vaid vaba, julget, enastteostavat, tõelise südame- ja mõistuseharidusega ning kõrge kõlbelise potentsiga isiksust, esinegu ta siis milles elukutses tahes.

Just sellise isiksuse kujundamisele tuleb rõhk panna. Olgu hariduse peamiseks ülesandeks äratada inimene vegeteerivast ja animaalsest seisundist teadlikkusele oma isiku ja ümbruse olusuhete asjus. Üksikasjad jääksid siis juba jooksva, igapäevase elu vormida ja teha.

Peamiseks hariduseandjaks on muidugi kool, nii kutse- kui ka üldhariduslikud. See jagunemine pole aga nii oluline. Kummaski harus saadakse edukalt teha siin mainitud äratamistööd. Tuleb ainult hoiduda, et koolid ei jaguneks koorekihi ja puhta-ameti koolideks ühelt poolt ja massi- ning palgehigis töötajate koolideks teiselt.

Kas suudab aga kool ja haridus äratada kõiki?

Kindlasti mitte. Jääb ikkagi veel küllalt neid, kes „elavad, olles ebateadlikud endi elus“, nagu ütleb vana laulik. Aga selline element kas üldse ei kipugi kooli ja hariduse juurde, või kui ta kipub, siis pudeneb varstigi teele ja jääb maha. Ei tohi ju sellise elemendi pärast kooli ja hariduse sihte madalale asetada, neid profaneerida.

Kui aga need eelpoolsed soovid täituvad ja kui haridust võetakse kui vaba demokraatliku kodaniku tõelist ja hädavajalist vaimset äratajat, siis küll peaks kaduma meil see — koomiline — häda haridusega.

Konst. V.

Kas hävib üks maailm?

Enne Maailmasõda alanud, tänapäeval oma täiuslikule kujule lähenev humanitaarse teadvuse lagunemine ei ole senini Euroopa kirjanduses küllaldaselt seda märkimist leidnud, mis temale kui vägivaldsemale inimsoo vaimsele murrangule kuulub. Oli juba varemgi küllalt märke selle inimtüübi laostumisest, mida kodanlus poolteist aastasada vormis. Kuid see protsess ulatus harva üle kodanluse eraelu. Alles peale sõda haaras humanitaarsete põhimõtete laostumine terveid kihte rahvaste kehas. Ning see, mis varem üksikutega juhtus, kasvas nüüd suureks üldiseks liikumiseks.

Tänapäeval veel ei mõisteta täiesti Maailmasõja suurt traagikat. „Maa vaenlase“ hävitamine tehti kõrgemaks kohuseks, kuid pärast ilmes, kuidas seesama seadus pöörati sisemise parteipoliitilise vaenlase vastu. Kodanlik postulaat vabadusest, inimlikkusest ja oma südame-tunnistuse ees vastutusest heideti ära nooruse poolt, kelle mäss Itaalias, Saksamaal ja mõnedes teistes riikides kõikide väärtuste ümberhindamise täide viis ja veel täide viib. Põhjused selleks on mitmesugused. Kindel on, et majandusliku aluse kaotusega koos ka vaimlismoraalne alus kokku varises. Kui 19. aastasada oli masside esiletõusu sajand, siis tahab kahekümmes aastasada saada masside valitsemise sajandiks. 19. sajandi postulaadid jäid äkki õhku rippuma. Nad ei kannatanud enam välja realiteediga silma vastu seadmist. Nende seaduste püsimine nõudis teatud jõukust ja majandusliku elu häirimatut edasikestmist. Vähemalt ei kannatanud nad mitte säärast vapustust, et töötavate ja koguni kosuvate tööliste ning talupoegade asemele astusid miljonid nälgivad ja tegevusetud inimesed. Müüt kulla väärtusest suri ja seadis igale üksikule küsimuse: kas on üldse enam mõtet kokkuhoiuga püüda kindlustada oma perekonnaliikmete tulevikku? Kas aga elul enam muud mõtet ei ole kui ainult tükki leiba oodata, seal kaotas ta ka oma väärtuse. Ning südame-tunnistus sureb seal, kus inimene tegevusetuks muutub ja kus temale püüdmine paremale tulevikule tarbetu näib. Seda võime eriti Venemaa murrangust märgata, kui me võrdleme teda praeguse stahhanovliku ideoloogiaga.

150 aasta eest toimunud kodanliku revolutsiooni kohta seisukohta võttes oleme sageli unustanud, et see „kolmas seisus“ juba kaua enne oma poliitilisele võimule tulekut kindlustatud oli. Ta ei olnud küll mitte rikas, kuid oli jõukas. Tema võitlus käis peajaslikult selle väärtuslikuma inimese mõiste ümber, mis meid loomadest eraldab.

Kui eluvõitlus algelisemate eelduste ümber, ainult kõhuküsimuste ringis säärased vormid omandas, nagu üle elasime sõja ajal, järgnevatel kriisiaegadel ja veel praegugi, siis pidid ka vaimsed seadused oma paremas õitseas kõikuma lõoma. Ning neid sündmusi elame meie tänapäeval läbi valusa selgusega. See on hullunud võidujooks inimliku väärtuse ja inimliku hirmu va-

hel igapäevase leiva pärast. Kas on see ühe maailma hävimine? Allakäik kultuurilooliste kategooriate juurest zooloogiliste juurde?

Romain Rolland püüab näidata oma 1935. a. ilmunud romaanis „Ennustaja“ (alatiitliga „Ühe maailma surm“) kodanluse laostumise poliitilist ja vaimset nägu; see on langus tumedasse, veriste muutuste sulatusahju, nooruse äralibisemine isade seadustest. Prohvettlikult nägi ta tulevaid sündmusi vabanevas prantsuse nooruses. Suurest väärtuste korrupsioonist, mis algas sõjaga ja süvendati järgnevatel kriisidest, maalis ta haarava pildi. Tal oli ju selleks küllalt eeskujusid Saksamaal, Itaalias, Austrias ja igas maakera nurgas; väikestes agraarriikides ja suurtes tööstusmaades paiskusid segi prassivad iõbuotsimised ja näljamässud.

Ajakirjandus ja kapital, spekulandid, kes meelsust ostavad, naised, kes end müüvad, et istuda külluse lauas, noorus, kes rahahimust läbi põleb, olles arg võitlust eluga algama — see on tüüpiline tants, mis praeguses vaimses kriisis uut maailmasõda ette valmistab. Ning läbi selle segaduse ja seltskondliku elu korralageduse püüavad inimesed leida elule mõtet. Nad otsivad seda suurt eluimpulssi, millest kodanlus lahinguväljadel kuivaks jooksis: inimväärtust, väärtust inimene olla.

On tuntud selle suure prantsuse eepiku poliitiline usutunnistus. Ta kuulub nende peade hulka, kes usuvad, et kodanliku humanismi seaduslik pärija on kollektiivne proletariaat, nagu Venemaa kolme aasta eest veel oletada lubas. Siin ei olnud Romain Rolland aga tõeline nägija. Kommunistlik Venemaa asus oma Stahhanovi liikumisega individualistliku valiku teele ja murrab sellega päev-päevalt puhtaid kollektiivseid norme. Muidugi on seal selle läbi arenevale egoismile oma piirid ette seatud. Enne kõike selle kaudu, et iga inimese saavutatud mugavused ainult temale isiklikult kasutatavad on, kuna kaasinimeste väljakurnamine, s. o. uus kapitalism seal tekkida ei või. Ning see on individualistliku ja sotsialistliku demokraatia mõttes kahtlemata paranemisprotsess.

Säärasel valikul ei ole siiski „autoriteediga“ ega „juhi-kultusega“ midagi tegemist. Autoriteet peab põhinema vabatahtlikul seosel ja ei või kunagi isiklik olla. Kogu rahva elus on ta õieti side selle ühiskonna põhialustega ja on seega monopoliõiguslik oma korraldusjõus. Küll on aga vabatahtlik alistumine sellele korrale teiselt poolt isiksuste külge seotud. Üks inimene võib teisest oma intellektuaalsete ja kõlbliste väärtuste poolt kõrgem olla. See üleolek põhjustab aukartuse teiste poolt, ühes vabatahtliku alistumise ja sõnakuulelikkusega, mis ei ole sealjuures aga kõrgemalseisva isiku meelevaldalla all olek. Riike juhtivates õigetes autoriteetides on just valjult kohustav tahteavalduste iseloom kõige tüüpilisem tunnus, muidugi ainult oma objektiivsetes võimupiirides. Eeskujulik näide selleks on „jumalast ilmutatud“ juudi

riigiõiguse alused. Ettekujutamatu, imaginaarne jumal on autoriteet, kes seaduse külge on seotud.

Selle vastu on juhprintsip seotud isiku külge tema individuaalse väärtuse kvaliteedi alusel. Niisama nagu väärtuse kvaliteet ajalik on, niisama on ka juhiisik muutlik. Juhi omavoliliselt tahtel ei ole kunagi autoriteeti, et meevaldselt keeldusid ja käske anda, vaid juhi isiklikud arvamised omavad ainult niipalju kõlbeliselt kohustavat iseloomu, kuipalju nad on kooskõlas oma juhitavate tahtega ja arvamistega. Juhi au ei või kunagi saavutada mõjutamiste, imponeerimise, meeldivuse ega muude sugestiooniabinõudega. Säärane „juht“ peab

päev-päevalt ja tund-tunnilt oma enese tegude heerold olema. Ning suurem osa inimesi ongi tänapäeval näiliku üleoleku kammitsais.

Kus üks inimkonna kultuuriperiood lõpeb, see oleb ainult noorusest ja tema poolt valitud juhust. Inimesed, kes teise sõna kuulevad, teda taevani tõstavad ja talle järele jooksevad, et siis tema aupaistes end soojendada, kannatavad ikka alaväärsustunde all. Nad vajavad tuge, kuna nad on nõrgad ja väikesed. Nad kehastavad massinimest ning on inimliku kultuuri hauakaevajad, omades juhi nii demokraatias kui ka totaalaris, nagu nad on ära teeninud. **A. Riebeling**

MATKAMÄRKMEID LÖUNAST

Külastades veebruarikuus mitme välisriigi pealinnu, tahaksin neis nähtust ja kuuldst peatuda vaid sellel, mis on nii või teisiti seoses meiega, Eestiga. Külastatud pealinnadest aga võtame kõne alla vaid kolm, kuna teistes, nagu Riias, teatakse meist sama palju kui meie isegi ja vahest veelgi rohkem, teistes aga, nagu Viin ja Belgrad, tuntakse ja teatakse meist, Eestist ja eestlastest, üpris vähe.

Varssavi, Praha ja Budapest — kahe slaavi ja ühe hõimrahva pealinnades aga tuntakse ja teatakse meist nii või teisiti nii mõndagi, kuigi see teadmine ja tundmine on vägagi erinev.

Üle kolmekümmemiljonilise elanikkonnaga Poola riigi pealinn Varssavi, mille enese elanike arv ületab kogu Eesti riigi elanike arvu, seisab siiski neist kolmest eelnimetatud linnast Eesti ja eestlaste tundmises esikohal. Mis on selle põhjuseks? On ju tavaliselt nii, et mida suurem riik, seda rohkem on ta enesesse suletud, seda vähem tunneb ta teisi riike ja rahvaid, eriti väikesi. Seda oleme alati kogunud suurestes lääne-riikides, kuna aga Lääne-Euroopa väikeriikides näeme märksa suuremat meie maa ja rahva tundmist, eeskätt aga huvi teiste väikeriikide vastu. Tavalisele inglasele ja prantslasele on juba enam kui küllalt oma kodumaa suurest ulatu-

sest, kui et ta hakkaks huvituma maast ja rahvast, mis asub seal kuskil, kuhu ta oma elupäevadel vaevalt kunagi oma jala pistab.

Poolas aga näeme ümberpöördu. Selles rahvaarvult 2½ korda Tšehhoslovakkia ja 5 korda Ungarit ületavas suurriigis, kes äsja saavutas oma ammuse igatsuse pääseda ja kuuluda viiendana Lääne-Euroopa nelja suurriigi koori, võime peagi märgata, et meid seal rohkem tuntakse kui näiteks Tšehhoslovakkias ja Ungaris. Muidugi on siin osalt kaasa mõjumas seegi, et Poola asub kolmest nimetatust meile kõige ligemal, aga see pole siiski ainus põhjus.

Et Poolas meid tunnevad ka rahva laialised hulgad, selle kohta väike näide.

Läksin hommikul vara Varssavi kesklinna ümbruses habemeajamisärrri, kus teenija-riidehoidja kohuseid täitis vanake. Ta tõi mulle kohe värsked hommikulehed, millest leidsin pika kirjelduse Peipsi järvel meie piirivalvurite mahalaskmisest Nõukogude piirivalvurite poolt. Süvenesin kirjutise lugemisse, kuna noor habemeajaja heitis töötades pilgu selle pealkirjadele ja küsis siis teenrilt-vanamehelt, kas Eestil on ka Nõukogude Vene ühiseid maapiire.

Paraad J. Pilsudski platsil, Varssavis

— Aga kuidas siis? vastab pan Stanislaw ja hakkab päris üksikasjaliselt seletama Eesti-Vene piirihoont. Jään vanameest kuulama ja küsin siis, kust ta seda kõike nii hästi teab, ja saan vastuseks, et ta sõdurina on Eestis teeninud ja nüüd lugevat ta alati lehtedest, mis neis Eestist kirjutatakse. — Ja meie lehtedes kirjutatakse ju õige palju Eestist, lisandab ta oma seletustele.

Sel lihtsal vanamehel oli õigus: lehitsesin kohvikus kõik tähtsamad poola ajalehed läbi ja kõigis leidus õige üksikasjalikke teateid kurvast sündmusest Peipsi jääl. Ja ongi arusaadav: mitte üksnes ametlikul Poola telegraafiagentuuril PAT-il ei ole oma alaline esindaja Eestis, vaid kõigil neil arvurikastel ajakirjanduslikel eragentuuridelgi, milliseid ei ole just vähe Varssavis. Ja siit ei informeerita mitte üksnes poola ajakirjandust, vaid ka muud välismaad Eesti üle. Sellega ongi seletativ, et Poola avalikkus ja rahva laiemadki hulgad on õige hästi informeeritud meie oludest: Poola ajakirjandus püüab selleks ära kasutada peale igasugustest agentuuridest ammutatud andmete ka iga muud võimalust. Toon siingi väikese näite. Kui Poola ametlik telegraafiagentuur oli avaldanud kõigis ajalehtedes teate minu Varssavis viibimisest, siis tuli mul intervjuude tahtjate väike tormijooks tagasi tõrjuda. Ja need reporteerid olid kõigest huvitatud, mis meil aga sünnib. Et ma aga Poolasse pikemaks ajaks jääda ei kavatsenud, siis ütlesin muidugi igasuguste intervjuude andmisest ära.

Kokku puutudes ohvitserkonnaga üllatas mind, et sealgi tunti küllalt hästi meid ja meie sündmusi. Ja kes meid ei tunne, need avaldavad vähemalt huvigi meie maa ja rahva vastu, küsides ja pärides nii mõndagi. Asetasin kord ühele lennuväe-ohvitserile otsema küsimuse: öelge mulle, millest on tingitud teie, poolakate huvi nii väikese riigi ja rahva vastu, nagu on seda Eesti. Kuna küsitav ei tundnud mind ega teadnud ka, kes ma olen, lootsin ma enamvähem otsekohesele vastusele, mis kõlaski järgnevalt: meil siin Poolas on kujunenud üldarvamine, et seal põhjapoolsetest uutest riikidest on vaid kaks stabiilsemat riiki, keda tuleb tõsisemalt võtta, Soome ja Eesti. Sellise mulje on saanud kõik, kes neid maid isiklikult on külastanud, ja need on sellest kõnelnud ja kirjutanud ning selle kõige tõttu ongi selline arvamine kandunud meie üldsuse teadvusse. Sellega ongi seletatav meie, poolakate huvi Eesti vastu.

Selle vastuse sain ma sellelt tundmatult lennuväemajorilt.

Mitte vähe ei ole Eesti tutvustamiseks Poolas kaasa aidanud ka Poola-Eesti sõprusühingud, milliseid ei leidu üksnes Varssavis, vaid väga paljudes provintsi-linnadeski. Tõsi, nende ümber on koondunud inimesi peamiselt ametiisikute ringkondadest ja sealt on enamvähem eemale jäänud ajakirjanduses ja kirjanduses tegevad inimesed.

Aga kui igal aastalgi kord kokku tullakse Eesti aastapäeva pühitsemiseks, nagu neis sõprusühinguis kõikjal, siis tekitab seegi ajakirjanduse üldartiklite kujul küllalt kõnet Eestist. Varssavis asuv Poola-Eesti ühing aga on elujõuline ja suur koondis, mis aitab kaasa ka ajakirja „Przegląd Polsko-Fińsko-Estonski“ väljaandmisel. Tõsi, selle ajakirja nimetuses ja sisuski seisab Eesti nimi viimasel kohal, Soome järel, aga selles tuleb küll süüd peamiselt meie eneste juurest otsida. Ajakirja toimetuse kollektiivi kuulub kahtlemata rohkemal arvul Eesti kui Soome olude tundjaid. Aga kui ajakiri siiski rohkem teab Soomest kui Eestist kirjutada, siis süüdistagem selles eeskätt meie eneste kaastöölise loidust. Sest üks tõsiasi tuleb kindlalt kinni naelutada: meie ise teeme kõigist rahvustest kõige vähem välismaal meie maa ja rahva tutvustamiseks.

See annab end selgelt tunda kas või neis ringkondades, kellega nende ridade kirjutajal on Poolas olnud juba üle kümne aasta kõige tihedamad kokkupuuted, kirjanduse ja kunsti ringkondades. Ma tunnen seal leiduvat huvi meie maa ja rahva, meie kunstide vastu, mil-

Varssavi. Krakovskie Prozedmiescie

line huvi aga on lastud tervelt maha joosta, kuna selle kasutamine ja rakendamine pole kellelegi meelde tulnud. Vajalise algatuse juures oleks võinud Poolas juba mitugi Eesti ilukirjanduslikku teost olla ilmunud, mõnigi Eesti näidend Poolas lavastatud, mõnigi meie näitleja Poola teatrites esinenud, mõnigi Eesti kunstinaitus ja kontsert Poolas korraldatud. Nende menu juures poleks vaja olnud erilisel väriseda, kui vajalist valikut oleks juba kodumaal vajalise tõsidusega teostatud. Muidugi on sellistel juhtudel lubamatud sellised separaat-esinemised, nagu meilt on tehtud akadeemiliste kunstnikkude poolt Leedusse ja Adamson-Eric'u poolt Soome, ja milliseid õigusega on tabanud kunstile läbikukkumine.

Praha, see Kesk-Euroopa kaunimaid linnu, on ühtlasi tšehhide kultuur-elule samaks keskuseks, mis prantslastele Pariis. Siin aga tuntakse ja teatakse meist, eestlastest, märksa vähem kui Poolas. Siinsed lehed kirjutavad meie maast ja rahvast mitte üksnes märksa vähem kui poola omad, vaid meie oludest kirjutavad tšehhi ajalehed ka kaugelt vähem kui näiteks Leedu ja Läti sündmustest, millest leidub tšehhi lehtede veergudel ikkagi veel ühte ja teist, kuna aga meie sündmustest leiame seal õige harva midagi.

Millega on see seletatav? Siinsed ajakirjanduslikud agentuurid ei saa Eestist otsemalt mingit informatsiooni, samuti puuduvad ajalehtedel Eestis kindlad kirjasaatjad, välja arvatud lugejate arvult suurim tšehhi ajaleht „Večerní české slovo“, poolbulvari leht, mis aga ilmub 600 000 eks., ja milline leht vist küll esimesena on Eestist enesele korrespondendi hankinud. Miks tuntakse Tšehhoslovakkias meie vastu vähem huvi, kuna ometi kadunud president-vabastaja T. G. Masaryk oli juba varakult Eestile iseseisvust nõudjate hulka astunud, veel enne nende ja meie iseseisvuse saavutamist? Millega on seletatav meie vastu suurema huvi puudumine Prahas ja kogu Tšehhoslovakkias?

Küsimine kõigepealt, mis oleme meie ise selle huvi äratamiseks teinud. Siin võiks kindlalt vastata: mitte kui midagi. Alates kas või sellega, et alles kõige viimasel ajal asutati Eesti diplomaatliku esindaja koht Prahas, kuigi vaid asjaajaja-koht, kes allub Varssavis asuvalle Eesti saadikule. Varasemast ajast oli meil Tšehhoslovakkias kaks aukonsulit, Prahas ja Brno's,

Praha rahvusteatri hoone

nüüd on neid veel kaks juurde tulnud, Prahas teisena veel auasekonsel ja Karlowé Varys aukonsul. Neljast Eesti aukonsulist on aga Tšehhoslovakkias meid esindamas kolm juuti ja vaid üks tšehh. Kuigi aukonsulitele ei tule suuri lootusi panna, aga siiski nagu jääks midagi soovida.

Mingeil kaunis seletamatuil põhjusil on aga Tšehhoslovakkias tekkinud arvamine, nagu oleks Eesti eriti ungarofiilne maa, märksa suuremal määral kui näiteks Soome. Selline arvamine valitseb tšehhi ajakirjanduslikkudes ja poolametlikkudes ringides. Ja see määrab paljudegi juures suhtumise Eestisse ja eestlastesse.

Agas teisest küljest peab tunnistama, et Prahas leidub ka meile kõige sõbralikumalt suhtujaid ja nende arv kasvaks märksa, kui need tšehhi estofiilid oma töös mingit ergutust leiaksid. Toome siin mõned konkreetsed näited. Nende ridade kirjutaja Prahas viibimine langes meie riikliku aastapäeva-eelsele ajale. Prahas töötava Tšehhoslovakkia-Eesti sõprusühingu eesotsas seisab Eesti sõprade kvintessents, mitte ametiisikud, nagu Poolas, vaid tõelised huvilased eri kihtidest: pangadirektor Schreier esimeheks, prof. J. Obr abiesimeheks, sekretäriks Tallinnas aastaid viibinud J. Schröder, rikas heategijanna pr. Navratilová, tšehhiga abielus olev eestlanna, pr. Hamza, pr. Dóstalová ja härrasid ajakirjandusest, advokatuurist jne. Meie riikliku aastapäeva pühitsemiseks oli ühingu esimees direktor Schreier omast taskust kõik Rahvusteatri piletid kinni maksnud ja see maksis vaid 5000 Ekrooni ümber. Kahel Eestist kutsutud lauljal võimaldati peale aastapäeva etendusel mängitud Smetana „Müüdnud mõrja“ esinemine ka veel „Toscas“ ja makseti honorar, mis moodustas meie näitlejate kodumaise ligi pooleaastase palga, peale selle sõidu- ja ülalpidamiskulud. Ja see sündis oma kokkuhoidlikkusest tuntud tšehhide pealinnas!

Kokku puutudes Prahas tutvavatega, keda olen korda neli juba kohanud nende kodulinnas ja kellest mitmed on külastanud meiegi maad, kui ka uute inimestega, võisin veenduda, millisel määral siingi leidub vastuvõtlikku pinda meie kultuuraavutiste tutvustamiseks, kui seda aga osatakse õieti üles töötada. Agas meie pole sellelgi alal ainustki sammu seni astunud.

Tšehhoslovakkias leidub meie vastu huvi ka rahva

keskel, selle tõenduseks lubage jutustada väike episood mu matkalt läbi Slovakkia. Istusin rahulikult raudtee tühjas kupees, sõites läbi Lõuna-Slovakkia, kui mu tähelepanu köitis lai soomekeelne kõne vaguni koridoris: üks küsis valjult teiselt, et kas siin peaks ka vabu kohti olema. Väljusin kupeest ja vastasin neile soome keeles, et minugi kupees leidub kahele vaba koht. Tulijate imestus oli sama suur kui minugi oma. Tulijast üks sugugi mitte soomlast meenutav tumedatukaline noorherra küsis minult käbedalt, kas ma soomlane olen, millele muidugi ei'ga vastasin, juurde lisades, et olen veidi soome keelt kõnelev eestlane, millele järgnes tutvustamine: mustavereline oli ungari pastor, kes kõneles soome keelt, teine aga soome pastor, kes mõistis vaid oma emakeelt ja nii pidi meie kolme hõimlase rahvusvaheliseks keeleks jääma soome keel. Ajasime siis juttu, mida teised sõitjad pealt kuulasid ja muidugi mitte üksnes midagi aru ei saanud, vaid ka arvata ei teadnud, mis keelt meie kõneleme. Peagi tuli meie juurde keegi herra ja küsis, mis keelt meie omavahel kõneleme, pöördudes minu poole, kuna oli kuulnud, et kõnetasin konduktorit tšehhi keeles. Saades vastuse, et see on soome keel, oli see keskkooli maadeteaduse õpetaja üpris imestunud, kui ta veel kuulis, et soome keelt kõnelejaist on vaid üksainus soomlane, teine ungarlane ja kolmas eestlane. Slovakk-õpetaja ise ütles enese juba aastaid olevat kõnelnud oma õpilastele meie rahvastestmaadest, kuid seni pole ta oma elus veel kordagi kohanud ühtegi eestlast ega soomlast. Küsija oli sündinud ja kasvanud lõuna pool Budapesti leiduvas slovakkide asunduses, kuid sealt kolinud iseseisvasse Tšehhoslovakkiasse. Kuna ta ise kõneles soravalt ungari keelt, pidime meie soome pastoriga talle demonstreerima, kui võrd ligidalt sugulased on meie keeled ja kuis need erinevad ungari keelest.

Et tšehhidel on elav huvi ka meie kirjanduse vastu, seda tõendas juba Maailmasõja-aastail keegi preester Moraaviast, kes meie keelest on tõlkinud lühijutte tšehhi keelde, kuna ta oma maaüksilduses oli meiegi keele, peale paari tosina muu keele, ära õppinud. Kui ma teda mõne aasta eest külastasin, võisin veeta paar mõnusat tundi selle poliüglotse raugaga. Nüüd oli ta aga parimasse maailma kolinud.

Ungari noor pastor oli siis kohatud ungarlasist esimene, kellega sellel matkal tuli soome keelt kõnelda. Budapestis tuli seda teha juba teist puhku dr. Aladár Bán'iga, kes on soome keeles rohkem kodus kui meie omas. Õieti oli see küll soome-eesti ühiskeel, mis me kahekesi kõnelesime.

Kui Bela Vikar on Budapestis soome-eesti sõprade seenioriks, siis astub tema asemele kord kindlasti dr. Aladár Bán. Oma tagasihoidlikkusest võiks dr. Bán ka tõmmu eestlane olla, kuna ta esinemises puudub ungari temperamentlikkus, vähemalt dr. Bán'i välises olemises. Vist on tema temperamentlikkus aga pöördunud töösse, sest oma õpetajakutsest hoolimata on õige rikkalik dr. Bán'i kirjanduslik toodang, mis väljendub peamiselt ta eesti ja soome kirjanduse tõlgetes. Ta pole mitte üksnes tõlkinud „Kalevipoja“, vaid ka Tammsaare „Kõrboja peremehe“, Vilde „Mäeküla piimamehe“ ja rea teisi teoseid. Kindlasti on ta üks neid vähesi ungari hõimlasi, kes kogu hingega on jäänud kahe põhjamaise sugulasrahva kultuuri harrastustesse.

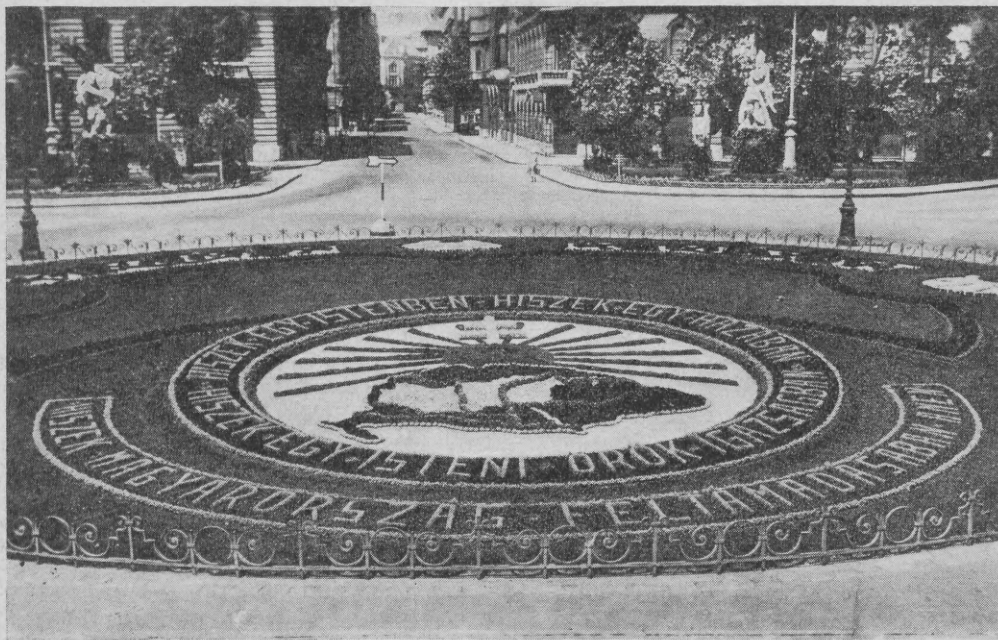
Muide aga tunneb end eestlane Budapestis täitsa võõrana, nagu tunneb end võõrana ungarlane meilgi, kui ta pole siia sõitnud just mõne hõimukongressi ajaks või koos mõne ekskursiooniga, millele saavad osaks ametlikud ja poolametlikud vastuvõtud. Varssavis poolakaile väljaantud eesti- ja ungarikeelse matka-kõneluste käsiraamatu (on sellinegi ilmunud, ilma et meie sellest midagi kuulnud oleksime!) abil end ungarlastele nende keeles mõistetavaks tehes, ei kohanud ma just sageli lihtnimeste hulgas neid, kes oleksid Eesti maast ja rahvast midagi teadnud. Muidugi parem oli olukord intelligenti keskel, aga sealgi olid teadmised meist väga kasinad ja killulised, mida võis juba oletada kas või nende küsimuste järgi, mis esitati meie maa ja rahva kohta. Selliseid küsimusi esitati ka ametikohtades. Mõningatel läbirääkimistel Ungari haridusministeeriumis päris mult algul vägagi ettevaatlikult keegi doktorist ametnik, kas meie vahekord rootslastega on sama pinev kui soomlaste suhted rootslastega. Ta suhtus algul küll nähtavasti skeptiliselt minu tõendustesse, et meie vahekord nii Eesti vähemusrahvusest rootslastega kui ka Rootsi rahvaga on otse eeskuuliselt hea, jäädes vaid lõpuks uskuma mu väiteid, kuna talle järgmisel päeval oli sama kinnitanud mu tuttav Rootsi kohalikust saatkonnast

Praha. Palbria torn

Meie ja Ungari kultuurkonventsioonil on ees küll palju tööd, kui need kaks kaugeid hõimumaad tahavad teineteise tundmaõppimises ligineda. Aga õnneks ei puudu hea tahe ei Põhjas ega Lõunaski!

Jah, kultuurkonventsioonid! Poolas viibides ja liikudes on igale selge, et seal meid rohkem tuntakse kui näiteks Soomet ja Soomeski ringi vaadates ei jää kellelgi kahtlust, et ka Eestis rohkem Poolat tuntakse kui Soomes. Aga ometi sõlmis Soome Poolaga äsja möödunud veebruarikuus kultuurkonventsiooni ja kuuldavasti on Varssavi ülikooli juures üles kerkinud soome keele ja kirjanduse õpetooli asutamine. Selleks annab vaevalt küll põhjust ainult ja üks see asjaolu, et Varssavi ülikoolis soome keele kursustel on paar tosinat kuulajat, kuna eesti keelt õpivad seal vaid kümme üliõpilast. Selleski on kõige suuremaks põhjustajaks soomlaste suurem aktiivsus kultuurkõnõluses, kuna aga meie neis asjus tavaliselt liigagi passiivsed oleme.

Vabadusplats Budapestis

Oma rahvuslike kultuursaavutiste propaganda alal suurema aktiivsuse väljendamine ongi hädapärast vajaline ja selle rõhutamise, kuid peamiselt tegevuse puudus selles suunas ja alal ongi, mis meile meie välismaised tõelised sõbrad täielise õigusega ette heidavad.

— Teil on nii mõndagi kultuurialadel, mis teie pakuda võiksite, aga miks teie seda ei tee, miks teie sel alal ei kutsu meid endile appi? — selliseid küsimisi kuuleme väga paljudel maalidel Eesti sealtsetelt sõpra-

delt ja raske on neile vastata. Ei saa ju öelda, et oma kultuuri luues oleme täiesti unarusse jätnud oma rahvusliku kultuuri ekspansiooni, sest selline vastus ise juba tähendaks oma kultuuri alahindamist. Seepärast: on ülim aeg loobuda andeksandmatust passiivsusest kultuurküsimuste alal ja on juba käte jõudnud aeg, mil tuleb täie aktiivsusega arendada oma kultuuri ekspansiooni, selle tutvustamist ja levitamist ka väljaspool meie kitsa kodumaa piire.

Bernhard Linde

Jutt rahulikust kodanikust, kelle rahu rängalt häiriti

Härra advokaat Vöhma on kõigiti sümpaatne mees. Ta teenib keskmiselt, ei nori kellegagi, ei klatši, on alati heas tujus ja sõbralik olend. Ta armastab head nalja ja kui tal enesel on õnnestunud mõni tabav ütlus, siis naerab ta oma mürisevat talupojanaeru ega sunni, et sina kaasa peaksid naerma. Muidu jutlemisest ta suurt ei hooli, aga kui juhtubki seltskonnas vaidlus tekkima mõne küsimuse üle, siis saab härra Vöhma neist kõigist üleolevalt jagu, iga vasturääkimiskatset juba idus surmava lausega: „Ah, kõik see on üks kama.“ Ja et mitte süüdlane olla äkilises jutulõnga katkemises, ta harilikult leidis toreda üleminekuvormeli. See kõlas: „Teeme parem üks partii doominot.“

Ent kui siiski juhtus, et mõni kangekaelne lauanaaber jonnakalt endist teemat edasi tahtis veeretada, siis trummeldas härra Vöhma sõrmedega laual, haigutas üle terve toa, kehitas end, ümises mõnd tuttavat viisi või naeratas enda-ette üleoleva muigega nagu see, kes kõikides maailma probleemides peajao kõrgemal oma kaaskodanikest. Niisugune aktiivsus tegi alati ka visama rääkidahtaja püüetele lõpu.

Niisugune mees oli härra Vöhma. Kui vahel sattus jutt teatrihuvidel, siis naeratas ta õnnelikult, öeldes: „Ma ei ole enam kolm aastat jalga teatrisse tõstnud,“ olles sellega ennast jällegi erandlikult asetanud väljapoole harilikke surelikke.

Kirjandus ei suutnud teda ka eriti vaimustada. Ta oli „juba koolis olles“ põhjalikult tutvunenud Turgenevi „Isade ja poegade“ Lermontovi „Meie aja kangelasega“, Gogoliga ja paari Puškini luuletust teadis ta peast. Mis võis niisugusele mehele pakkuda

siis kaasaegne kirjandus, — liati veel meie endi oma?

Kunstigi küsimusis oli ta nagu omas kodus. Oli käinud turistina Itaalias, näinud Rafaeli, muidki töid, mis olevat suured nagu „Vanemuise“ pool sein ja niipalju tegelasi peal, kui meil ühekorraga turul. Ja värvid millised! Mida võisid siis temale pakkuda meie meistrid!

Muusika oli talle kah selge kui viis sõrme. Tal oli kodus klaver, raadio, ning kui ta ülevas meeleolus juhtus olema, siis istus terve orkester alati tema lauas, mängides korda 10 „Singeri masinat“, „Žili dvenadtsat razboinikov“ ja teisi vägevaid viise.

Need faktid kõnelevad juba ise- enese eest.

Nüüd aga — ühel päeval tuleb ta kohvikusse ning terves tema olemuses on tunda mingisugust kummalist muudatust. Tal on tõsisem ilme näos, kärsitust on tunda temas, aga ka kuidagi enesekindlust, austamisele sundivat väarikust. Nagu ei sobiks enam minna ja ütelda: „Teeme üks male!“ Oleks, nagu õilistaks teda mingi seemine muudatus, mis on rajatud kolbelisele alusele.

Ta istub nüüd meeldi kunstirahvaga ning sageli on ta mõne kunstiajaloolasega pikas vestluses.

Mõistatus selgus varsti: Härra Vöhma oli ostnud enesele kunstinäitusel maali. Maksnud sada krooni.

Milline asjaolu võis ühte nii kaalukat ja lugupeetud tegelast ahvatleda sellisele mõtlematule sammule, see aga jäi esialgselt veel mõistatuseks. Ning nüüd härra Vöhma, aetud kahtlustest ja murest, kas raha õigesse kohta läinud ja kas teos väärivalt ka sellist summat, vajavat lohutust ja rahustust. Ja ühtlasi autoriteetide kinnitust teose väärtuse vastavusest kultuuri summale.

Teadjad räägivad, et kõik ülikooli kunstiajaloolased, „Pallase“ professorid ja poolprofessorid, ajakirjanikke ja teisi tegelasi on palutud ja need on ka käinud tema pool külas maali üle oma otsust langetamas. Ta kodu on viimase nädala jooksul olnud terve Tartu kunstiringkonnale otsekuu palverändamiskohaks, — nagu Mekka muhameedlastele.

Ta on lasknud maali fotografeerida, ning neid reproduktioone kannab ta alati endaga kaasas, näidates neid tuttavatele, sõnades: „Mis te arvate, mis?“

Ta ei räägi enam muust millestki kui maalist ja maalikunstist. Ta jutustab maalikunsti tähtsusest ja maalikunsti toetamise tähtsusest haruldase innuga. Ja ta ise särab kui kõigi metseenide kuningas kultuurilise isiku aupaistuses.

„Kas te ei ole veel näitusel maale ostnud?“ küsib ta igalt. Ja saades eitava vastuse, ta heidab teile pilgu kui antiikaja kreeklane barbarile. Ent te tunnete. Kõik see on ühe inimese hingeelu kompleksist, kes on saanud ettevaatamatult hakkama mõne rumala teoga ja kelle nõrdsinud hing leiab rahu vaid siis, kui temaga seltsiks kaaskannatajaid. Nagu vang, kelle koorem väheneb, kui tuleb seltsi juurde.

Jäades aga ükski, leiab ta lohutust oma majanduslikule kaotusele uhkes märtrikroonis: „Ostsin maali, — olen kultuuritugi. Noh mis siis! See sada krooni on vahel niisama maha pummeldatud.“

Lohutuse ja vabanduse süntees! Mõni aeg hiljem on härra Vöhma jällegi rõõmsas ärevuses. Ei jõua veel palitutki seljast võtta, kui äigab üle öla öelda: „Käisin eile teatris.“

Ja kui tuleb lauda uusi tuttavaid ja sa neid informeerid: härra Vöhma käis teatris, — siis hiilgab ta näos kangelase eneseuhkus, nagu sellel, kelle tegudest laulavad laulikud, kelle

Liblikapüüdjad (prof. Mark, rätsep Uusen, prof. Starkopf, kirjanik Kärner, romaanikirjanik Jakobson, luuletaja Sütiste, karikaturist Tiitus, luuletaja Voitk): „Pole parata, peab mõne teise ala peale üle minema!“

kuju raiutakse marmorisse ning kelle tegude kiituseks komponistid loovad sümfooniaid.

„Kas te seda tükki olete näinud?“ küsib härra Vöhma, ja kui saab eitava vastuse, siis räägib ta edasi: „Minge vaatama. Päris maru tükk.“

Aga kui nüüd iseloom leiduks, kes kõikide nähtuste põhjusesse tungida tahtes nii häbematu on, et ühe kõrvaga kuuleb ka daamide juttu teises toas, siis võib ta kuulda saada ühte kui teist proua Vöhma perekondliku elu muredest:

„Minu mees,“ räägib proua Vöhma, „on muidu tore mees, aga ta ei viitsi kuskil seltskonnas liikuda. Sa taevast, milline tegemine oli, kui sain teise hiljuti teatrisse! Ja siis istus ta ka teise ja kolmanda vaatuse all restoranis.“

Mis nüüd puutub härra Vöhma ja kirjanduse suhetesse, siis on meie kultuuril ka siinkohal põhjus rõõmsas tänutundmuses niks teha.

Sattusin hiljuti raamatukaupluses tahtmatuks tunnistajaks, kui härra Vöhma ostis ilukirjandust. Jutuajamine, mis sellega kaasas käis, oli järgmine:

„Kas see on ilus raamat?“

„On küll, — arvustuse poolt väga kiidetud.“

„Pange siis see.“

„Kas teil neid odavamüügi raamatuid kah veel on?“

„On küll.“

„No vot, — pange siis neid kah nii umbes kolmekümne krooni eest, aga vaadake odavamaid ja paksemaid. Mul pole endal aega valida, pakkige sisse ja saatke mulle koju.“

Nagu hiljem selgus, — oli härra Vöhmal hiljuti olnud viiekümne aasta sünnipäev ja sõbrad olid talle kinkinud raamatukapi.

Ja ta ise on päris õnnelik seejuures. Täna ütles tuttavate ringis: „Sai raamatuid ostetud, — lugesin eile Metsanurga „Kutsutud ja seatud“, paar peatükki. Pühade ajal, kui aega saan, loen edasi. Aga on krõbe raamat, peab ütlema, — küll annab pappidele pihta!“

Millist imelikku vingerpussi võivad vahel oma naine ja sõbrad mängida ühele rahulikule intelligentsele kodanikule, kes ilma paha aimamata rändab oma eluteed! **Romulus Tiitus**

Ühe hea aruande puhul

Kui 1917. a. sügisel Kornilov oma polgud Petrogradi poole pööras, pidas ka Eesti Maanõukogu tarvilikuks Kerenski valitsusele julgustotelegrammi saata. Sel puhul oli ilmunud Maanõukogu koosolekule ka juhuslikult Tallinnas viibiv Balti laevastiku komissar — üks tahupoole kammitud juustega ja rahvakooliõpetajaliku välimusega s.-r. — kes, kui ta Kerenskile adresseeritava telegrammi läbi oli lugenud, sõna võttis ja kinnitas: „Väga hea resolutsioon, mu härrad, väga hea resolutsioon. Aleksandr Feodorovitšil saab olema väga hea meel!“

See episood tuli meelde, kui äsja lugesin van Zeelandi aruannet suurriikide valitsustele, kes talle ülesandeks olid teinud pinda sondeerida vabamale rahvusvahelisele kaubandusele tagasipöördumise võimaluste üle. „Hea aruanne,“ ütles „Times“, „Hea aruanne,“ kordas „Economist“.

Ja tõesti, hea, asjalik ning kõigiti eeskujulik aruanne, mis kahtlemata mõnelegi sama palju heameelt tegi kui Maanõukogu telegramm Kerenskile. Kahju on vaid sellest, et paralleel telegrammi ja aruande vahel ulatub kaugemale kui paljas heameel, mis nad mõnel pool tekitasid. Kerenskit ja tema režiimi ei ähvardanud niipalju mitte Kornilov kui hoopis teised jõud, ja samuti ei ole ka praegugi küsimus mitte vanadele headele aegadele tagasipöördumisest — virgumisest mingist pahast unenäost —, vaid probleem on palju tõsisem. See, mis mõnelegi veel paistab olevat luupainajalik unenägu, on kõige igapäevasem tõsiasi, mida tuleb võtta, nagu ta on, ja ainult teid otsida hullematest asjadest pääsemiseks.

Eeskätt ei tule ennast mitte petta ühes asjas, nimelt, nagu oleks praeguse niinimetatud liberaalse, fašistliku ja, lõpuks, kommunistliku majanduspoliitika vahel mingisugune põhimõttelik vahe: kogu maailmas puhuvad juba pikemat aega ühesugused majanduspoliitilised tuuled, ja kui siin liberaalide, fašistide ja kommunistide vahel mingisuguseid erinevusi võib leida, siis on need rohkem kvantitatiivset kui kvalitatiivset laadi. Riiklikku sundmajandust harrastati Inglismaal juba ammu enne viimast suurt kriisi mitmel alal, kuigi mitte vahest ehk sama reklaami ja kisaga, nagu seda tehakse Saksamaal, Itaalias või Nõukogude riigis.

Brüsseli ja Genua „tarkus“ ei saanud kunagi tegelikult võimule, ning heade resolutsioonide vastuvõtjad 1927. a. Genfis tõttasid sealt koju, et halba praksist jõuda veel enne teisi paremini välja arendada. Kõik, aga tõesti kõik on üksmeelsed selle üle, et praeguse poliitika edasi kestes ei hävine mitte üksnes rahvusvaheline kaubandus, vaid ka rahvaste elujärg üle ilma paratamatult peab langema, vaatamata kõikidele tehnikasuurasaavutistele. Kuid kõik ilma erandita võitlevad selle nähtuse vastu heade resolutsioonidega ja — jätkavad oma endist poliitikat. Kui kord ühelt suurelt asjatundjalt selle nähtuse kohta naiivselt seletusi palusin, vastas ta naerdes: „Need resolutsioonid on head teistele, mitte meile!“ Selles vastuses peitub õieti sü-

gavam mõte, kui esialgselt paistab. Oleme sattunud ajajärku, kus olud kiiremini muutuvad kui inimesed ja nende arvamised. Eelsõjaaegsetes vabakaubanduse ja liberalismi oludes üleskasvanud mehed peavad nüüd olude sunnil tegema asju, mis nende maailmavaatega on täielikus vastuolus. Sellest konflikt teooria ja praktika vahel, sellest ühtlasi ka eneselohutuseks ja teiste soovitamiseks „heade“ resolutsioonide ja ilusate aruannete haigus. See kaob vaid siis, kui noored juhtima asuvad, kes ennesõjaaegseid „häid“ aegu isiklikult ei tunne ja kellele praegused olud paistavad olevat täielikkuse tippsaavutis. Sellel asjaolul põhinebki nähtavasti erilisel kiire juhtivate ringkondade noorendamine kõikides riikides, nii suurtes kui väikestes. Kui tulevad noored, nagu Venemaal, kelle esimesed lapsepõlvemälestused ei ulatu kaugemale kui sõjalisesse kommunismi, siis ei ole enam imeks panna, kui nende teooria oludega on nii kaugemale kohandunud, et nad seda tarkust, mis nad praktikas kasutavad, ise ka tõesti tarkuseks peavad.

Paljud nähtused, mida veel vana inertsi põhjal sõimatakse kapitalismi pahedeks, ei ole seda juba ammu mitte, vaid on puhtakuulise riikliku vahelesegamise ja sundmajanduse õied. Nisu ja maisi tarvitati vedurite kütteks Argentiina pampas ja Põhja-Ameerika preeurias juba läinud sajandi 90-ndatel aastatel. Ning juba ammu enne seda aega tapeti sarvloomi Argentiinas ainult naha pärast ning jäeti liha mädanema. Selles nähti jõledat kapitalismi vastuolu ja keerutati temale poomismõõri, sest — Euroopas ja Aasias oli miljoneid inimesi, kellel ei olnud küllaldaselt ei liha ega leiba. Viimane fakt oli õige; unustati vaid ära, et liha ja vilja vedu kaugetesse maadesse ennast ei tasunud, ega seda ka teha ei osatud. Uuema aja samalaadseid nähtusi topitakse ikka veel kapitalismi saapasse, kuigi kapitalismil nendega midagi tegemist ei ole. Kui nüüd Brasiilia valitsus tuhandete tonnide viisi kohvi uputab Atlandi ookeani sügavustesse, Roosevelt sadasid miljoneid dollareid riigi raha selleks kulutab, et farmeritele selle eest maksta, et nad puuvilla ja nisu mitte ei külvaks, kui kummi-istandustele või inglistina-kaevandustele ette kirjutatakse, kui palju nad võivad toota, või valitsused kõrgete hindadega maailmaturu artikleid kokku ostavad, et tekitada kunstlikku kaubapuudust ja kruvida hindu üles, siis ei ole selles praksises turutingimustel kaasaraäkimist. Kohvi ei uputata mitte sellepärast, et selle vedu Euroopasse oleks majanduslikult võimatu, vaid selleks, et kindlustada kohvitootjatele ebamajanduslikke hindu. Sama teeb Roosevelt, sama ka kummi-istanduste maad.

Kõik need on sundmajanduse õied ja selle poliitika sisu on — toota vähem, et teatud tootjate kihtidele teiste (tarvitajate) arvel luua liberaal-majanduslikult põhjendamata tulusid. See sünnib paratamatult üldise keskmise tarvituse vähendamise arvel ja summad, mis näit. Roosevelt maksude või laenukena kokku võtab, et neid välja jagada mitte tootmise eest, tä-

hendavad lihtsalt vähenenud üldtoodangu sunduslikku ümberjaotust riigivõimu poolt. Muidugi on suur enesepettus, kui arvatakse, et Rooseveltil korda on läinud seda või mõnda teist säärast operatsiooni läbi viia välismaiste tarvitajate arvel. Välismaised tootjad on neist operatsioonidest võitnud, sest nad katsid tootmise suurendamise kaudu Rooseveltist tekitatud puudu jäägi. Sedasama tegid mõni aasta tagasi Hollandi asumaade kummitootjad, kui Inglismaa üksi oli otsustanud oma kummitoodangut hindade tõstmise otstarbel vähendada. Nüüd oleme kummi alal jõudnud juba rahvusvahelisele toodangu reguleerimisele ja arvatavasti hakatakse varsti samme astuma puuvilla-toodangu rahvusvaheliseks reguleerimiseks.

Medali teisel küljel näeme aga tollimüüride taga kallilt kasvatatavat nisu, puust ja isegi piimast valmistatud kunstlikku siidi, puuvilla ja villa valmistamist, kunstkummi ja igasuguste muude aseainete vabrikute asutamist. Raske on ütelda, mis oli siin põhjus, mis tagajärg, selge on vaid, et ka siin tegutsetakse peamiselt tarvitaja püksirihma pingutamise arvel. Kõrgeks kruvitud hindade ja kallite aseainete varal „tõstetakse“ sealjuures rahvuslikku tulu ning moodsad noored teoreetikud tõendavad selle „suurenenud“ rahvusliku tulu varal tollimüüride ja autarkia üleolu liberaalsest majandusest.

Prægusaja tegelik majanduspoliitika ujub kahel suurel valaskalal: demagoogilisel momendi-poliitikal ja kaalutlustel, mis taotlevad ebamajanduslikke (olgu rahvuslikke, olgu imperialistlikke, olgu enesekaitse) sihte. Esimestel kaalutlustel võis Roosevelt endale lubada tulude visata „New deal'i“ arvel rohkem dollarmiljardeid, kui nõudis Maailmasõda. Ning siis, kui viimaks ometi pidi algama uus majanduslik õitseng, leiti ennast täitsa ootamatul kombel uue majanduskriisi püünistes, mida esialgu ei ole veel usaldatud hakata arstima „Newest deal'i“ abil.

Teisal aga vabritseeritakse sõjamaterjali ja chitatakse strateegilisi teid ning lahendatakse sellega ühtlasi tööpuudust ning tõstetakse rahvuslikku tulu. Täitsa õieti on aga sinnajuurde seletatud, et ei aeroplaane ega tanke ei saa võileiva peale määrida ja sellepärast peab loomulikult leivakannikas ise ja ka võikord selle peal vastavalt õhenema. Ning liberalismi päriskodumaal

makstakse nisutootjatele juurde, piimamüük on riiklikult monopoliseeritud ning peekoni sissevedu normeeritud — kõik muidugi ka mitte selleks, et leib võiga ja peekoniviiluk tarvitaja laual paksemaks läheksid.

Kui nüüd sel moel nüüdisaja majanduspoliitika oma ülesannet näeb toodangu ja eeskätt keskmise isikliku tarvituse piiramises (ükskõik mis otstarbel), ning mitte enam selles, et igal kodanikul pühapäeviti kana potis auraks, nagu mõnisada aastat tagasi, siis on ka iseenesest arusaadav, kui lootusetu peab olema katse „kana potis“ uuesti seada majanduspoliitilise tegutsemise eesmärgiks. Muidugi on kõik sellega nõus, et see nii peaks olema, kõik nõustuvad ka, et säärase ülesande täitmiseks hädatarvilik oleks rahvusvahelise kaubanduse ja kapitalide liikumise elustamine, kuid iga katse juures nendest teoreetilistest eeldustest lähtudes neid praktiliselt teostama hakata sattus van Zeeland igal pool ilma erandita (niisiis Londonis, Pariisis ja Washingtonis, samuti nagu Berliinis ja Roomas?) üle-pääsemata takistustele. Ühe sõnaga öeldud: kellelgi ei olnud nende praktiliste lahenduste vastu huvi. Ja ei saagi olla, sest majanduspoliitika nüüdisaja ülesanded on hoopis teised.

Van Zeeland seletas majanduslikult mõtlevaltele lastele 1001-st korda ära, et autarkia tähendab rahva elatistaseme alandamist ja et tollitariifid, kontingendid, valuutakontroll, kliiringud, välislaenude embargod jne. — kõik on rakendatud autarkia poole püüdmise teenistusse. Ta näitas edasi, et praeguse suuna muutmiseks objektiivseid takistusi ei ole. Tarkis on ainult ta h e t. Seda tahet ta oma uurimisreisidel ei leidnud ja soovitas selle kindlakstegemiseks uut ankeeti, seekord kirjalikku — kantsleist kantsleisse. Et aruanne nähtavalt, poolteist kuud pärast avaldamist, kõikide poolt on täielikult unustatud, siis seda ankeeti arvatavasti ei tule. Ja nähtavasti kedagi enam ka sääraسته proovireisidelle ei saadeta. Aruande enese suur ajalooline tähtsus seisneb aga selles, et ta enesest kujutab eelsõjaaegse maailmamajanduse süsteemi loogilise lõpppunkti, nagu Eesti Maanõukogu resolutsioon Kornilovi asjus jäi viimaseks sõnaliseks tunnistuseks Vene revolutsiooni ja Eesti tekkiva iseseisvuse solidariteedist. Tegelikult juba tol ajal seda solidariteeti ei olnud.

N. Kõstner

Kinkimise psühholoogia

Harilikult mõistame kinkimise all kaasinimese varanduse suurendamist enese varanduse vähendamise teel, ilma et meil tahet oleks vastutasu oodata. Kinkimisakti ajeks on seega puhtsüdamlik heasoovlus ja kiindumus kingituse saaja vastu ja siiras loobumine kingitavast esemest. Põhiloomult on kingitus armastuse ja austuse sümbol. Kuid igal kinkijal on tarvis teada, kas ta kingitus on vastuvõetav ja kas ta oma ülesannet täidab. Sest kingitus võib osutada pahameelt esilekutsuvaks aktiks ja nõnda saavutada oma eesmärgi taotluses otse vastupidist. Järelikult on kõigepealt tarvis teada kingituse saaja meeoleolu ja isiklike suhteid sellesse, kes kinkijana esineb. Kinkimine ülevall alla võib kergesti riivata selle unnet, kellele annetus on määratud. Kingitusel all ütlen on

juba rohkem eeldusi heaks vastuvõtuks, kui annetatud ese ei ole liiga hinnaline ja ei osutu annetajale ülejõukäivaks. Ka kinkimine omasuguste vahel võib tekitada arusaamatusi. Kogemused näitavad, et võõrale omataolisele ka väike kink võib meeldida, kuid sugulasele ei tohi anda napilt, vaid mõõdul olgu kuhi peal. Sellest näeme, et anni suurusel võib teinekord olla suurem kaal kui andja heal südamel. Materiaalsed huvid tumestavad ja segavad õilsaid tundmusi ja viivad kõrvalde idealistlikult mõtteviisilt.

On palju inimesi, kes meelsasti tahaksid saada kinke ja näevad selles rikastusviisis õigemat teed õnnele. Enamasti on nad meelegaalt sellised, kes enese isikut ja tööd kõrgelt ei hinda. Alaväärsusetunde all on nad valmis vastu võtma kõike kõigilt. Vähemal arvil

leidub seltskonnas neid, kel kingituste jagamine on arenenud spordiks, mis neile suurt lõbu valmistab. Nad ei tarvitse alati heasüdamlikud ja jõukad olla. Kuid nad soovivad saada tähelepanu osaliseks sel teel, et oma nimed paigutavad kinkijate kirja. Siin on kinkimise stiimuliks reklaam ja omakasu. Õilsamad kinkijad on need, kelle nimed jäävad tundmatuks. Need maitsevad segamatult andmisõndsust.

On tuttav, et kinkimine kohustab annetaja lahkust tunnustama ja tema vastu tänulik olema. Kes kingituse vastu võtab, seob end moraalselt. Teatavasti võivad psüühilised köidikud veel rängemini rõhuda kui füüsilised. Annetust kui jumaliku helduse võrdkuju ja tänutundmust kui inimhinge süütumat kiindumusavaldist on ajaloos esinenud võimukandjad sageli kasutanud valitsemisvahendina. Tuttava feodaalsüsteemi hoidiski püsti maa-alade ehk benefiitside jagamine läänihärrade poolt oma vasallidele, kes pidid neile olema ustavad ja senjoridele, kui tarvis, ohvriks tooma vara ja verd. Meie vanaaegsete saksa mõisnikkude maaomamisel ja eesõigustel oli esialgselt kindlasti feodaalse päritolu ilme. Ühtlasi olid nendega ühendatud teatud ametid, nagu kohtumõistmine, maksude sissenõudmine jne. Hiljem said kingitud kasustusmaad ja -ametid pärilikeks.

Ajaloo esinevad potentaadid teevad oma pooldajatele ja lemmikutele kingitusi ka tulutoovate ametikohtade andmise varal. Vana-Rooma konsulid, kes eesõigustatud patriitside kasusid olid südikalt kaitsnud, said teenete tasuks prokonsuli kohad mõnes alistatud provintsis, kus nad peagu piiramatul võimuga rahvale maksusid peale panid ja ruttu rikastusid. Kubernerideks Vene tsaaririigis võisid olla ainult tsarismi veen-

dunud pooldajad. Ametnikud, kes potentaatide poolt nimetati kõrgemapalgaliste kohtadele, pidid selle kingituse vastutasuks loovutama väärtuslikuma külje enese isiksusest — oma veendumuse ja meelsuse. Oli seda võimatu teha, siis teeseldi. Nii levitab see režiim korruptsiooni.

Ka uue aja rahamagnaadid ja suurtöösturid oskavad kasutada kinkimise teel esilekutsutud tänutundmust ehk moraalselt kohustust, et värvata oma ettevõtetele häid agente. Neil tarvitseb ainult mõjukate meeste keskel oma ettevõtetele osanikke otsida aktsiate kinkimise teel. On arusaadav, et siis pääseb maksvusele vanasõna: „Kelle leiba sööd, selle laulu laulad“. Ja kui tõeliselt laulda ei suudeta, siis tehakse seda silma-kirjaks.

Ei ole kahtlust, kinkimise psühholoogia on küllalt keeruline, ses aktis peituvad sageli nähtamatud ohud. Kinkimine võib riisuda inimeselt vaimse iseseisvuse ja kohustada samme astuma nii kingituse vastuvõtja enese isiku kui ka üldsuse kahjuks. Ei ole ime, et õrnatundelised ja ettevaatlikud iseloomud suhtuvad kinkimisaktisse õige skeptiliselt. Mitte asjata ei ole hästikasvatatud näitsikutel kombeks mitte vastu võtta tundmatuult austajailt põhjendamatu annetusi, mis võiksid nende käitumisele varju heita. Kes iseenesest lugu peab, selles tõuseb iga pakutava anni puhul küsimus: „Mis sellega tahetakse saavutada?“ Kingituse väärtuse määrab ära motiiv, mis ta esile on kutsunud. Kui aga senine vastane teeb sõbraliku näo ja annab kingituse, siis ärkab meelde preester Laokooni sõna, mis ta lausus kreeklaste ehk danaiidide poolt Trooja linnale kingitud puuhobust nähes: „*Timeo Danaos et dona ferentes*“. Tõeliselt osutuski see kingitus lihtsameelsete troojalaste alistusabinõuks.

M. K.

Kirjandus

Tammsaare populaarsus avalike raamatukogude lugejaskonnas

Sõna on võimsamaks relvaks võitluses tõe ja õiguse eest, kuigi selleks ei mõista seda kasutada suur osa inimkonnast. Veel ei hinnata küllaldatast raamatu mõjujõudu ega usuta neisse psühholoogilistesse „saladustesse“, mida võib äratada sõna lugejas või kuulajas. Egas muidu nii vastutustundetult ei avaldataks ka trükiseid, mis võiksid jääda hoopis avaldamata.

Rõõmustada tuleb, kui ilmub teoseid, millede väärtus on püsiv, kus probleemide käsitletus tundub elulähedasena ka järgnevatele põlvetele. Mis äratav huvi paljude sotsiaalsete gruppide juures. Tammsaare suurromaan „Tõde ja õigus“ on selliseks teoseks huvi selle raamatu vastu võib üha tõusta, aga mitte langeda.

Kui „Tõde ja õigus“ on kirjanduslooliselt tunnustatud eesti väärtuslikumaks teoseks, siis samavõrdse tunnustuse ja poolehoidu on ta võitnud ka lugejaskonnas. Üle kümne aasta on „Tõde ja õigus“ lugejaskonna keskseks huvipunkti ja loetavamaks raamatuks.

Sageli suhtutakse lugejasse kui ebakriitilisse ja passiivsesse vastuvõtjasse, kes jagab „tunnustust“ ainult väheväärtuslikule teosele ja „tõsise“ raamatu jätab kõrvale. Seega lugejate huvi ja maitse järgi ei tohiks üldse hinnata teose väärtuslikkust. Kuid siiski selline suhtumine lugejasse pole täiesti õige. Lugeja huvi kaudu evib teos ühiskondliku tähtsuse ja mõju. Selle põhjal, millele on suunatud kõige elavamalt lugemishuvi, iseloomustame ka teatava ajajärgu ühiskondlikku meeleolu ja taset. Kirjandusloo ülesanne on anda andmeid autori kohta, esitada neid tingimusi, kuidas teos loodi, analüüsida teose sisulisi ja vormilisi väärtusi, kuid lugemishuvi uurimisel puutume kokku sotsiaalpsühholoogilise probleemiga, kus lahendust püüame

leida küsimusele, millist ühiskondlikku funktsiooni rahuldab antud momendil teatav teos.

Tammsaare „Tõde ja õiguse“ puhul võime väita, et tema on kasutanud sõnarelva tõe ja õiguse eest võitluses selliselt, et see on suutnud haarata laiade hulkade poolehoidu ja sümpaatia. Nii langeb ära ka arvamus, et lugejad ei oska hinnata väärtteoseid ega süveneda järjekindlamalt lugemisse. „Tõde ja õiguse“ puhul saame püstitada loosungi: täisväärtuslikku kunstiteost oskab mõista ka rahvas, kui ainult kirjanik ei paku ennast üle, kui ta peab silmas selguse, lihtsuse ja loomulikkuse nõuet, mis on juhtinud ka Tammsaaret. Samad tegurid on teinud suureks kõiki kirjanikke ja kunstnikke maailma kultuuriloos. Tammsaare võit seisab just lihtsuses ja spontaanses jõus. Oma meisterliku väljendusoskusega avaldab ta sõnas seda, mida suurem hulk tunneb, mõistatab ja üle elab. Suurem protsent lugejaid otsib kirjandusest liikumiselamusi ja Tammsaare annab oma romaanes ohtralt sündmustikku ning selles seisab ta „formaalne“ võlu. Tammsaare sisuline tugevus avaldub selles, et ta suudab oma tõis kirjeldatud tüüpe lõpuni läbi näha ja neid läbi tunda nende sügavamas olemuses. Ta teoste mõju lugejasse ei seisa mitte sisu edasiandmises, vaid lugemise juures vastavate elamuste äratamises. Tammsaare „Tõde ja õigus“ on parimaks näiteks sellele, et lugejate juures ei kerki päevakorrale „positiivsus“ ja negatiivsus“ probleem, lugejad otsivad teost vaid „usutavust“. Kirjanik võib „tahta“ anda küll mingi „ülevat“, kõigi vooruste ja hüvedega positiivset tüüpi, kuid see võib jätta lugeja külmaks, tunduda elu-võõrana ja saamatuna ning esteetilises mõttes mõjuda koguni koomiliselt. Kirjaniku ja lugeja suhtumine ainesse võib sattuda vastuollu ja lugeja sümpaatia kal-

duda paratamatult negatiivse tüübi kasuks, kuigi see vahest sotsiaal-eetiliselt polnud soovitatav. Tammsaare on vaba selliseist „kaalutlusist“ ja see teeb loetavaks „Tõe ja õiguse“ ning tagab laialdase huvi.

Kahtlemata evib proosakirjanik üldsuse suhtes palju õnnelikumat positsiooni kui luuletaja, sest romaani vorm on vastuvõetav ja loetav kõigile. Kuigi luuletaja oma väärtuse poolest pälviks samavõrdset tähelepanu, siiski ei suuda ta vormi käsitluslaadi tõttu saavutada sellist populaarsust. Esitame näitena Marie Underi, kes väärilis täielikku tunnustust ka lugejaskonnas. Kuid seda võiks loota alles tulevikus, kui elu mõne generatsiooni võrra on edasi arenenud või kui töösse rakendatakse vahendina ülemaaline propaganda, nagu tegid seda venelased Puškiniga. Igasse urkasse kanti mõte, et Puškin on nende suur poeet, et Puškin on võrratu luuletaja maailmas. Proosateosed haaravad lugejat ilma „suuruse mõtte“ sugereerimatagi, teos räägib iseenda eest. „Tõe ja õiguse“ massiline lugemine on levinud ilma suurema propagandata, siin on lugejad ise olnud teose parimaks reklaamijaks.

Kuid ühelgi meie tänapäeva kirjanikul pole nii populaarset teost kui Tammsaarel „Tõe ja õigus“ (võistlusalusena võiks siin kõne alla tulla ainult Lutsu „Kevade“). Ka Tammsaare enda hilisemad tööd „Elu ja armastus“ (1934) ning „Ma armastasin sakslast“ (1935) ei jõua võistelda „Tõe ja õiguse“ populaarsusega. Need on lugejate poolt küllalt otsitavad teosed, kuid nii massiliselt loetavaks ei saa nad vahest kunagi. Peale ilmumist äratasid nad uudisteostena ohtralt tähelepanu, kuid mõne aasta möödumisel kadus nõudmispinge. Huvi Tammsaare varasemate tööde vastu pole kuigi märgatav, kõige enam leiab kasutamist „Kõrboja peremees“ (1922), kuid seegi peamiselt nende isikute poolt, kes tutvuvad kirjanduslooga (näit. õpilased, üliõpilased jne.). Loetavama teosena esikohale ründab ikkagi „Tõe ja õigus“. Tänapäeva loetavamate autorite esirinnas on nende produktiooni rohkuse tõttu Luts, Mälg, Metsanurk, Jakobson ja Roht. Neil kirjanikel loetakse enamvähem kõiki töid ühesuguse huviga, välja arvatud muidugi iga-aastased uudisteosed, milliseid nõutakse esmajoonel.

Kui vaadelda lähemalt „Tõe ja õiguse“ loetavust avalike raamatukogude andmeil, siis näeme, et üle maa, nii linnas kui maal, peale Petserimaa, Peipsi ranniku ja Narva-taguste valdade, kus eestikeelseid raamatuid loetakse väga vähe, on aastate jooksul „Tõe ja õiguse“ köited nõutavamaid ja otsitavamaid raamatuid. Statistika järgi on 10% rahvastikust avalike raamatukogude kasutajaks. Võime päris julgesti öelda, et raamatukogude kaudu on umbes niisama suur arv rahvast tuttav ka „Tõe ja õigusega“. Kuigi kõik raamatukogude kasutajad pole veel lugenud „Tõe ja õigust“, siiski nende arvel, kes seda on laenanud, tõuseb lugemisprotsent, sest suur osa raamatukogu kasutajast ei loe laenatud teost mitte üksi, vaid seda loevad paljud perekonnaliikmed ja tuttavad. Lisaks tuleb silmas pida veel seda, et „Tõe ja õigus“ on levinud paljudesse kodudesse kas ostude või kingituste näol. Kuigi meil pole täpseid andmeid läbimüüdu eksemplaride arvust, siiski I köite kohta võib arvata seda tõusvat 6—7 tuhandele (I köite kahe trüki tiraaž on suur 8000 eks.). See on meie oludes küllalt suur levimisarv. Ainult Raamatu-aastal avaldatud illustreeritud „Kalevipoeg“ ületab „Tõe ja õiguse“ tiraaži, sest „Kalevipoega“ trükiti 10 000 eksemplari.

„Tõe ja õiguse“ kõiki jagusid ei ole aga loetud ühesuguse hoogsusega. Kõige suurem eelistus langeb muidugi I köitele (ilm. 1926), väga elustas „Tõe ja õiguse“ lugemist V köite (1933) ilmumine. Püsivamat huvi on avaldatud veel IV köite (1932) ja osaliselt ka III köite (1931) vastu, kuid II köitesse (1929) on laiem hulk suhtunud võrdlemisi loiult. Esimesil aastail võistleb „Tõe ja õigusega“ Jakobsoni „Vaeste-patuste alev“ (1927), mis sai haruldase menu osaliseks. Kuid hiljem,

teiste jagude ilmumisega, võidab „Tõe ja õigus“ täielikult esimese koha. Lugesarv tõuseb poole suuremaks „Vaeste-patuste alevist“ ja ületab mitmekordselt teiste otsitavamate teoste loetavuse. Ajalooliste romaanide, nagu Metsanurga „Ümera jõel“ (1934) ja Mälgu „Surnud majad“ (1934), ilmumise järel langeb mõnevõrra „Tõe ja õiguse“ osatähtsus, kuid see on siiski hooajaliseks nähtuseks, üldkokkuvõtteis jääb „Tõe ja õiguse“ loetavus ikkagi kõige suuremaks.

Miks „Tõe ja õigus“ on võitnud sellise populaarsuse? „Tõe ja õiguse“ I osas käsitletud probleem — õigus ja tõe otsimine — võiks kujuneda väga raskesti mõistetavaks arutluseks laiemate hulkade jaoks, kui seda poleks tehtud seesuguse arusaadavuse ja piltlikkusega. Kirjeldavaid osasid pakutakse vähe, teos koosneb peamiselt dialogiseerivaist stseenidest, ja see teebki ta hästi loetavaks. Väga palju annab juurde ka rahvalik, ilmikas keel ja stiili haruldane konkreetus. Laiem lugejaskond ei armasta abstraktsusesse kaldumist ei keeles ega ka mõtisklustes, eelistatakse alati realistlikku väljendusviisi.

Kuigi „Tõe ja õiguse“ II köide on maailmavaatelt optimistlikum ja humoorikam, siiski seal esitatud elu-filosoofilised mõttemõlgutused ja võitlus jumalaga ei pälvi laialdaste hulkade huvi. Seetõttu on II osa loetavus ka võrdlematult väiksem.

„Tõe ja õiguse“ III osa on võitnud küll lugejate palju suurema poolehoiu kui teine osa, kuid siiski mitmekordselt vähema esimesest. Tegelaste arutlev toon ja elupettumuste süngus tõmbab tagasi lugejaid, kuigi revolutsioonisündmuste esitamine on iseendast paljude huvialaks.

„Tõe ja õiguse“ IV osa loob abieluromaanina juba rohkem elevust. Oma põhitoonilt on see teos küllalt skeptiline, kogu elu väärtused muutuvad seal kaheldavaks, kuid nende nähtuste sügavpsühholoogiline käsitlus teeb teose siiski põnevalt huvitavaks ja paljuloe-tavaks.

„Tõe ja õiguse“ V osa evib I osa populaarsust. Töö-idee, mis annab elule mõtte ja sisu, on leidnud huvi-äratava, väga paljude lugejate hingelaadile lähedase käsitluse. Ideelisele põhitoonile lisab küllaldast põnevust ja pinget armastusintrig, mis rahuldab rohkem ka tavalist lugejat, kes otsib teosest peamiselt inimese põhilisemaid eluavaldusi ja taotlusi.

Küllalt huvitavat materjali annab veel lugejate vaatlus elukutsete järgi, kes on osutanud suuremat huvi „Tõe ja õiguse“ eri osade vastu. Iga lugeja ei loe kõiki köiteid, seetõttu tuleb iga köite juures esikohale eri lugejate grupp.

Kogu lugejaskonna võime jagada seitsmesse rühma. Esimese, kõige suurema lugejate grupi annab põllunduse alal töötav kiht, teise rühma moodustavad kodused perenaised, kes on küllalt agarad raamatukogu kasutajad. Kolmanda grupi loovad riigi- ja omavalitsuses ning eraeetevõtteis töötavad ametnikud. Neljandana tulevad töölised, kelle hulka on arvatud ka päevaja käsitöölised. Viienda grupi moodustavad õpilased, millesse kuuluvad ka üliõpilased. Kuues rühm oleks õpetajad ja seitsmes vabakutselised (arstid, kunstnikud, ajakirjanikud jne.). Viimased rühmad (õpetajad ja vabakutselised) moodustavad rahvastikust väga väikese protsendi, kuid raamatute lugemises evivad nad küllalt tähtsat kohta.

Nende sotsiaalsete gruppide kohta saame köidete järgi esitada järgmised protsendi määrad:

„Tõe ja õigus“	I	II	III	IV	V
1. Põllunduse alal töötajad	25%	13%	15%	20%	24%
2. Kodused perenaised	18%	20%	12%	23%	20%
3. Ametnikud	16%	15%	20%	15%	16%
4. Töölised	12%	10%	22%	12%	14%
5. Õpilased	16%	25%	13%	17%	13%
6. Õpetajad	8%	10%	10%	7%	8%
7. Vabakutselised	5%	7%	8%	6%	5%

„Tõe ja õiguse“ I köite loetavuses annavad kõige suurema rühma põllunduse alal töötajad (25%). See on ka päris loomulik, sest maal loetakse I köidet väga palju. Järgmise suurema grupi moodustavad kodused perenaised (18%) ja neile järgnevad ametnikud ja õpilased (16%). Teised elukutsed moodustavad juba väheha protsendimäära.

„Tõe ja õiguse“ II köite kogu loetavuses tulevad esikohale õpilased (25%), kõik teised grupid annavad palju väiksema protsendi. See on muudugi tingitud sellest, et seda teost soovitatakse õpilastel lugeda. (Õpilaste puhul võiks nentida asjaolu, et üldiselt tüdrukud on suuremad algupärase kirjanduse kasutajad kui poisid. Viimased eelistavad igal võimalikul juhul inglise kirjanduse tõlkeid, olgu siis seiklus- või kriminaalromaanide alalt.) Põllunduse alal töötajad tulevad II köite loetavuses neljandale kohale (13%).

„Tõe ja õiguse“ III köite loetavuses annavad kõige kõrgema protsendi töölised (22%). Maa alalhoidlikuma lugejaskonna hulgas pole III köide võitnud erilist poolehoidu, seetõttu langeb ülekaal linnalugejale — tööli- sele. Teisele kohale tulevad ametnikud (20%). Siin mõjutab suuresti protsendi kõrgust töölisnaiste ja kutsealal töötavate naiste maitseuund. Nemad huvitavad sotsiaalseist ja maailmavaatelistest küsimustest võrdsest meestega, mille tõttu need kaks gruppi, töölised ja ametnikud, tõusevad ka III köite lugejainena esikohtadele. Põllunduse alal töötajad on kolmandal kohal (15%).

„Tõe ja õiguse“ IV köite lugejaid annavad kõige suurema protsendi kodused perenaised (23%). Kodumajanduse alal töötavad naised ei armasta sõja- ja revolutsiooni kirjeldusi, neid huvitab rohkem kodune elu ja armastusvahekorrad. IV köite lugemisel tõusevad nad seega esimesele kohale, kuna näit. III köite lugemisel on neljandal kohal. Teise suurema grupi IV köite lugemisel moodustavad põllunduse alal töötajad (20%) ja neile järgnevad õpilased (17%).

„Tõe ja õiguse“ V köite loetavus on kõige stabiilsem. Protsendimäärad vastavad sotsiaalsete gruppide suurusele. Kõige suurem protsent langeb põllunduse alal töötajaile (24%), neile järgnevad kodused perenaised (20%), siis ametnikud (16%), töölised (14%), õpilased (13%), õpetajad (8%) ja vabakutselised (5%). V köite juures ei saa rõhutada erilisi maitseotsioloogilisi erinevusi, ta populaarsus lugejaskonnas on kõige ulatuslikum. Iga lugejate grupp on avaldanud selle köite vastu ühesugust huvi.

Sellega olen püüdnud anda lühikese läbilõike Tammsaare toodangu loetavusest, katsunud esitada motiive, miks mõnele köitele pööratakse erilist tähelepanu, ja jälginud lugemishuvi ka lugejate elukutsete järgi. Need andmed on saanud tänapäeva lugejaskonna maitset jälgides, kuid Tammsaare „Tõe ja õigus“ jääb ühtlasi tulevikuteoseks, nii võime ühiskondliku arengu muutuste ja haridusliku taseme tõusu kaudu saada hoopis uusi tulemusi.

Orgudest ja tippudest

Kokkulepitud tõde: Eesti värsside tase on kõrgem kui teiste kauniskirjanduse liikide oma. Seda kinnitab iga arvustaja „aastaülevaadetes“, rääkigu ta parajasti romaanist, näidendist või värssidest enestest. Samuti vana tõde on juba, et publik neid kõrgetasemelisi värse siiski teab-kui suure hellitusega vastu ei võta. Miks see nii on, pole tänini suudetud rahuldavalt seletada. Kas pakutakse publikule nii rasket, mida ta ei suuda vastu võtta? Kas on tegemist sama nähtusega kui kassakriisi teatris, kui asutakse rahvast, s. o. rahamaksjat publikut kõrge kunstiga kasvatama ega piiluta saali, et teada saada publiku „vajadusi“?

Mida räägivad värsiraamatute levikuandmed?

Niipalju kui kirjastuste ärisaladuste kohta on võimalik olnud andmeid välja kangutada, näib, et värsiraamatute levik on päripäikes sõltuvuses raamatute väärtusest selles mõttes, mida väärtuseks peavad arvustajad. Teiseks positiivseks komponendiks leviku mõttes on raamatu võimalik auhindamine mõne kõrgema auhinnaga. Eriti kui need kaks omadust juhtuvad esinema ühe raamatu juures, võib oodata rekord-menu. Näide: M. Underi „Kivi südamele“ on ilmunud ka teises trükkis.

Eelseisev tõsiasi lubaks nagu järeldada, et eesti luule arvustajate ja luuletuskogude ostjate maitse langeb ühte. Ja kuna arvustajate maitse loetakse ikkagi mõõduandvaks, noritagu nendega kui palju tabes, siis oleks nagu võimalik ütelda, et eesti värsselugeval publikul on hea maitse. Ometi see järeldus tundub etteruttamisena. On olemas tõsiasi, mis sunnivad järeldama risti vastupidist.

Kõrvuti juba kohe alguses mainitud väga kõrgetasemeliste värssidega lökkab meil praegu haruldastel saamatute, nõrkade, kõigevähematki-ütlevate luuletuste kirjutamine ja, nbl! ka trükkimine. Mulle näib, et mitte ühelgi ajajärgul pole eesti luulel olnud väärtustaseme mõttes nii laiu piire kui just tänapäeval. Järeärkamisaja luule, sadadega loeteldavate luuletajate toodang, polnud tasemelt kõrge, aga oli ühtlane. Puudusid silmapaistvad tipud. „Siuru“ ja „eluläheduslaste“ esimeste hoovõttude ajal oli kaunis selge kujutlus „trükkivuliste“ luuletuste minimaalsest tasemest. „Kauba“ standardis olid kõikumised võrratult väiksemad kui täna-

päeval. Praegu patustatakse elementaarsetegi luulekunsti nõuete vastu kõige enam nn. sotsiaalse tellimise korras provotseeritud positiivse ja patriootilise luule alal. Sel alal on ilmunud asju, millel pole vähimatki väärtust peale hea tahtmise ja mis vaba eneseavaldamise piiramise veendunud vastasteski kutsuvad välja mingi ehamäärase igatsuse tsensuuri järgi. Kuid see olgu ainult „jutujätkuks“: näib, et mida rohkem kirjandus on sunnitud tegema puhtväliseid arvestusi konventsionaalse moraaliga, „viisakuse“ ja muu säärase mõttes, seda vähem ta vajab hea maitse arvestamist.

Kui tuleme tagasi heade värsiraamatute juurde ja vaatleme nende levikut absoluutsetes arvudes, siis kaob vastuolu, mida olime sunnitud konstateerima. Värsikogude ostjate maitse ei peegelda mingil tingimusel veel publiku üldist suhtumist värssidesse ega värsside mõistmist. Värsiraamatuid levib küll üht rohkem, teist vähem, aga terve see levik, mõned erandid maha arvatud, pole kõige täiega rohkem kui ainult paarsada eksemplari. Luuletuskogude leviku järgi saame sedaviisi pildi ainult kitsamast, kultiveeritud maitsega luuleharrastajaskonnast!

Kirjaoskaja publiku üldine maitse sellega ei kattu.

Kas võime väita, et viimasel pole mingit väljakujunenud maitset üldse? Õieti oleks see hea, sest siis oleks veel lahti tee maitse kujundamiseks, mõnesuguste „pedagoogiliste“ võtete rakendamise varal. Aga mul on hirm, et just praegu ollakse parajal teel, et ka võimalikkude tulevaste, arenemisvõimeliste luuleharrastajate maitset algusest peale rikkuda.

Laiema publiku maitsest saab pildi, kui vaadelda asjaarmastajate värssidesepitsejate saavutusi. Neid asjaarmastuslikke värsside sepitejaid peab paratamatult „laiema publiku“ hulka lugema, sest nende arv ületab mitmekordselt meie luuletuskogude tiraaži. Need luuletused ei jää paraku varjule autorite lauasahltlitesse, vaid pääsevad ka trükki. Ning ainult kõige halvemal juhul „autori kulu ja kirjadega“, ilustuseks etikett kas või mõnel välismaa kirjastuselt. Väga sagedasti neid võib leida kõige soliidsemate ajalehtede gi veergudel, mitmesugustest perekonnaajakirjadest rääkimata. Ja seal siis nad

„harivad“ lugejaskonna maitset, luues laiemale üldstusele, kes paremate kirjanduslikkude ajakirjade või paremate luuletuskogude lugemiseni veel pole jõudnud, kujutluse, et niisugune ta siis on, see eesti tänapäeva kõrgetasemeliseks küdetud luule! Heatahtlikkude, aga puuduliku eruditsiooniga tõlkijate vahendusel pääseb selline luule tõlgituna esindama eesti värsikultuuri kas või välismaile. Ja oma kodumaal provotseerib järeletegijaid. Mida peakski algaja autor oma endakriitika rakendamisel muud mõõdupuuk võtma oma esimeste katsetuste puhul kui „trükkikõlvulisust“? Aga tänapäeval on meil küll üsna selge, et „trükkis ilmumine“ ja „trükkikõlvulisus“ on kaks sootuks erinevat asja. Ning, kordame, — see ei maksa sugugi ainult „oma kulu ja kirjadega“ maailmavalgust näinud asjade kohta. Oleks päris omaette küsimus, mille kohta oleks huvitav vastust saada, kas väga nõrkade luuletuste trükkis ilmumise eest (kui nad ilmuvad ajalehtedes või ajakirjades) tuleb süüdistada toimetajate eneste kriitilise meele arenematust, liiga humaanset õrnatundelisust autorite vastu või imetella kaastöö pakujate energiat või sugestioonivõimet, millega nad ründavad toimetajaid? Igatahes paneb mõtlema mõnigi nähtus sellelt alalt.

Tegelikkus trotsib teooriat. Loomulikult tahaks ju oletada, et mida kõrgemalt tippe saavutab luule eelvägi, seda kõrgemale järele jõuab ka sabaslonkija järelevägi. Nõnda et kui on juttu taseme tõusust, siis ei tõuse mitte üksnes tippude tase, vaid samale tõusu paratamatusele allub ka madalikkude oma. Aga värsside alal pole asi nõnda. Proosa pikema žanri, romaani ja jutustuse alal on konstateeritud juba mõnda aastat suuremat tasemeühtlust. Värsside alal aga trükkis ilmunud materjal laotub palju pikemale väärtuskaalale. Selle juures tundub, et viis, kuidas kogu luuletoodang jaotub kujuteldaval väärtuskaalal, pole ise ka veel ühtlane, vaid omaks nagu kaht eri kuhjumispunkti. N.-õ. pärisluule

moodustab omaette kogu, oma väärtusastendusega ja sellest hoopis kaugel tagapool kuskil on jälle mingi keskmine „perekonnalehe“ tase, mille ümber grupeeruvad siis niisugused „luuletused“, mis võiksid rahulikult ilmutama jääda, jah, mille ilmumatajäämine otsekohe parandaks kriitilise vaatleja hinnangut värsside harrastajate, värsside kirjutajate ja eventuaalselt nende trükkitoimetajate maitse kohta.

Juba märkame, et on võimalik vahet teha n.-õ. pärisluule ja mingi kahluule vahel. Sellel vahetegemisel on veel üks teine külg. Mainitud sabaslonkiv quasi-luule otsib endale ka teatavat õigustust. Milles ta seda leiab?

Ta laseb ennast tunnistada „arusaadavaks laiaudele hulkadele“. See on tema tugevaim kaart. See käiakse välja igal võimalikul juhul. Mis sellest, et see arusaadavus on illusoorne, on paljas deklaratsioon. Kui üht asja väita põhjendamatultki, seda teha aga küllalt kaua, siis hakatakse seda lõpuks uskuma. Seda teab praegustel kollektivismi-aadetele soodsatel aegadel iga massidekäsituse praktik.

Muidugi on selge, et need nimed, kes on eesti tänapäeva luulele võitnud kätte rea uusi kõrgustikke, et need nimed, kuulugu nad vanemasse või nooremasse generatsiooni — mõlemates neid leidub —, on tagatiseks, et eesti luule tippude taset ei ähvarda lähemal ajal mingisugune langus. Aga teatava puhtusepõhimõtte pärast, lihtsalt mõnesuguse poeetilise „kodukaunistamise“ nimel tahaks näha allpool igasuguse arvustuse taset seisvate värsssteoste kadumist terve rea perioodiliste trükitoodete veergudelt. Kõvemaid närve toimetajatele, et vastu panna autorite südamehaledusele! See oleks üheks sammuks, mis viiks värsside harrastajaid tõesti värsside juurde, mis takistaks lugeja ajudes virvarri tekkimist. Virvarri tekkimist, kus lugeja kaotab pikapeale üldse orienteerumise kindluse ja ei suuda vahet teha luule ja „luule“ vahel.

Criticus

Kunst ja hinnang

pole midagi imestada, sest kunst ja kunsti mõistmine on ju maitseasi: üks mulle varemalt oli seletanud sellest, et lugevat rohkesti kirjandust mitmes keeles ja olevat reinisud välismaadel, kus külastanud kuulsaid kunstimuseume. Seetõttu olin enam kui veendunud, et mu kaaslane oskab tõelisi kunstiteoseid eraldada keskpärastest ja allakespärastest maalidest ja joonistustest, milliseid „kunstiteoseid“ tollel näitusel oli valdav enamus. Pöördusin seepärast kaaslase poole sooviga, et ta nimetaks näitusel mõnda kunstiteost, mis tema maitsele vastab ja mille kunstiline külg teda rahuldab.

„Eks vaatame,“ ütles mu paljulugenud ja paljukäinud kaaslane iseteadvalt ja laskis pilgul näitussaalisi ringi käia. Osutas siis ühele maastikumaalile, mis kujutas talumaja ja suviseid põlde. Tunnistasin maali lähemalt, kuid minu kurvastuseks oli see hoopis keskpärane töökenne, puht-käsitöölise oskusega tehtud, kuiv ja meeoleolu, tuletades meelde värvilist fotot. Vaatasin tõsiselt kaaslasele otsa ja ütlesin:

„Aga miks arvate, et see on käesoleval näitusel parim maal?“

„Vaadake, siin on ju palju kirevaid ja värvikamaidki töid, aga

kahjuks ma ei suuda nendest midagi aru saada. Ja teiseks, ma ei tahagi hakata oma pead mürda igasuguste kunstiteooriate üle ega juurelda moodsa kunsti probleeme. Minu arvates peab ühel kunstiteosel kõigepealt sisu olema ja see on peaasi. Kui ma näen sellel maalil üht talu ja viljaväljasid, siis tuletab see mulle meelde mu lapsepõlve, kus elasin ise ühes sarnases talus ja jooksin selliste viljaväljade vahel. Mis lähevad mulle korda kõiksugused värviprobleemid ja muud. Üks kunstiteos peab kõigepealt andma midagi südamele ja minu arvates see maal on siin näitusel ainukene, mis mu südamele midagi kõneleb...“

Kas pidin ma sellise paljulugenud ja paljunäinud inimesega astuma vaidlusse selle üle, et iga kunst on kõigepealt tunnete asi, aga mitte mõistuse ja „südame“ objekt?! Oli selge, et olin kohanud taas jälle üht iseteadlikku tarka, kes oma paljulugemise ja paljurändamise tõttu peab end kõikteadjaks haritlaseks, kes usub enese võimelise olevat ütleva oma „autoriteetset“ sõna ka seal, kus harilikult kaine mõistusega ei ole midagi peale hakata.

Viibisin kord kunstinäitusel ühe oma tuttava kaaskodanikuga, kes

Aga võidakse naeratada selle juures ja koguni vastu vaielda, et siin mõistab kaunidid nii ja teine teisiti, küllap on õigus mõlematel ning maitsete üle võib vaielda.

Tõsi, tõsi — maitsete üle võib vaielda, kuid lubage siiski — tõsine, suur kunst ei vaja kommentaare ega tarku kainelt kaalutud seletusi. Seal, kus avaneb võimalus kunstiteosele läheneda kaine mõistuse mõõdupuuga, pole sageli mingit suurt kunsti olemas, vaid midagi muud, mis vaevalt väärib kunstiteose nime, midagi muud, mis võib võluda küll mõnda tarka ja kainet mõtlejat, aga mitte tundeinimest. Et see nii on, selleks teine näide.

Nägin kord ühel kunstinäitusel muu publiku hulgas ringi kõndimas lihtsas riides talumeest, kes huviga vaatles väljapanekuid. Panin tähele, et ta mitmel ja mitmel korral vaatles harduses üht suuremat ja kunstiväärtuslikumat teost ning tuli ta ette ikka ja ikka tagasi. Mind hakkas huvitama küsimus: oleks huvitav kuulda, mis arvab see lihtne näitusel külastaja tollest maalist, kuna oli enam kui selge, et mees vist küll esimest korda oma elus näeb sääraseid asju. Astusin ta ligi ja tegin juttu.

„Kuidas teile see pilt meeldib?“ küsisin.

„Väga. See on kõige ilusam pilt siin näitusel.“

Vaade viimasele „Pallas’e“ 20. a. juubelinäitusele

„Miks te seda arvate?“

„Ma ei tea teile seda kuidagi ütelda, aga mulle ta meeldib väga.“

„Aga mispooldest ta teile meeldib?“

„Lihtsalt ta on ilus, muud ei mõista ma midagi ta kohta ütelda.“

„Aga kas teie ei leia, et näiteks need inimesed seal pildil on nii imeveidrad, milliseid tegelikult elus peaaegu ilmaski ei leia, ja et nad on riietatud nii värviliselt, nagu seda ükski inimene harilikult ei tee?“

„Just sellepärast on nad huvitavad. Harilikke inimesi ja harilikke värve näeme meie iga päev, misjaoks peakski neid veel pildi peale maalima...“

Olin pisut hämmastunud selle lihtsameelse talumehe kunstihinnangust.

Ta oli võtnud kunsteost tunnetega, aga mitte mõistusega, isegi ta näis sel momendil vihkavat kainet mõistust.

Kumb oli nüüd suurem kunstisõber ja kunstitundja: kas see tark kõrgema haridusega paljulugenud ja paljureisinud tegelane või lihtsameelne talumees, kes alateadlikult oli välja õelnud oma kunstiinstinkti ning väljendanud napel sõnul tõelise kunstikriitika põhilauseid?

Sellele kõigele lisaks lubatagu tuua veel näide sellest, kuidas tõelist ja otsekohest kunstimõistmist võib leida sealt, kust harilikult teda kõige vähem võib oodata.

Kui olin kooliõpetaja, siis pakkus mulle suurimat naudingut jälgida laste kunstimeelt, mida ei olnud veel

rikkunud kõiksugused kainemeelsed targutused ja tarkade koolipapade surveavaldused kaunidusmõistete suhtes. Käisin igal võimalikul juhtumil lastega kunstinäitustel ja lasksin neil vabalt otsustada, missugused kunsteosed on näitusel kõige kaunimad. Võin kinnitada, et ligi 99 protsenti kõigist õpilastest oskasid leida kaunima ja kunstiväärtuslikuma teose. Kui nende käest küsisin, et miks leiavad nemad tähendatud teosed ilusad olevat, siis harilikult ei osanud nad seda sõnadesega seletada. Enamikus oli vastus, et sel pildil on väga ilusad värvid, see on väga rõõmus pilt jne.

Kas meidki ei peaks panema mõtlema tolle lihtsa talumehe ja laste kunstihinnang?! **Jaan Vahtra**

Aleksander Amfiteatrov ja Andres Dido

Vene tuntud kirjanik ja ajakirjanik Aleksander Amfiteatrov suri 28. veebruaril k. a. Põhja-Itaalias, Levantos. Poliitilise emigrandina Pariisis elas Amfiteatrov omal ajal suures sõpruses meile tuntud Andres Didoga. Oli ju Andres Dido toimetatud „Õiguse“ aadressina märgitud „Paris, villa Montmorency, 2, avenue de Boufflers, Aleksander Amfiteatroff.“

Andres Dido „Õiguses“ nr. 1. 1906. a. ilmus Aleksander Amfiteatrovi artikkel „Tervitus“. Siin üteldakse peale muu: „Ajalugu on eestlased ja lätlased ühelt poolt Vene isevalitsuse, teiselt poolt sakslaste umbusalduse ja viha vahele seadnud ja nii peavad nad oma turjaga kahte rõhumist välja kannatama, kuna lääne pool veel pealegi Wilhelm II teravad vurrud ja kiivrid ähvardavalt taeva servale kerkivad, kuid aastasadade pikkune kannatus ja rõhumiste ajalugu on neile rahvastele niisuguse painduvuse ja visaduse andnud, nagu terasvedrul, mis

sesta valusamini lööb, mida kõveramaks on teda painutatud.“ See Aleksander Amfiteatrovi mõttekild osutus otse prohvetlikult ettenägelikuks, kuna ligi kümme aastat hiljem, „mustal suvel“ 1918. a. kerkisidki tõesti „Wilhelm II teravad vurrud ja kiivrid“ ähvardavalt üle kodumaa tuhmunud taevaranna.

Aleksander Amfiteatrov sündis Moskvas 1861. a. Ta isa oli vaimulik. Ta õppis Moskva ülikoolis õigusteadust, tehes juba üliõpilasena kaastööd ajalehtedele ja ajakirjadele. Ajakirja „Rossia“ toimetajana saadeti ta 1902. a. maalt välja följetonit pärast „Gospoda Obmanov“ („Härrad Petturid“), kuna leht suleti. Tagasi tulles asumiselt töötas Aleksander Amfiteatrov ajakirja „Rusj“ juures, kuid saadeti teiskordselt maalt välja ühe terava kirjutise pärast. Ta emigreerus 1905. a. Pariisi, kus andis välja oma ajakirja. Enamlise revolutsiooni järel lahkus 1921. a. Amfiteatrov lõplikult Venemaalt,

asudes elama Itaaliasse, kuhu ta jäi kuni surmani. Ta on kirjutanud rea romaane ja lavateoseid. Amfiteatroviga võiks kõrvutada meie hilisematest poliitikutest Lui Oleskit, kellel oli ka vajaduseks ja otse kireks saanud — näkku ütelda töit, arvestamata selle tagajärgi. Aga tagajärjeks oli nii Oleskile kui ka Amfiteatrovile ei midagi muud kui ainult mitmekordne maalt väljasaatmine.

Aleksander Amfiteatrov oli kuus aastat noorem Andres Didost, kes sündis 1855. a. Riidaja vallas Helme kihelkonnas. Andres Dido sai hariduse kreiskoolis ja Tartu klassilises gümnaasiumis. C. R. Jakobsoni poolehoidjana tegi ta kaastööd „Sakalale“ ja käis 1882. a. koos C. R. Jakobsoniga Tartu Põllumeeste Seltsi esindajana Riia kongressil. Samal aastal algas Andres Dido elus raske ajajärk. Ta võeti kinni, läbiotsimisel leiti ta juurest peale muu „Eesti sõjalaul“ ja 1885. a. saadeti ta maalt välja. Ta lahkus Venemaalt, elades Šveitsis, Inglismaal ja jäädes lõplikult peatuma Pariisi. Siin andiski Andres Dido välja oma „Õigust“, milles ta nõudis rahvuslikku omavalitsust ja poliitilist iseseisvust ning majanduslikku vabanemist eestlusele. „Maad ja metsad tagasi“ — oli „Õiguse“ majanduslikuks programmiks, misugune nõue teostuski meie Asutava Kogu päevil Maa-seaduse vastuvõtmisega. Kaastööd tegi Andres Dido veel Pariisist „Virulasele“, „Olevikule“, „Uudistele“ ja „Teatajale“. Erandiks oli Tartu „Postimees“.

Ei ole Berliinil ega Moskval, Kopenhaagenil ega Stok-

holmil olnud seda osatähendust meie ühiskondliku mõtte arenguloos, mis on Pariisil. Selleaegne Pariis oli Vene vähemusrahvuste liikumise keskkohaks. Juba 1904. aasta novembris peeti Pariisis Vene vähemusrahvuste esindajate pörandaalune kongress, kus olid esindatud Poola, Gruusia, Armeenia ja Läti vähemusrahvused. Sellel kongressil domineerisid sotsialistid-révolutsionäärid, kes olid kindlad föderatsiooni pooldajad. On põhjust arvamiseks, et Andres Didogi poliitilised nõudmised „Õiguses“ olid oluliselt mõjutatud eelpool-nimetatud 1904. aasta Pariisi kongressist. On märkimisväärne, et selleaegne võitlus rahvaste enesemääramise põhimõtte eest käis käsikäes võitlusega vene tsarismi vastu. Seda tõendab peale muu 1904. aasta novembri-kongress, aga ka Andres Dido Pariisis toimetatud „Õigus“.

Aleksander Amfiteatrov ja Andres Dido olid saatusekaaslased omavahel ja seda mitte üksnes sellepärast, et nad teineteist toetasid maapagulastena Pariisis. Poliitiliste emigrantidena seisid nad teineteisele lähedal juba maailmavaateliseltki. Nende publitsistlik tegevus jäädvustas nende nimed, kuigi võttis neilt kodumaa, neid paisates kaugele võõrsile. Ja nad suridki mõlemad võõrsil — Andres Dido Pariisis 29. VIII 1921. a. ja Aleksander Amfiteatrov Itaalias Levantos 28. II 1938. a. Nad surid maapagulastena võõrsil, kuigi nende mõlemate elumõtteks oli suur ja raske ülesanne — teenida oma kodumaad ja rahvast. —

M. P.

Ringvaade

VAREMETELINN NARVA

Muresid — kus neid ei oleks? Aga Narval näib neid olevat eriti palju. See kasvatabki linnaisadele varakult hallid juuksed ja kodanikud nurisevad pealegi.

Väikesi muresid, kes jõuaks neid kõiki loetella! Kuid suured hädad torkavad kõigepealt silma ja kes korragi Narvas on käinud, on nendega tutvust teinud. Sest juba jaamas lööb vastu tugev vene keel ja kuna linnale vajutavad pitseri ka vene usu kirikute sibulkuplid, siis tundub, et Narva on meie Aasia eelpost.

Kui venelane räägib vene keelt, siis pole see patt. Meie võime vaadata nii- või teissuguse pilguga muulasele, kes on elanud 20 aastat Eesti Vabariigis ja pole riigikeelt selgeks õppinud, kuid kiviga me nende peale visata ei saa. Narva tegelased aga räägivad, et neid eestlasi, kes avalikkudes kohtades kõnelevad vene keelt, on märksa rohkem kui pesuehtsaid venelasi. Sellest siis tulebki, et tänavail, turuplatsil, kirikus, kohvikus, kõrtsides, kinodes jne. igal pool laineatab lopsakas vene keel ning riigitruu kodanik oma „maakeelega“ häbenegu silmad peast. Traagika, mis mujalgi pesitseb, lööb siin selgesti päevavalgele: eriti meie haritlaskond armastab võõrkeelega avalikus kohas uhkustada ning naised annavad siin meestele kümnekond silma ette.

On aga teine suur „pitsers“ Narvale vajutatud, mis annab oma ilme ja laadi ja millega linnaisadel eriti tugevasti on maadlemist olnud, — varem. Üheski teises linnas ei ole lagunenud müüre sellisel arvul kui piiräärtes Narvas ja pole siis kindlasti ühelgi teisel omavalitsusel õiget ettekujutust varemehitlusest. Narvas on kaks suurt varemeliiki ja -asukohta: Juhkental ja koseümbruse tööstusrajoon.

Vabadussõja ajal pommitasid venelased üle jõe Narvat ja pommid langesid tihedasti Juhkentalile. Elanikud põgenesid paanikas, varandused jäeti maha ning eemalt püüdsid jälgiti, kuidas majad võtsid tuld ning varsti oli kogu linnaosa suur tulemeri. Kustutada polnud võimalik, sest järjest sadas uusi pomme Juhkentalile ja kui koitis uus päev, oli

endisest õitsvast linnaosast järel varemekvartaal. Kakskümmend aastat on võideldud Juhkentali varemetega, kuid neid on siiski siin veel väga palju. On ju maksev seadus, mille järgi varemehid pidid olema kaotatud läinud aastaks, kuid Juhkentalis oli töö liiga suur, et seda tähtpäevaks lõpetada. Tasapisi tarkak nüüd varemehel uus elu, ehitatakse maju, kohendatakse vanu müüre uuteks eluruumideks. Nägus too varemehetele kerkiv linnaosa küll ei ole, kuid ta on siiski rõõmsam kui kurnavad varemehed.

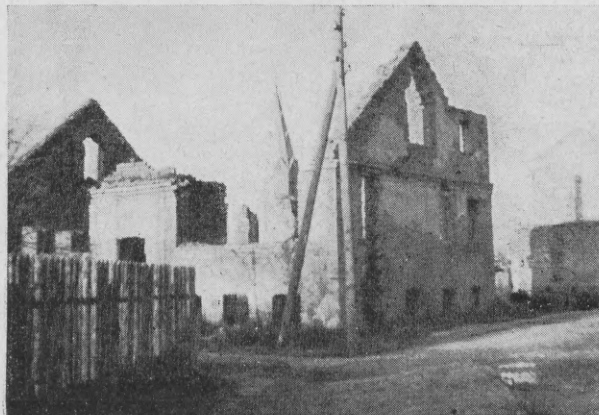
Lootusetum on pilt Narva-Joa varemehete keskel.

Enne Maailmasõda oli Narva vabrikutes 25 000 töölisi, praegu vaevalt 3500. Narvas oli Kreenholmi õitseajal kokku 60 000 elanikku, nüüd napilt üle 20 000. Kus elasid need inimesed? Kus nad töötasid? Kus on nende töökohad ja elumajad nüüd?

Inimesed on läinud, vabrikud ja eluhooned on jäänud. Nad seisavad tummadena ja vaikivatena kahel pool Narva jõe kaldaid ja ootavad. Paremaid aegu! Nad on kui pimedakspistatud hiiglased, kes ei ole suutelised end enam liigutama. Vabrikuhoonete ja sisustiste eest hoolitsetakse, kuid ometi on nad varemehed, tulutud ja kasutud ehitised.

Ning kui suudetakse siia varemehesse tuua elu, tööd ja liikumist, astuks Narva vastu uuele ja võimsale õitseajale.

Osto

Juhkentali varemehed Narvas

RAKVERE KODANIK ON EDU- MEELNE

Rakveres on viimasel ajal elavalt liikuma hakanud mitmesuguseid anekdootte nii välistel kui „kodustel“ ainetel. Viimaste liiki kuulub alljärgnev:

Tuleb kodanik. Maavalitsuse tege-lane, maakonnas tuntud jõud. Ütleb: „Soovi mulle õnne.“

Soovid. Ja küsid siis, et mispuhul. „Sa siis ei teagi? Pühitsen ju 40 aasta tegutsemise juubelit...“

„Mis sa ahvid! Alles said ise 46-aastaseks.“

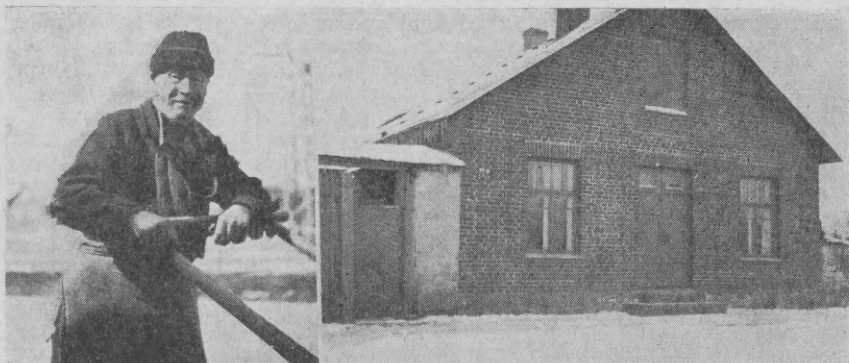
„Just. Aga juba kuueaastaselt hakkasin hanekarjas käima!“

Kõrvalseisjal on anekdoodi mõtet raske taibata, kuid rakverlasele on otsekohe lugu selge. Linna üks kõrge kodanik andis siin head eeskju, liites kõik oma elus peetud ametid üheks tegevusjuubeliks. Olid lilled, kõned, frakid, aumärkidega ehitud rinnad. Teised võtsid eeskju ja läksidki moodi igasugused juubelid.

Agaga kui on juubelid, siis on peod, on pildid lehes ja teinekord inter-vjuudki. Narr lugu, kui on juubel, pilt lehes ka, aga pildi alla ei ole midagi kirjutada. Sellepärast peab õigel tegelasel olema mitu auraha ja peab olema tiitleid. Ühe linna kõrge-mal kodanikul olevat üle kahekümne esimehe- ja juhatajakoha ja ega teis- telgi juhtivatel tegelastel neid palju vähem ole. Seltside, organisatsioo- nide, ühingute, ühisuste, toimkon- dade jne. jne. juhatustes olemine on Rakveres kujunenud auasjaks, mille- ta ei osata kujutleda avaliku elu tege- last. Ühest tegelasest räägitakse, et ta peast ei tea enam, mitmes seltsis ta on juhatuses, ning sellepärast löi- kab iga uue aukoha järele aknapiita uue lõike. Sealtsiis pärast hea lu- geda. — Kõige selle tagajärjel lon- kab aga Rakvere seltside elu.

Et seltsidest ja ühingutest tuleb nappus kätte, on väga moodis igasu- guste toimkondadega ja sellesarnas- tega kaasalõõmine. Jälle uued ko- had ja uued märgid ning mis peasi: on taas alla kriipsutatud oma rinde- mehe-vaimu! Tubli hoop linna tege- lastele tuli aga allveelaevastiku vana- metalli kogumise peatoimkonna poolt jaamadesse üleskleebitud andmestiku- tabeli näol. Tabelil on punaste tähtedega märgitud hulk, mida ükski linn või maakond on metalli Tal- linna saatnud. Rakvere järel on sel- lel tabelil — ainult tugev must kriips.

Tabel tekitas veidi elevust. Ha- kati otsima süüdlasi. Komitee esi- mees süüdistas liikmeid, liikmed esi- meest. Lõpuks veeretati süü roopa- seadjatele: polevat laoplatsi saadud ja laoplatsi valvuritki ei olevat või- malik kuskilt väikese raha eest pal- gata. Agaga kuidas sa hakkad vana- metalli koguma, kui pole laoruume ega valvurit? Üeldi sedagi, et metalli

Taho Jaan ja tema seljas kokkukantud maja Rakveres

on kogutud küll, aga ainult kokku vedamata ja ära saatmata.

Lõpuks leiti aga kõige suurem süüdlane ja Rakvere toimkondade- au määrija — Taho Jaan. Jaan on Rakvere tuntumaid tüüpe ja teda võib peagu iga päev näha liikumas linna- tänavail, kunas kott seljas, kunas käru ees. Mees korjab kõik ripakilejää- nud esemed, nagu plekitükid, kon- did, klaasid, riideräbalad jne. jne. oma kotti ja kannab koju. Vana- raud on Taho Jaani erialaks ja va- nametalli kogumisega ning pealinna saatmisega alustas ta juba kaksküm- mend aastat tagasi, kui toimkonda- dest ei nähtud veel undki. Ka kon- did on Jaani juures hinnas, sest nen- dest maksab korralikku hinda liimi- vabrik. Nii rühhib vana mees päe- vast päeva ja aastast aastasse ja aastate töö tulemusena omab ta juba Vaestemaja tänavas telliskivimaja. Ka see maja on seljas kokku kantud. Tõi kärutäie vanu kive ja ladus need kohe seinale. Kaheksa aastat ehitas nii, aga nüüd on maja valmis ja üürilisedki sees.

Selle haiglase korjamiskirega ja kokkuhoidliku mehe selga veeret- takse nüüd vanaraua kogumise toim- konna töö äpardumine: Taho Jaan korjab linnast kõik vanametalli ära, mis jääb siin veel toimkonnale üle?

Vasest aga ei pea nähtavasti ei Taho Jaan ega toimkond lugu, sest

peale nimede eestistamist ustele jää- tud vanade nimedega vaskisildid ilut- sevad ikka veel linnapea, tuletõrje brigaadipealiku jt. ustel.

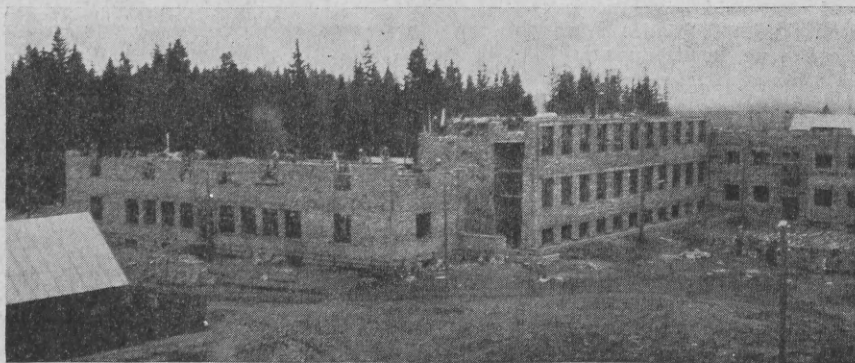
O. Tooming

PAIDE-TAPA-TÜRI

Paide-Tapa-Türi — nõnda see Jär- va linnade järjestus oleks, kuid linna- dest enam tuntakse väljaspool praegu siiski Türit, järgneb Tapa ja alles siis — Paide, maakonnalinn. See on olude paratamatus, mille loojaks omaeag- sed pärjerid — kadakad, kes ihu-hin- gega võitlesid: Es bleibe beim Alten! Jäägu kõik vanaviisi. Raudtee ja töös- tused loovutati Türi ja Tapale. Ning Paide elab nüüd ainult parematele tulevikuloostele.

Uhkem on Järva linnadest praegu kindlasti aedlinn Türi, teeneterikkam aga Tapa. Türi uhkust põhjustab Riigi Ringhäälingu uus saatejaam, milline pidi tulema Paidesse, tuli aga siiski Türi. Sosistatakse, et siingi on teeneid Paide sakstel — mine seda tea. Uhkust põhjustab ehk osaliselt seegi, et Türi, olnud kord täielikus pankrotis, on sellest nüüd peaaegu pääsenud.

Tapaga on olukord siiski teissu- gune. Linn kasvab ning kuigi kul- tuurilised harrastused ei seisa siin eriti kõrgel (nagu Türi), valitseb Tapal ometi raudne tahe. Selle tahte

Tapal kerkib uus koolimaja

väljendusena kerkis Tapa-Jakobi kirik mõne aasta eest, sama tahte väljendusena kerkib praegu Tapa hari-dustempel — suuresti jällegi kodanike vabatahtlike annetustega. Paides on sellist tahet väljendanud ainult metodistid, kes peamiselt toetustega ehitasid ümber kirikuks endise rauatööstuse hoone. Siin väljendub tahe ja kurbloolus korraga — tahe selles mõttes, et suudeti teostada selline ulatuslik ümberehitus, kurbloolus aga selles mõttes, et vabrikust ehitati kirik! Ometi oleks Paidesse tarvis vabrikut mitmekümne- ja mitmesaja-kordselt enam kui kirikut.

Järvalased ise on aga hakanud vedama vägikaigast Paide kui maakon-nalinna tuleviku ümber. Türi arvab, et just tema peab olema tulevikus Järvamaa maakonnalinn ja süda. Sel-lest on saanud julgust Järva-Jaani, Järvamaa omapärasemaid ja vaimult iselaadsemaid alevikke, — ning te-magi usub, et Järvamaa valitsemine võib tulevikus sündida ainult Järva-Jaanist.

Paide vanemale põlvele ei tee küsimus muret, sest see, koosnedes kadaklikust elemendist, elab rohkem mineviku-unistustele. Noored rajavad aga tulevikku ning nende soovil jääb Paide kasvavaks maakonnalinnaks kahe naabri kõrval, kellel Paide kõrvalgi küllalt ülesandeid.

JoKa.

KULTUURIKIRI PÖLTSAMAALT

Kaalutled sa kui palju tahes, tei-siti siiski ei saa; pead puudutama seda, mis Pöлтаsmaal o l n u d. Ja sel-lest kujuneb kultuurikiri. Pöлтаsmaad on nimetatud mitmeti. Oleme kuulnud nimetatavat teda linnaks „sildade vahel“, „Eesti südameks“, „Liivimaa kuningriigi pealinnaks“ jne. Tabavad on need määratlused kõik, kuid siinkohal tahaks Pöлтаsmaad nimetada siiski

„maa vaimse ärkamise hälliks“ — jällegi mineviku kaalutlusil.

Eks olnud nimelt Pöлтаsmaa kohaks, kus P. E. Vilde sulest ja A. V. Hupeli tõlkes hakkas 18. sajandil ilmuma esimene eestikeelne ajakiri „Lühhike õppetüs...“, eks kutsunud omaaegne köster M. Vilberg just Pöлтаsmaal ellu esimese segakoori Eestis, üks olnud siin esimene trükikoda, üks elanud Pöлтаsmaal esimene eesti helilooja E. H. A. Hörschelmann ja prof. A. Kapi isa Joosep Kapp... Jätkates seda „kultuuri-peergude“ rida, nime-tame, et Pöлтаsmaa lähedal töötas luuletaja Jakob Tamm, et siin lähedal asus dr. K. A. Hermanni kodu, et Ernst Särgava kirjutas oma paremad jutustused Pöлтаsmaal ning et siin asus Eesti Aleksandrikool.

Ega see ole veel kõik, mis Pöлтаsmaal olnud head ja suurt, kuid leppigem sellega, sest piisab praegu nii vaigse linna iseloomustamiseks „vaimse ärkamise hällina“.

Tänapäeva Pöлтаsmaa paraku ei ole enam seda, mis oli mineviku Pöлтаsmaa, kuid teistele omalaadse-tele väikelinnadele annab ta siiski silmi ette. Pöлтаsmaal pole küll raud-tee, kuid tal on fassaadi! Siin vaheldub moodne tänapäev mineviku hämar-räpaste tagahoovidega, võites ikka enam ja enam viimaseid. Pöлтаsmaa linnapark on avar ja ilus, Pöлтаsmaa omab ETK veinitehaseid ja suurt puukooli, omab Baltimaade rokokoo-stiili parima näite äsja restau-reeritud endise kuningalossi näol ja kui keegi tahaks valmistada ilusaid fotosid, siis Pöлтаsmaa annab selleks ilusaid motiive.

JoKa.

PÄRNU APRILLIKIRI

Aprillitegemine pole enam moes, sest tänapäeval teeb elu isegi küllalt aprillinalja. Juba kevadeunelmaist

virguvas suvituslinnas levis kaks ra-bavat uudist: esiteks, et Pärnu popu-laarseim mees Fatty olla südamera-banduse saanud: doominoklõbistamise keelu pärast. Olgu selgituseks öel-dud, et Fatty, „pensionil viibiv aja-lehemees“, ilma kaelata ja pruudita, on elukutseline doominokultuuri har-rastaja Pärnus ja ainuke Pärnu elava lihaga kaubitseja, s. t. linna tööbõrsi juhataja. Ometi nähti Fatty't, kodan-liku ja eestistamata nime järgi härra Martinsoni, samal õhtul „Endla“ baa-ris doominokivikesi laua all klõbista-mas. Just laua all, sest peal on see keelatud. Nii et aprill oli siin para-jal paigal — doominokuningas Fatty elab endiselt. Sootu halvem lugu oli aga selle asjaga, milles räägiti supel-inspektori Randpõllu äraminekut ras-vasematele söödamaadele. Kuigi se-dagi võeti aprillinaljana, sai mr. Randpõllust ometi üle õõ turismiins-pektori sotsiaalministeeriumi juures.

Tänavune kevade tulek oli Pärnus soss. Sest kui eelmistel aastatel jää-lagunemine kogu linna kiheville ajas nagu sidrunisoodapudeli, siis tänavu polnud midagi selletaolist. Jääminekut, mis on kevadel sama suure tähtsu-sega nagu sügisel kuulus aastalaat, tänavu ei olnudki. Ning ehitatava 148-miljonilise suursilla sambad ja kessonid polnud teps sugugi häda-ohus. Isegi vana ajalooline nahksild pidas vapralt vastu. Suursild ise aga tõuseb kui nõiavägede — kaks küüra-kat raudbetoonist kaart sirutuvad kui kaamelid turjad üle jõe. Suve kestel peaks neile veel kaks ülejäänud selt-siks ehitatama.

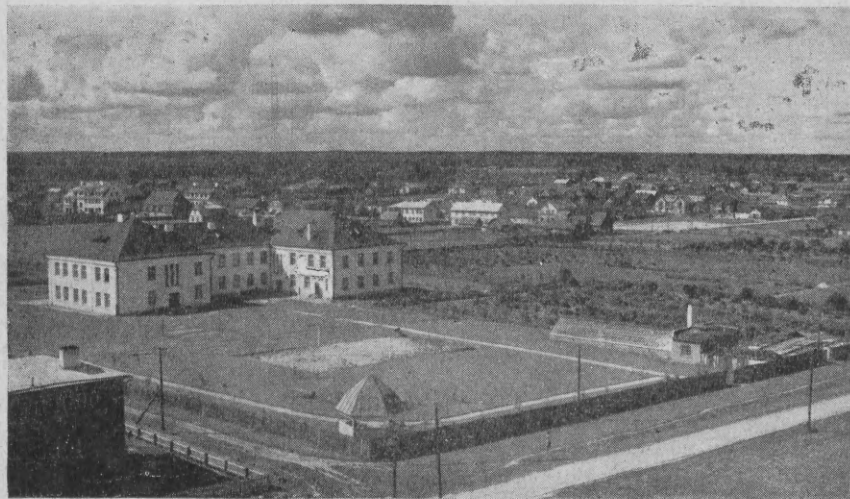
Pärnu saabub aga varsti sõjakõ-min, ning kesksuvel läheb plaažil pä-ris madinaks. Ja egas eelolevigi suvi erandeid moodusta: tuleb rootslasi ja soomlasi, inglasi, taanlasi, isegi neeg-rite maal leitud üks säärane, kes saa-tis Pärnu supelinspektorile kirja, kü-sides, kas Pärnus on võimalik tal oma niigi pruuni nahka veel pruuni-maks pleekida.

Pärnakas

MURED MULGIMAA SÜDAMES

Juba mõnda aega kummitavad mur-red Mulgimaa südant Viljandit. Loodi ilus loomaaed, kuid kodanikud toitsid loomad püksinööpidega ja muu seedimata kraamiga surnuks, jootes lisaks loomaaia-elanikele sisse liikvat. Linnapeal tuleb paratamatult alla vanduda ja ilus vabaõhu-loomaaed on läinud minevikku.

Või võtame Viljandi teise mure. Mulgimaa on uhke oma teatrile. Nüüd ähvardab aga seda teatrit kuuse alla kolimine, sest muidu kange ja raksis Mulgimaa süda mängib haug-luik-vähi-mängu ning teatrimaja chitusega ei jõuta kuidagi edasi. Maakonnas ehitatakse 5—7-miljonilised rahvama-jad, — Viljandil, mis sama jõukas nagu Viljandimaagi, puudub üksmeel ja asi on soss. Suuresti on see aga

Vaade Türi linnale

küll mitte olude, vaid — mulgi vaimu süü. See vaim ongi, mis Viljandis palju suurejoonelisi kavatsusi lämmatab, enne kui õieti saab idu tekkidagi.

Viljandil on terve käputäis koole, kaks ajalehte tosina ajakirjanikuga, mitukümmend kultuurilist seltsi, muuseum, kohvikud, teater, kinod, supelrand — kõike ja kõike on. Puudub ainult õige vaim ja valitseb muresid külvav mulgi jonn püsti päi kõndiva käskimise ning keelamisega, üleöö tekkivate ning hääbuvate suurte kavatsuste ning plaanidega, milliseid lämmatavad uued käsud ja keelud, antud samasuguses mulgi vaimus.

Mulgimaa südant valitseb silmapilgul must mure, kuigi linna koor on ilus ja pikkamööda näivad tõusvat linna isegi pilvelõhkujad. Kuid Mulgimaa süda on täis omapära — tänu mulgi omapärasele vaimule. Seal näiteks magavad linnavolinikud linnavolikogu koosolekuil ning ärgates on uinuja esimeseks lauseks: „See tähendab, mina olen vastu...“ kuigi volikogu koosolek on juba lõppenud.

Mulgi vaim on — olla vastu kõigile ja kõigile, ning see kurnabki Mulgimaa südant.

Kui see mulgi vaimu udu kord kaoks!

Pääru-Pendo

MUREDELINN — VALGA

Mahajäetuse ja üksindusetunne on sõõbinud aastate jooksul piirijoone sakkide vahele pigistatud Valga hingeallu. Pisut on seda norgunud enesetunnet tõstnud linna välimuse kohenduskatsed tänavate asfalteerimise ja hoonete vööpamise näol. Seetõttu

on mõistetav suur elevus, mida kutsus esile päevakorrade kerkinud Lõuna-Eesti kutselise teatri aukoha küsimus.

Näib, nagu tahaks Valga just teatri kaudu oma pead jälle nii püsti ajada, nagu see oli „Säde“ seltsi hiilgepäevil. Eeldusi selleks on, kuna publik pole siin oma sõrme veel mingisuguste teistele kalduvustele müünud. Valgas pole kohvikuid ega sedasorti rahvastki, kes kohvikus käima hakkaks. Kõrtsikultuur on juba ammust ajast pandud naabrite arvele lõuna poolt. Sama seletus antakse kõigile, kes imestavad Valga kõrtside rohkuse üle, mis palistavad tänavaid jaamapuiesteelt kuni alla Rampsi sillani.

Kutselisele teatrile on tasakesi teed valmistanud pool-kutseline Valga teater, mille ülalpidajaks on viie aasta eest asutatud Valga Teatriühing. Et ühingul on kasutada eeskujulik „Säde“ teatrisaal ja lava, on töö aastast-aastasse ilmutanud tõusu, nii et viimasel ajal Valga teatrit juba väljastpooltki on hakatud tõsiselt arvestama.

Kutselise Lõuna-Eesti teatri kõminad on toonud elevust veel sellepolest, et siin teatri asukoha valikul osutuvad rivaaliks naabrid — Valga ja Võru, kes ammu on olnud üksteisele kõvad konkurendid. Valga aga raudteesõlmene ei karda, et ta rändetenduste kaudu ei suudaks rahuldada ka teisi Lõuna-Eesti linnu. Valgat toetab ka sõsar Tõrva, kes Peteri-Võru-Valga teatriteljest tahab kindlasti moodustada ülemise otsa.

Veli

V. Pekomäe

OTEPÄÄ VALULAPS

Selleks on olnud otepäälastele oma kodulinna gümnaasium. Omal ajal kolmsada õpilast hõlmanud õppeasutus pidas kangelaslikku võitlust oma elu eest ning ei tahtnud ka siis veel surra, kui õpilasi oli vaevalt viisteistkümmend ja õppemaks ähvardas tõusta kõrgemaks ülikooli omast. Õpilased valgusid suurematesse linnadesse, kus õppimine palju kulumkam. Paar aastakümnet roostetumatu haridustööd teinud kool sulgus õpilaste puudusel.

Siis äkki käesoleva aasta veebruarikuus valimiste eel hakati kõnetoolides juttu tegema gümnaasiumi taaselustamisest. See mõjus, rahvas andis virgalt häáli ja teatavatest luhadustest julgustatuna otsustaski sügisel avada gümnaasiumi uuesti.

Agaga fassaadiküsimus teeb Otepääl muret. Rääkimata hallidest, värvimata eramajadest, riivab sise- maakuurordi tiitli poole sihtiva pisi linna külastaja silma Otepää „raatus“. Mitmed alevidki omavad juba esinduslikke valitsuskeskusi — Otepääl täidab seda ülesannet peagu saja-aastane lõimitav hoone, mis enama jao oma pikast elueast on teeninud kõrtsina.

Edumeelne otepäälane ootab piki silmi aedlinna kerkimist Pühajärveäärseesse uude linnaossa, ootab elektrivoolu, mis juba kümme aastat töötab tulla asendama ähmaseid petrooleumitulesi. Võib-olla annab siiski ka Otepääl praeguvalitsev vaim ne tahmaküünal ruumi mõnele heledamale valgusallikale.

Tõravere möldrid

Tõravere jõel asub kaks veskit — Tiksu ja Saulepa, kusjuures neid teineteisest lahutab vaevalt üks kilomeeter vahemaad. Allpool asuvas veskis on möldriks Tiksu Rein — jutu-, nalja-, napsi- ning hambamees läbi ja läbi, kuid ka Saulepa Märt pole just suu peale kukkunud, sest ka tema oskab parajal määral nalja teha, kuid siiski on temas pisut enam ägedust ning kuraasi.

Olgugi et neist kumbki ei näidanud teise vastu avalikku vaenu, pidi nad juba oma ühise ameti pärast kui võistlejad teineteist vihkama, nagu see kõigi ametivendade vahel üldiselt on viisiks. Ja just seepärast püüdsidki nad teineteise võidu veskiliste ees kelkida, ükskõik millega, et aga iseennast ülendada ning võistlejat naeruvääristada ning põrmu tõugata.

Siis aga juhtuski nii, et Saulepa Märdile tuli selleks jällegi paras juhus appi: mõlemas veskis oodati kurge, ja kui ta lõpuks tänavu tal-

vel tuli, siis tõi Tiksu Reinule tütre, Saulepa Märdile aga poja. Veskites läksid nüüd varrud kärinal lahti, viina- ja õlleojad voolasid neis nii vägevalt, et pane nendega kas või veskirattad käima. Eriti oli aga nüüd tuju Saulepa Märt, kes ühtepuhku hoobeldes räuskas:

— Näe, Tiksul läks viltu, Hollandis läks samuti viltu, minul aga päris täppi — tuli poeg, kurram!

Olgugi et ainult tütar, ega see Tiksu Reinu tuju rikkunud. Ka tema pidas oma korralikud varrud, nii et viina jätkus igale veskilisele oma paras lõuatäis ning jäi veel ülegi, nii et veskipoiss võis veel nädalapäevi tagantjärele tunda sooja pead.

Siis aga juhtus, et varrude puhuks Tartust tellitud havid saabusid Tiksule paar nädalat hiljem päralt. Enne aga kui nurgavoodist tõusnud möldriemand võis neid patta panna, pidi veskipoiss nendega tsirkuse-nalja läbi tegema.

Tõesti, imelik on too peremees, mõtles Tiksu veskipoiss sumades läbi sügava lume ning kandes kahte suurt, ligemale kolmekümmenaelast havipõrakat västra otsa torgatuna seljas. Kõigest sellest ei saa ta aru, et mis pagana pärast käskis peremees tal kanda need havid Saulepa veskini ja siis jällegi tagasi? Kuid olgu, peremehe tuju tuleb ju ikka täita, ja tõstnud kalad teisele õlale, sammus veskipoiss läbi hangedesse tuisanud metsa ikka edasi.

Peatselt oligi tal see kilomeetri-pikkune maajupike maha tallatud ning, olles Saulepa veskit peagu möödumas, tuli veskipoiss oma kalakandamiga metsast välja ning tehes ringi ümber veski, pööras otsa jällegi tagasi kodu poole. Kuid nüüd ei liikunud ta enam vargi mööda metsa, vaid nii, nagu peremees oli käskinud, avalikult piki lahtist jõekallast.

Samal ajal, millal vesi voolab mürisedes turbiinidele ning ringivuravad rattad panevad kogu veskihoone värisema, seisab Saulepa Märt ise jahutolmusena oma veskilävel. Veski sisemusest kostab üksikuid hõikeid,

Omapärane „kevadidüll“ Võrumaa metsaservalt, mille kahjuks juurdejuhtunud metsamehe pere kiirelt hävitas

veskilised tõmbavad oma viljakoormaid lähemale, või laovad regedele jahukotte, sõnaga, kõigil näib olevat rutt, sest talvine päev on üpris lühike.

Kuid Saulepa Märt pole veel nüüdki suutnud oma endist täit tööhoogu kätte saada, sest pärast varrusid valutab tal ühtepuhku pea ning ta peab seda ikka ja aina parandama. Ja just seepärast ongi ta nüüd peamise töö usaldanud sulaste hoolde, ise aga vaatab ning valvab niisama pealt. Kuid siiski peab ta nüüd enesele tegema etteheidet, mida ta juba paar korda on kuulnud ka naise suust, et varrudega on palju aega ära raisatud, ja kui ta ei taha, et ta veski hakkab alla käima, siis nüüd on juba ülim aeg hakata tööga järele pressima.

Juba pidi ta pöörduma tagasi tööjuurde, kui äkki märkab veski nurga tagant väljuvat Tiksu Reinu veski-poissi, kes oma kandami all on vajunud ettepoole küüru. Aga mida ta siis kannab? imestub nüüd Saulepa Märt jäädes mõõdujat vahtima. Toh-hoo pime, nii suured havipõrakad, imestab ta siis edasi, nii suured teised paganad, et nende sabaotsad lohisevad koguni mööda lund järele!

— Poiss, kust kurat sa need havid oled võtnud? hüüab ta siis uudishimul.

Tiksu veski-poiss peatub, tõstab västra otsa torgatud havid teisele õlale ja lausub siis hooletult:

— Kes?

— No sina ikka!

— Ah mina..?

— Nojah, kurrat.!

— Püüdsin, lausub nüüd veski-poiss, nagu peremees tal käskinud.

— Kust kuradi kohast sa säära-sed püüdsid?

— Sinu veskikraavist, lausub jällegi veski-poiss oma peremehe käsu kohaselt.

— Kraavist..?! üllatub nüüd Saulepa Märt. — Kas seal siis on..?

— Küllalt, iga sopsuga, mis lööd, muudkui tuleb!

Olles esimesest üllatusest toibunud, märkab Saulepa Märt alles nüüd hakata kiruma, ja veel koguni päris tõsiselt, et tema peremeheõigusi on nii jämedalt rikutud:

— Kelle kuradi lubaga, kes kurat lubas sul minu kraavist püüda? ja ta ruttab veski-poisi juurde, et sellelt kalu ära kiskuda.

Kuid nüüd on veski-poisel jalad all, ta lippab oma kalakandamiga ees, jookseb paiguti üsna väledasti, nii et möldril on raske teda tabada.

— Ah sa sunnik, või minu veski-kraavist tuled püüdma, karjub ta rüürikat viibutades põgenikule järele, — oota aga, las minu poeg kasvab, ei ta heida siis Tiksu Reinu tütrelegi armu, paras siis, paras..!

Kuid nüüd oli Saulepa Märdi rahu ning töötahe hoopis kadunud: ta kutsus mõned järkeootavad veskilised enesele abiks, tõi kuurist västrad, ning siis algas veskikraavis määratu suur havipüük. Esmalt suleti

kraavisuu, et havid ei pääseks sealt tagasi jõkke. Selleks rammiti sinna vaiad, mille vahed topiti kottidega kinni. Kui nii oli kaladelt pagemisvõimalus võetud, siis hakati kraavis purustama jääd ning seda västardega läbi tuhrama.

— Vaevalt, et siit midagi on saada, kaheldi pead raputades.

— On, on — suured havipõrakad on sees! kinnitas mölder.

Õlgu kehitades jätkati püüki.

Ja nii müüti kraavis, sulistati põlvini vees ning lõhuti jääd. Mölder unustas veski, järkeootavad viljakooramad, söömise ja vahel isegi poja, sest kui Tiksu poiss sai, miks ei peaks siis seda temagi suutma?

— Ei ole, mis ei ole, siin pole kiisapoegagi, lausuti kraavist välja ronides.

— No on, noh, peab olema! ja Saulepa Märt müttas västraga jonnakalt edasi.

Kuid lõpuks pidi temagi alla vanduma, sest kraavis ei leidunud ühtki kalapoeaga, nii et otsimine oli puha tühine töö.

Aga kust see Tiksu poiss need havid siis võttis, kurrat?! mõtles Saulepa Märt südametäiega.

Kuid juba teisel päeval pääses Tõraveres jutt lahti, et Tiksu Rein on oma Tartust toodud havidega tõmmanud Saulepa Märdil naha üle kõrvade, ja sellest sai pea igale mehele lõuatäis nalja.

— Kurrat, kirus seda kuuldes Saulepa Märt, — las mu poeg kasvab..!

E. Kippel

LEO MÖTUS

Elu raudses rõngas

Üha suurduv sünge raskus
tundub ju su sammus,
kui sa lähed, nagu taskus
varjaks kive vammus.

Enam kunagi küll vist ei
hoos ja hõõgl räägi,
ega löö su hinge pisteid
halamise tääd!

Ümber kui sa ikka tajud
ahnitsevat pelgu —
nagu luga looka vajub
käärutavaid selgi.

Küsid: Kus on trotsivaina
pilgud, valust püret?
Asjatult kuid otsid, aina
leiad leivamuret!

Loidub kõigil mõttepinge,
mis ei saada nooli;
ega peida keegi hinges
aadete parooli!

Ainult vahi elu närust,
masendavat tava —
nagu ohver vahib kärust
tuimalt tapalava.

«LIVONIA» ÕLU

PILSEN

EKSPORT PILSEN

TARTU MUST

ON TOITEV JA MAITSEV

ANTS SILVERE ÕLLETEHAS „LIVONIA“.

„ERIKA“ V^d TÕNISSON & K^o

TARTUS, SUURTURG 2, TELEF. 7-79.

ABIKAUPLUSED: Viljandis, Tallinna tn. 5; Rakveres, Turuplats 1.

SOOVITAME HÄSTIIDANEVAID SORDIEHT-
SAID AEDVILJA, - SÖÖDAJUURIKA- JA LILLE-

S E E M N E I D

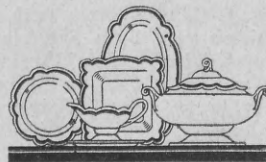
KÕIKSUGU AEDVILJA-, LILLE- JA TOMATI-
TAIMI, AIATÖÖRIISTU, VILJAPUID, ILU-
PUID, MARJAPÕÖSAID

PUUKOOLI SAADUSTE MÜÜK TARTUS, VAKSALI TN. № 23,
VILJANDI TN. NURGAL

**Kümblus
seep**

A.FREDERKING

„Majatarbed – Mirvitspojad“

Suurimas valikus
majatarbeid
lauanõusid
serviise
kinkeasju jne.

A/S. „D. MIRVITS & POJAD“

TALLINN, V. Karja 7, telef. 483-62
TARTU, Raekoja 6, telef. 3-83

O.-Ü. NOOR-EESTI KIRJASTUS

Ilmus 13. aprillil 1938. a.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükk Tartus 1938.

55421.1

Sf.
5805

M. JÄRNE S. TARTUS

A.-S. TARTU LÄNNAPANK

«TEKLA»

PEAKONTOR:
TALLINN, SUUR KARJA 15

*

RIIDEKAUPLUSED:

- TALLINN, SUUR KARJA 15
- TALLINN, PÄRNU 6
- HAAPSALU, EHTE 2
- KURESSAARE, KAUBA 2
- MUSTVEE, TARTU 15
- NARVA, PEETRI PL. 2
- PETSERI, KAUBARIDA 6/7
- PÄRNU, LAIDONERI 6
- RAKVERE, TURUPLATS
- VALGA, KESK 14
- VILJANDI, TARTU 6-a
- VÕRU, JÜRI 5-a